

NEDERDUITSCHE

SPRAAKKUNST

TEN DIENSTE DER

SCHOLEN,

UITGEGEVEN DOOR

P. WEILAND.

TE DORDRECHT,
BIJ BLUSSÉ EN VAN BRAAM,
1838.

VOORBERIGT.

Onlangs *vervaardigde ik* beginselen der Nederduitsche Spraakkunst, *mede uit mijne op hoog gezag uitgegevene Spraakkunst ontleend, rigtte dezelve in, naar de vatbaarheid van eerstbeginnenden, en liet daarom de* syntaxis, *of woordvoeging, weg, als voor zulken een nog te verheven deel der taaloefening. De hier in het licht verschijnende* Nederduitsche Spraakkunst *bevat, doch verkort, alle de taalgronden en spelregels,*

welke in mijn eerst uitgegeven werk voorkomen, en, behalve deze, nog alle die taalkundige, en tot de spraakkunst wezenlijk behoorende bijzonderheden, welke ik uit boven genoemd werk heb weggelaten, dewijl zij in de Verhandeling over de Nederduitsche Spelling *van den Hoogleeraar* SIEGENBEEK *gevonden werden. Deze* verkorte *Nederduitsche Spraakkunst is derhalve, ten aanzien van de veelheid der behandelde onderwerpen, vollediger, maakt eigenlijk meer een geheel uit, en is zoodanig zamengesteld, dat men daarin eene bekwame aanleiding kan vinden ter verkrijging eener uitgebreidere taalkennis.*

IN-

INHOUD.

EERSTE DEEL.

OVER DE SPELLING.

EERSTE HOOFDSTUK.

INHOUD.

A. OVER DE KLINKERS.

B. OVER DE MEDEKLINKERS.

C. OVER.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE ONDERSCHEIDENE TAALDEELEN, OF DEELEN DER REDE.

4. *Tij-*

B. OVER DE KLEINERE REDEDEELEN.

TWEEDE DEEL.

OVER DE WOORDVOEGING.

EERSTE HOOFDSTUK.

INHOUD.

7. *Ver-*

F. OVER HET GEBRUIK DER KLEINERE REDEDEELEN.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE ORDE, WAARIN DE WOORDEN IN EENE REDE OP ELKANDER VOLGEN.

3. Over

INLEIDING.

§ 1.

Daar ieder taal uit woorden zamengesteld is, zoo bepaalt de spraakkunst zich tot twee hoofdzaken, namelijk tot de woorden afzonderlijk beschouwd, en tot de zamenvoeging van dezelve. De eerste bestaat derhalve in de regte keus van de letteren, waaruit een woord gevormd wordt; de andere in de regte keus van de woorden, en in de behoorlijke plaatsing van dezelve, om daarmede eenig denkbeeld uit te drukken.

§ 2.

Wanneer wij onze taal wel willen leeren spre-

ken en schrijven; wanneer wij zoo ver in dezelve willen vorderen, dat wij in staat zijn, om voldoende reden te geven, waarom wij zoo en niet anders spreken en schrijven, dan is het niet genoeg, slechts eenige algemeene taalregels te leeren kennen, maar dan moeten wij veeleer het wijduitgestrekte gebied van zoo vele soorten van woorden doorwandelen, door middel van welke wij onze gedachten op menigvuldige wijzen, uitbrengen en aan anderen mededeelen.

§ 3.

Schrandere taaloefenaars hebben daarom ook altijd getracht, zoo veel mogelijk in het eigenlijke der taal in te dringen, derzelver bijzondere deelen te doorgronden en te ontleden, terwijl zij zekere grondstellingen aannamen, waarnaar men zich, in twijfelachtige gevallen, te gedragen heeft. Deze grondstellingen schrijven de wetten in de taal voor, en zijn:

1. Het taalgebruik, of de eenparige spelling der beste schrijveren van smaak. Dit gebruik is de hoogste wetgever in alle talen.

2. De regelmaat der taal, dat is de eenparige wijs van handelen in gelijke gevallen, of de overeenkomst der taal.

3. De woordgronding, of afleiding der woorden,

den, welke echter nog in vele gevallen onzeker is; en eindelijk,

4. De welluidendheid, welke in eene beschaafde taal van zeer veel gewigt is, maar ook een fijn gevoel en eenen gezuiverden smaak onderstelt, en dus de hoogste omzigtigheid vordert.

§ 4.

Doch daar woorden, op zich zelven staande, en buiten zamenhang met andere woorden beschouwd, eigenlijk geene taal uitmaken, zoo wordt tot eene spraakkunst, natuurlijk, ook de *woordvoeging* of *syntaxis*, vereischt, waardoor de enkele woorden tot eene verstaanbare rede met elkander verbonden worden. De Nederduitsche spraakkunst bevat derhalve twee hoofdzaken, namelijk de *spelling* en de *woordvoeging*.

NEDERDUITSCHE

SPRAAKKUNST,

VOOR DE SCHOLEN.

EERSTE DEEL.

OVER DE

S P E L L I N G.

EERSTE HOOFDSTUK.

A. OVER DE LETTEREN VAN HET NEDERDUITSCHE ABÉ EN DERZELVER ZAMENVOEGING TOT WOORDEN.

§ 1.

Tot het schrijven van echt Nederduitsche woorden behoeven wij niet meer dan twee en twintig let-

letteren, als: A, B, C (in *ch*), D, E, F, G, (H). I, K, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V, W, Z, kunnende de overige vier, C (op zich zelve staande) Q, X en Y als vreemde letteren beschouwd worden.

§ 2. Eenige dezer letteren worden gevormd door het openen van den mond en dragen den naam van klinkers (*vocalen*), omdat zij, op zich zelven, eenen vollen klank geven; de overige ontstaan, door eenig gedeelte van den mond te sluiten of te drukken, en heeten medeklinkers (*consonanten*), omdat zij niet zonder eenen klinker kunnen uitgesproken worden.

A. OVER DE KLINKERS.

1. *Derzelver getal, en de wijs, waarop zij gevormd worden.*

§ 3. Wij hebben slechts vijf klinkers, namelijk A, E, I, O, U, en behoeven er ook niet meer, om onze gedachten aan anderen mede te deelen. Men heeft bij dezen nog de IJ gevoegd; doch dezelve is niets anders, dan eene dubbele I; welke verdubbeling bij al de overige klinkers plaats heeft, als AA, EE, IJ of II, (gelijk de ouden

schreven) oo, UU. En ten aanzien van de Y stelt men thans vrij algemeen, dat dezelve, als eene Grieksche *υ*, alleenlijk in woorden van Grieksche afkomst mag gebruikt worden, als: *cyprus*, *cylinder*, enz.

§ 4. Er heeft, bij het uitspreken van de klinkers, van A tot U, eene genoegzaam evenredige vernaauwing van den mond, of ronding der lippen, plaats, zoo dat, bij de A, de mond het meest, bij de E, minder, bij de I weder minder, bij de O nog minder, en bij de U het minst geopend is.

2. *Over de twee- en drieklanken.*

§ 5. Wanneer de mond van de eene opening tot de andere overgaat, dan worden twee- of drieklinkers voortgebragt, welke bij het uitspreken altoos eenen gemengden klank hebben. De eerste noemt men *tweeklanken*, de laatste *drieklanken*.

§ 6. Een tweeklank ontstaat door zamenvoeging van de enkele *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, met *e*, *i*, of *u*, als:

a met *u*, in *dauw*, *Paus*,
e met *i*, in *hei*, *wei*,
e met *u*, in *beuk*, *reuk*,

i met

i met *e*, in *die*, *vriend*,
o met *e*, in *goed*, *hoed*,
o met *u*, in *bout*, *koud*,
u met *i*, in *bruid*, *guit*.

En schoon de eerste klinkers verdubbeld, en de woorden dus in gedaante en uitspraak verlengd worden, blijven zij echter tweeklanken, als: *maai*, *flaauw*, *leeuw*, *hooi* enz.

Een drieklank heeft plaats, wanneer *ie*, *oe* met *u* of *i* zamengevoegd wordt, als: *nieuw*, *boei* enz.

§ 7. In opzigt tot de verlenging van de tweeën drieklanken, welke op *i* eindigen, kan men aanmerken, dat, daar het plaatsen van de *j* achter de *i* aan de uitspraak best schijnt te beantwoorden, de schrijfwijs van *maaijen*, *vleijen*, *groeijen*, *gooijen*, *bruijen*, *buijen* enz. derhalve de verkieslijkste is.

§ 8. Ten aanzien van de tweeklanken kan nog aangemerkt worden, dat *au* dikwerf verkeerdelijk wordt uitgesproken als *ou*, blijkende het onderscheid uit *het dauwt*, van *dauwen*, en *hij douwt*, van *douwen*; — dat de ouden veelal *ue* voor *eu*, *ui* en *ou* voor *oe* bezigden, en dus *duegde* voor *deugde*, of *deugd*, *guid*, voor *goed*, *bouk* voor *boek* enz. schreven; dat eindelijk *ei* met *ai*, *eu* met *oe*, *e* en *o*, *ui* met *ie*, en *ie* met *u* dikwerf ver-

wisseld worden, als: *klei*, *klai*, *geneugte*, *genoegte*, *leunen*, *lenen*, *steuren*, *storen*, *kuiken*, *kieken*, *bestier* en *bestuur*.

3. *Over de spelling met enkele en dubbele klinkers.*

§ 9. De klinkers zijn *kort* en *lang*, *zachtkort* en *zachtlang*, *scherpkort* en *scherplang*. Zij worden gevoegelijkst dus onderscheiden: *a* is kort in *dag*, *dak*, lang in *dagen*, *daken*; *e* is zachtkort in *de*, *dewijl*, zachtlang in *leven*, *week* (zeven dagen, *weken*), scherpkort in *bel*, *snel*, scherplang in *been*, *week* (zacht): *i* is kort in *min*, *zin*, lang in *mijn*, *zijn*; *o* is zachtkort in *bot*, *dom*, scherpkort in *slot*, *zot*, scherplang in *boom*, *stroom*; *u* is kort in *dun*, *vunzig*, lang in *muur*, *zuur*.

§ 10. Alle in de uitspraak verlengde, en op eenen medeklinker sluitende klinkers, behooren verdubbeld te worden, als: *daad*, *week*, *kool*, *muur*. In geval deze en dergelijke woorden verbogen worden, en derzelver klinkers niet op eenen medeklinker sluiten, dan verliezen zij eenen klinker, ten zij derzelver scherplang geluid verdubbeling vordert. En, daar, gelijk § 9. gezegd is, alleen aan de *e* en *o* een zachte en een harde, scher-

scherpe, of hooge klank toegekend wordt, zoo moet ook hieromtrent alleen de onderscheiding van dubbele en enkele klinkers in het oog gehouden worden.

§ 11. In gevolge hiervan worden de boven genoemde woorden, *daad*, *boog* en *muur*, in het meervoud, of bij verbuiging, *daden*, *bogen*, *muren* geschreven; en zoo ook alle andere hiermede overeen komende woorden, als: *straat*, *straten*, *dreef*, *dreven*, *ik geef*, *wij geven*, *goot*, *goten*, *buur*, *buren*, *ik huur*, *wij huren* enz.; doch ten aanzien van de woorden *week* en *kool*, is de spelling in het meervoud, of bij verbuiging, onderscheiden, en hangt daarvan af, of men, door *week* den tijd van zeven dagen, of zacht; — door *kool* eene vuurkool of bloemkool versta, daar deze woorden, in de eerste beteekenis zacht, en in de laatste hard uitgesproken worden, en derhalve in het eene geval, *weken*, *kolen*, bij voorbeeld: *na drie weken*, *Engelsche kolen*; en in het andere, *weeke*, *koolen*, als: *weeke boter*, *vier witte koolen* enz. vereischen.

§ 12. Hierbij moet opgemerkt worden, dat alle in de uitspraak verlengde, en op twee of meer medeklinkers sluitende woorden, in de verbuiging, hunne dubbele klinkers behouden: *paard*, *paarden*, *laars*, *laarzen*, *ik kaats*, *wij kaatsen*, *stuursch*,

stuursch, *stuursche*, *buurt*, *buurten*. En dit heeft ook plaats ten aanzien van de woorden, welke *ee* en *oo* hebben, onaangezien zij zachtlang, of scherplang zijn, als: *kreeft*, *kreeften*, *treeft*, *treeften*, *beest*, *beesten*, *geest*, *geesten*, *boord*, *boorden*, *koord*, *koorden*, *hoofd*, *hoofden*, *hoofsch*, *hoofsche*.

§ 13. Niet alle Nederlanders ontdekken even duidelijk het verschil der uitspraak in de woorden, welke de zachtlange en scherplange *ee* en *oo* vereischen, en voor de Amstellanderen is hetzelve genoegzaam onmerkbaar. Het is intusschen in den aard der taal gegrond, en blijft nog in onderscheidene gewesten van ons Vaderland, inzonderheid in Zeeland, Maasland en elders stand houden.

§ 14. Niet dat de zachtlange en scherplange *e* en *o*, overal, op dezelfde wijs uitgesproken worden; maar men maakt in het voortbrengen van de woorden, welke den harden of scherpen klank vereischen een kennelijk onderscheid. Zoo klinkt, bij voorbeeld in de gemeene volkstaal van Amsterdam, de scherplange *e*, naar den Vrieschen tongval, als *ie*, en men zegt *ien*, *bien*, *stien*, *biest*, *wiek* (zacht), voor *een*, *been* enz.; terwijl dit bij de zachtlange *e* in *beek*, *veel*, *week* (zeven dagen), volstrekt geene plaats heeft. En hoort men

men in Gouda *broad*, *koapen*, *loapen*, dan weet men zeker, dat die woorden de harde *o* vereischen, terwijl men daar nimmer, *koaken*, *koamen*, maar altoos *koken*, *komen*, met de zachtlange *o*, zal hooren.

§ 15. Ook blijkt de wezenlijkheid der scherplange *e*, uit hare verwisseling met *ei*, als: *heilen* (waarvan ons *heiland*), *teiken*, *deilen*, *meinen* enz., waarvoor wij thans *heelen*, *teeken* enz. bezigen. Het onderscheid tusschen de zachtlange en scherplange *e* en *o* wordt ook uit de oude verwantschapte talen bevestigd.

§ 16. Velen onzer beste schrijveren van vroegere en latere tijden bedienden zich ook, om de scherplange *e* en *o* uit te drukken, van eene dubbele klinkletter. En, daar het dus zeker is, dat er in onze taal tweederlei *e* en *o* plaats vindt, zoo is het ook noodzakelijk, dat dezelve, in de spelling, naauwkeurig onderscheiden worde; waartoe de volgende regelen in aanmerking komen.

§ 17. I. Heeft de zachtlange *e* plaats in ongelijkvloeijende werkwoorden, hetzij dezelve tot het wortelwoord behoore, als: *lezen*, *treden*, of door verandering van wortelklinker inge[illegible]fd worde, als: *wij leden* van *lijden*, *gelegen* van *liggen* enz. II. In werkwoorden, welke eenen langen staart, of

twee

twee korte lettergrepen op het einde hebben, als *bedelen*, *verdedigen*, enz.; gelijk ook hunne afstammelingen. Hiervan zijn die woorden uitgezonderd, welke van naamwoorden met eene scherplange *e* afkomen, als: *beëedigen* van *eed*, *beleedigen* van *leed* enz. III. In die woorden, waarin de lange *e* verkorting of verscherping duldt, als: *nevens*, *neffens*, *keten*, *ketting* enz., alsmede in het meervoud van die naamwoorden, welke in het enkelvoud de scherpkorte *e* hebben, als: *bevelen* van *bevel* enz. IV. In het meervoud van alle woorden, welke, in het enkelvoud, op *heid* uitgaan, als: *bevalligheden*, van *bevalligheid* enz. V. In werkwoorden met den basterduitgang *eren*, als: *regeren*, *waarderen* enz. VI. In die woorden, waarin de *e* dikwerf met *eu* verwisseld wordt, als: *stenen*, *steunen*, *krepel*, *kreupel* enz. VII. In woorden van den uitheemschen oorsprong, welke bij ons den klemtoon op de lange *e* hebben, als: *zegel*, *kemel*, *peper* enz.

§ 18. De scherplange *e* wordt 1. in die woorden gebezigd, welke in eenen anderen tongval *ei* of *ie* hebben, als: *gemeen*, *gemein*, *bleek*, *bliek* enz. 2. In woorden, op *eeuw* uitgaande, als *eeuw*, *spreeuw* enz. 3. In zelfstandige naamwoorden, welke op *eel* eindigen, als: *juweel*, *tooneel* enz.

enz. 4. Eindelijk in de meeste dier woorden, welke in het Hoogduitsch *ei* hebben, als: *alleen*, *allein*, *deel*, *Theil* enz.

§ 19. De zachtlange *o* komt voor, 1., even als de *e*, in ongelijkvloeijende werkwoorden, als: *komen;* of met een, door verandering van den wortelklinker, ingelijfde *o*, *bedrogen* enz. Hiervan zijn uitgezonderd *koopen*, *loopen*, *stooten*. 2. In die woorden, waarin de *o* wel eens met *eu* of *oe* verwisseld wordt, als *logen*, *leugen*, *boetseren*, *boetseren* enz. 3. In de langstaartige werkwoorden, welke insgelijks dikwerf *eu* hebben, als: *protelen*, *preutelen* enz. Hiervan zijn uitgezonderd *noodigen*, *tooveren*. 4. In woorden, waarin de *o* verkorting duldt, als: *boter*, *botter* enz., als mede in het meervoud dier woorden, welke in het enkelvoud de scherpkorte *o* hebben, als: *geboden* van *gebod*, *goden* van *God* enz. 5. In woorden van uitheemschen oorsprong, welke, bij ons, den klemtoon op de lange *o* ontvangen, als *koper*, *mode*, *toren* enz. Hiervan is uitgezonderd ons *kroon*, en, volgens den Rotterdamschen tongval, ook *toon*, *troon*, welke *kroonen*, *toonen*, *troonen* hebben.

§ 20. De scherplange *o* daarentegen, wordt gehoord. 1. In woorden van vreemde afkomst,

heelen, - genezen met een scherp
kun je
heilen verbergen met

wier oorspronkelijke tweeklank *au* in *oo* verwisseld is, als: *klooster* (*claustrum*), *kool* (*caulis*), *moor* (*maurus*) enz. 2. In woorden, welke in het hoogduitsch *au* hebben, als: *boom*, *Baum*, *koopen*, *kaufen* enz.

4. *Over de spelling met* ij *en* ei.

§ 21. Het onderscheid tusschen *ij* en *ei* is, even als het onderscheid tusschen de zachtlange en scherplange *e* en *o*, op de uitspraak gegrond, en wordt nog in verscheidene gewesten van ons Vaderland gehoord. Om dit onderscheid te leeren kennen, dienen de volgende hulpmiddelen.

§ 22. De *ij* wordt gebezigd, 1. In ongelijkvloeijende werkwoorden, welke in den onvolmaakt verleden tijd en het verledene deelwoord denzelfden klinker aannemen, als: *drijven*, *dreef*, *gedreven*, enz.; gelijk ook derzelver zamenstellingen *bedrijven*, *bedreef*, *bedreven*, enz. 2. In vele onzer zelfstandige naamwoorden, welke eenen staat of eene werking aanduiden, als: *slavernij*, *heerschappij*, *dieverij*, *abdij* enz. 3. In woorden, welke uit andere talen ontleend zijn, en daarin den nadruk op *i* hebben, als: *begijn*, (*baguina*),

lijm

lijm (*limus*), *tijger* (*tigris*) enz.; met derzelver zamengestelde en afgeleide woorden.

Ter nadere verklaring van den eerst genoemden regel dient hier nog aangemerkt te worden, dat wel ook sommige gelijkvloeijende werkwoorden *ij* vereischen, doch alleen zulke welke van eenig naamwoord ontleend zijn, waarin de *ij* voorkomt, als: *bedijken* van *dijk*, *grijzen* van *grijs* enz.

§ 23. *Ei* heeft plaats, 1. in gelijkvloeijende werkwoorden, welke, daar zij in de vervoeging den wortelklinker niet veranderen, overal *ei* behouden, als: *arbeiden*, *arbeidde*, *gearbeid*; zoo ook *zeilen*, *reizen*, *spreiden* enz.; met derzelver zamengestelde en afgeleide woorden. 2. In woorden, welke, in het Fransch, den klemtoon op *ai*, *ée*, of *e* ontvangen, en in die, welke van Latijnsche woorden op *tas* (fr. *té*) uitgaande, ontleend zijn, en bij ons in *teit* eindigen, als: *fontein*, fr. *fontaine*, *majesteit*, lat. *majestas*, fr. *majesté* enz.; zoo ook met derzelver zamengestelde en afgeleide woorden. Hiervan is *dozijn*, fr. *douzaine*, uitgezonderd. 3. In woorden, waarvan *eg*, of *ege*, in *ei* zamen getrokken is, als: *dweil* van *dwegel*, *zeil* van *zegel* enz. 4. Eindelijk in alle woorden op *heid*, *lei* en *stein* uitgaande, als: *waarheid*, *velerlei*, *ijsselstein* enz.

§ 24.

§ 24. De woorden, met *ij* of *ei* gespeld, verschillen niet alleen in klank, maar dikwerf ook in beteekenis als: *blij*, *blijde* (verblijd) en *blei* (visch), *lijden* (verdragen) en *leiden* (*geleiden*), *Rijn* (de rivier) en *rein* (zuiver) enz.

§ 25. Doch hoe nuttig de boven genoemde regels ten aanzien der spelling van *e*, *ee*, *o*, *oo*, *ij* en *ei* ook zijn mogen, kunnen echter niet alle woorden, welke deze onderscheiding vereischen, daartoe gebragt worden, en daarom zal een *taalkundig woordenboek*, of eene *woordenlijst*, zoo als achter het *kort begrip* van den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK gevoegd is, of een *woordenboek voor de Nederduitsche spelling* van denzelfden Hoogleeraar, waarin dit onderscheid opzettelijk aangewezen wordt altoos het beste hulpmiddel zijn.

5. *Over de verlenging of verdubbeling der klinkers.*

§ 26. Oulings strekte de eene klinker ter verlenging van den anderen, en men schreef niet alleen *maet*, *doer*, *muer*, met *e*, maar ook *mait*, *doir*, *muir* met *i*, schoon men ten aanzien der *i* weldra eenen anderen weg insloeg, en *ijf* of *iif* schreef, om den klinker *i* van den tweeklank *ie* on-

onderscheiden te houden, en niet *lief* voor *lijf*, *zien voor zijn* enz. te nemen.

§ 27. Langzamerhand echter is deze wijs van verlengen der klinkers in onbruik geraakt, uitgezonderd in de woorden *air*, in *korenair*, *hair*, *heir*, *meir*, en *oir*, in *oorsprong*, hoe weinig gronds daarvoor thans moog wezen; en men heeft begonnen de klinkers te verdubbelen; schoon de verlenging van de *a* met *e* het langst heeft stand gehouden, terwijl men in die schriften, waarin reeds *heer*, *mijn*, *groot*, *muur* enz. voorkomt, nog doorgaans *baen*, *laen*, *staen*, enz. aantreft; welke spelling velen, tot op onzen tijd, voorgestaan hebben.

§ 28. Er is echter geene reden, waarom men in dezen het voetspoor der ouden meer zou volgen, dan ten aanzien van de *e*, *i*, *o* en *u*; te meer, daar men de *a*, even als de overige klinkers, door zich zelve verlengende, de eenparigheid bevordert.

§ 29. Doch, er zijn sommigen, die, schoon de *a* door zich zelven verlengende, nogtans in eenige woorden de *ae* willen gebezigd hebben, als in *gaêrn*, *naerstig*, *paerd*, *paerel*, *waereld*, *regtvaerdig*, enz.; gelijk ook in het meervoudige *blaên* voor *bladen*, *paên* voor *paden*, *versmaên* voor *versmaden*, enz. In de eerst gemelde woor-

den geschiedt zulks op grond, dat daarin een gemengde klank, zweemende naar het Fransche *ai* in *clair*, of de *υ* der Grieken zou plaats vinden. Doch, wij hebben, in onze taal, geenen tweeklank *ae*, en het geluid, betwelk men daaraan toekent, komt het naast aan onze scherplange *è*. Uit de volgende aanmerking zal genoegzaam blijken, wat hiervan zij.

§ 30. De klinkers *a* en *e* worden, in onze taal, zeer dikwijls verwisseld, zoo als, onder anderen, in het woord *aarde* blijkbaar is, waarvoor men bij oude schrijvers meermalen *eerde* vindt, gelijk ook beide *aren*, en *eren*, waarvan *aarde* afkomstig is, bij hen voor ploegen gebezigd wordt. Deze verwisseling had ook in de boven genoemde woorden plaats, en men sprak en schreef derhalve, in den eenen oord van Nederland *neerstig*, *perel*, *wereld* enz., in eenen anderen *naarstig*, *parel*, *wareld* enz. En, dat de *ae*, in deze woorden, bij velen doorgedrongen is, schijnt zijnen oorsprong verschuldigd te zijn, of aan de gewoonte, om de *e* tot verlengletter te bezigen, of aan de neiging, om twee onderscheidene tongvallen te vereenigen. Zeker is het, dat beide tongvallen in gebruik waren, en men dus taalkundig even goed *neerstig*, *peerd*, *perel*, *weerd*, *zweerd*, als *naarstig*, *paard*, *parel*, *waard*, *zwaard* schreef,

of-

ofschoon het laatste verkieslijker is, als met de algemeene uitspraak meer overeenkomstig, welke, vooral in de spelling van die woorden, ten rigtsnoer moet strekken, welke de aard der taal en de afleiding in het midden laten. Het is derhalve ook niet onverschillig, of men *wareld*, of *wereld* schrijve, dewijl het laatste aan de afleiding volkomen beantwoordt, in de uitspraak het meest gehoord, en door de netste schrijvers gebezigd wordt.

§ 31. De *ae* in *blaên*, *paên*, *versmaên* enz., welke men, om de verkorting van *bladen*, *paden*, *versmaden* enz. aan te wijzen, behouden wil, schijnt om dezelfde reden, welke tegen de verlenging van *a* met *e* in het algemeen pleit, verworpen te moeten worden; daar men in *goon*, als eene verkorting van *goden*, in *staag* van *stadig*, en dergelijken, den klank niet door bijvoeging van *e* of *i*, maar door verdubbeling van de *o* en *a* verlengt.

§ 32. Nog moet hier aangemerkt worden, dat de *u*, wanneer eene *w* op dezelve volgt, geene verdubbeling behoeft, schoon zij als verlengd voorkomt, dewijl de *w* zoo veel van de *u* heeft, dat dezelve daardoor als verlengd kan beschouwd worden, b. v., *ruw*, *schaduw*, *gehuwd*, *ik schuw*, enz.

B. OVER

B. OVER DE MEDEKLINKERS.

1. *Over sommige te onregt onder de Nederduitsche medeklinkers gerangschikte letteren.*

§ 33. De *c*, *q* en *x*, letters van vreemden oorsprong zijnde, worden bij ons slechts gebezigd, om uitheemsche woorden te spellen, als: *Cicero*, *cijfer*, *Quintilianus*, *Xerxes*, enz. De *c* wordt alleen in *ch* gebezigd; en men schrijft thans algemeen *kamer*, *kelder*, *stuk*, *sieren* enz. Voor de *q* en *x* hebben wij *kw* en *ks*, in *kwaad*, *kwellen*, *des volks*, *dagelijks*, enz.

§ 34. De *h* is niet meer dan eene scherpe uitblazing van den adem, voor het begin van eenen klinker, en wordt in verschillende gewesten van Holland, bij dezelfde woorden gebruikt, of weggelaten; gelijk *haan*, *hond*, *huis*, door de Zeeuwen en die van Gouda *aan*, *ond*, *uis*, uitgesproken wordt.

§ 35. De *j* is, eigenlijk, niets anders, dan de klinker *i*, welke, aan het begin der woorden voor eenen anderen klinker staande, door de schielijkheid der uitspraak, als een medeklinker luidt, en als dan door eenen lang onderuit gehaalden staart, van de gewone *i* onderscheiden wordt; zoo dat *ja-*

jagen, *jakob* hetzelfde is als *ijagen*, *ijakob*, schielijk uitgesproken.

2. *Over de verdeeling van de medeklinkers.*

§ 36. Voorheen noemde men de medeklinkers, bij de uitspraak van welke een klinker vooraf gaat, als: *ef*, *el*, *em*, *en*, *er*, *es*, halve klinkers, en die, waarin een klinker volgt, als: *be*, *che*, *de*, *ge*, *ka*, *pe*, *te*, *ve*, *we*, *ze* of *zed*, stomme letters; doch zonder grond. Alleen dit kan men stellen, dat sommige medeklinkers, bij de uitspraak, door behulp der klinkers, uitgeleid, andere uitgestooten worden. Tot de eersten behooren *ef*, *el*, *em*, *en*, *er*, *es*, en tot de laatsten *be*, *che*, *de*, *ge*, *ka*, *pe*, *te*, *ve*, *we*, *ze* of *zed*. En wij meenen genoegzame reden te hebben, om de hier en daar ingevoerde nieuwigheid van *fe*, *le*, *me*, *ne*, *re*, enz. te verwerpen, en de gewone benaming der medeklinkeren te behouden.

§ 37. Daar de mensch door middel van de *keel*, de *tong*, de *lippen* en de *tanden* oorspronkelijke klanken vormt, zoo verdeelt men de medeklinkers gevoegelijk in *keel-*, *tong-*, *lip-* en *tandletters*, terwijl de *ch*, *g* en *k* tot de eerste, de *d*, *t*, *l*, *n* en *r* tot de tweede, de *h*, *p*, *f*, *v*, *w* en *m* tot de derde, en de *s* en *z* tot de laatste soort behooren.

3. *Over de verwantschapte medeklinkers.*

§ 38. Eenige medeklinkers worden verwantschapte genoemd, omdat zij in aard en vorming gelijk zijn, en alleen in scherpte van uitspraak verschillen; zij zijn *b*, *d*, *g*, *v*, *z*, en *p*, *t*, *ch*, *f*, *s*, waarvan de vijf eerste zacht, en de vijf andere scherp zijn.

§ 39. De *c* wordt in Hollandsche woorden alleen vereischt tot vorming van het ondeelbare letterteeken *ch*, en dit is bij ons gebruikelijk voor eene scherpere letter dan *g*, in *vrucht*, *schoon*, *mensch*, *juichen*, enz. Het onderscheid van *f* en *v* is kenbaar in *feest*, *feil*, *veel*, *veilig*, enz. De *s* wordt thans altoos als scherp, de *z* als zacht gebezigd, blijkbaar in *sissen*, *zingen*, *sabel*, *zacht*, *suiker*, *zuigen*, enz.

§ 40. Onaangezien de zachtheid der *b*, *d* en *g*, worden deze letters echter ook tot sluitletters gebezigd, in al zulke woorden, welke dezelve in de verbuiging, of tot wortelletters hebben, als: *ik heb*, *abt*, *ambt*, enz. *God*, *hand*, *hij had*, enz.; *dag*, *ligt* (van *liggen*), *wigt* (van *wegen*), *dog* (een hond), *egt* (van *eggen*) enz., wordende de *ch* tot sluitletter gebruikt alleen in die woorden, waarin de *g* niet als wortelletter voorkomt, als in *zich*, *vrucht*, *licht* (daglicht), *wicht* (booswicht)

wicht), *echt* (echtverbintenis), *doch* (maar) enz.

§ 41. De *v* en *z*, daarentegen, zijn eenparig te zacht geoordeeld, om daarmede een lettergreep te eindigen, of dezelve op eenen harden medeklinker te doen stuiten, waarom men altoos *bleef*, *blijft*, *huis*, niet *bleev*, *blijvt*, *huiz*, enz. schreef, schoon in *bleven*, *blijven*, *huizen*, de *v* en *z* gebezigd worden. En schoon de *v*, aan het begin eener lettergreep, achter de *t* komende, in de uitspraak, eenigzins naar de *f* zweemt, schrijft men echter *ontgaangen*, *ontgonken*, enz., doch daarentegen, *ontfermen*, *ontfutselen*.

4. *Over de verdubbeling der medeklinkers.*

§ 42. In opzigt tot de verdubbeling der medeklinkers merken wij aan, dat de uitspraak dezelve vordert, in *lagchen*, *pragchen*, *ligchaam*, *pogchen*, enz., schoon in *lach*, *gelach*, *poch*, enz. slechts een enkele medeklinker en wel de *ch*, plaats heeft, even als men *bidden*, *zeggen*, enz., maar *bid*, *zeg*, enz. met eenen medeklinker spelt. En daar het gebruik wil, dat de verdubbeling der *ch* niet door de *ch* (even als de *d* in *bidden* door de *d*) maar door de *g* geschiede, behoort men daaraan toe te geven, en *lagchen*, *ligchaam*, *bogchel*, *rog-*

 che-

chelen, enz. te schrijven, terwijl in *huichelen*, *juichen*, enz. de enkele *ch* aan de uitspraak volkomen beantwoordt.

§ 43. Schoon de regelmaat de verdubbeling van de *d* en *t* in *gehaatte* van *haten*, *gemeldde* van *melden*, enz. billijkt, is echter deze regelmatigheid oulings niet waargenomen, noch door het gebruik van lateren tijd ondersteund geworden; en men schrijft *geachte*, *gehate*, *gemelde*, *verlichte*, *gegronde*, enz.

§ 44. Zoo is ook eene *s* voldoende in *asem*, *brasem*, *wasem*, *deesem*, *bloesem*, *geesel*, *hersen*, *dansen*, *schansen*, *kansen*, *lansen*, *prinsen*, *kersen*, *schorsen*, enz., alle welke woorden geheel onderscheiden zijn van die, welke de *s* verdubbelen, als: *bas*, *bassen*, *das*, *dassen*, *bes*, *bessen*, *les*, *lessen*, enz.

§ 45. Eindelijk dient hier gezegd te worden, dat het gebruik de *sch* verkiest in *druischen*, *ruischen*, *blusschen*, *lasschen*, *lesschen*, *wasschen*, (met water schoon maken), enz., maar niet in *beslissen*, *missen*, *bruisen*, *kussen*, *wassen* (groeijen), enz., welke onderscheidene spelling door de netste schrijvers van vroegeren en lateren tijd gewettigd is.

C. OVER

C. OVER DE ZAMENVOEGING DER LETTEREN TOT LETTERGREPEN EN WOORDEN.

§ 46. Uit de zamenvoeging der enkele letteren, ontstaan lettergrepen. Eene *lettergreep* kan uit eene eenige letter, namelijk eenen klinker, bestaan, als: *a-del*, *e-del*; of uit meer letteren, *al-le*, *sta-ken*, *stroo-men*, *schreeu-wen*, enz. Uit lettergrepen ontstaan woorden. Een *woord* bestaat uit eene of meer lettergrepen: *strijd*, *ge-ven*, *god-de-lijk*, *ver-ont-waar-di-ging*, enz., en wordt daarom *eenlettergrepig*, *tweelettergrepig*, of *veellettergrepig* genoemd.

§ 47. De woorden zijn *eenvoudig*, of *zamengesteld*. Een eenvoudig woord is zulk een, welks deelen niet uit woorden bestaan: *groot*, *veld*, enz.; een zamengesteld woord is zulk een, hetwelk uit twee of meer woorden gevormd is; *grootvader*, *veldheer*, *brandspuit-meester*, enz.

§ 48. De zamengestelde woorden bestaan gewoonlijk uit twee woorden; echter zijn er genoeg, welke uit drie woorden gevormd zijn, als: *zeevischmarkt*, *wijnazijnmakerij*, enz. De zamenkoppeling van woorden verder uit te strekken veroorzaakt veelal duisterheid en eene onaangename

stooting, bij voorb.: *hemelstarrobijnenglans*, *mintriumffeestorgelspelgeluid*, enz.

§ 49. De zamengestelde woorden zijn zoo veelvuldig als er rededeelen zijn, welke op zulk eene wijs met elkander kunnen verbonden worden, als: *bierglas*, *gunstrijk*, *hoogmoed*, *vrijwillig*, *zelfmoord*, *timmerwerf*, *brandheet*, *daarna*, *welvaart*, *eensgezind*, *bijstand*, *uitmuntend*, *antwoord*, *ongeleerd*, *tevreden*, *ontevreden*, *geenszins*, *somwijlen*, *allerwegen*, *deugniet*, *vraagal*, enz.

§ 50. Sommige zamengestelde woorden ontvangen achter het omschrijvende lid eene *s*, als: *haviksneus*, *huwelijksgoed*, *landsman* (die met ons uit hetzelfde land is, in tegenstelling van *landman*, voor boer) enz.; andere nemen eene *e* aan, als: *zinnebeeld*, *pennemes*, enz.; andere eene *e* en *s*, als *hondekot*, *hondsdagen*, enz.; eenige hebben het omschrijvende woord in het enkelvoud, schoon eene meerderheid bedoeld wordt, als: *bloemtuin*, *appelboom*; andere in het meervoud, als: *oogenblik*, *vriendenkring*, enz.

§ 51. Het spreekt van zelf, dat in de zamenstelling der woorden het gebruik ook zijne regten heeft. Men schrijft, bij voorbeeld, *uitgaan*, maar *regtuit gaan*; *altijd*, maar *te allen tijde*, *brandschatten*, *raadplegen*, *weerlichten*, *dankzeggen*,

gen, *overeenkomen*, *schoonmaken*, *zamenvoegen*, *terugkeeren*, *teleurstellen*, *tekeergaan*, *rijkgeladen*, *hartsterkend*, *vooruitstekend*, *bovengenoemd*, *eveneens*; maar *storm loopen*, *krijg voeren*, enz. Zoo ook *te binnen brengen*, *te moede zijn*, *te kennen geven*, *in acht nemen*, *vol gieten*, *veel gelden*, *vlak liggen*, *eene hand vol*, *twee handen vol*, *zoo wel als*, *op en neer*, *drie en dertig*, *de een en vijftigste*, *een zes en dertig ponder*, enz. Wanneer intusschen het gebruik niet volkomen beslist heeft, is het best, de woorden van elkander gescheiden te schrijven, dewijl de zamenstelling dikwerf geen nut doet, en lange zamenstellingen doorgaans duisterheid veroorzaken.

§ 52. Nog moeten wij hier aanmerken, dat, wanneer verscheidene woorden, welke met een en hetzelfde woord zamengesteld zijn, bij elkander gevoegd worden, het omschrevene, of nader bepaalde woord dan alleen achter het laatste omschrijvende of nader bepalende woord geplaatst wordt, terwijl men door een dwarsstreepje aanduidt, dat het omschrevene woord bij de voorafgaande omschrijvende woorden verzwegen wordt; b. v.: *doop- trouw- en sterflijsten*; *leer- hekel- punt- en heldendichten*, enz.

D. AL-

D. ALGEMEENE SPELREGELS.

1. *Over de uitspraak, afleiding, het gebruik en de welluidendheid.*

§ 53. Wij moeten in het schrijven, aan den vereischten klank der woorden voldoen, en ons daarin, naar de beschaafde *uitspraak* rigten. Zoo vordert, bij voorbeeld, de uitspraak, dat de *v* en *z*, als sluitletters voorkomende, in eene *f* en *s* veranderd worden: *leven*, ik *leef*, *lezen*, ik *lees*, enz.; voorts, dat de scherpe *s* van *glans*, *glansen*, bij het werkwoord *glanzen*, en het bijvoegelijke naamwoord *glanzig*, in de zachtere *z* overga; terwijl zij van *vleesch* wel *vleeschelijk*, maar ook *vleezig* vormt. Zoo zegt men ook *thans*, *doorgaans*, *volgens*, *willens*, *wetens*, *trouwens*, enz.; schoon voor *thands*, *volgends*, enz. gebezigd wordende.

§ 54. Insgelijks vordert de algemeene uitspraak de weglating van de *s* in *eenigzins*, *eerstdaags*, *oudtijds*, *anderdeels*, niet *eenigszins*, *eerstsdaags*, *oudstijds*, *andersdeels*, schoon zij anders weder *eensdeels* en *geenszins* verkiest; wijders de verwisseling der *n* en *l* in *middelbaar*, *middellandsch*, *middelmaat*, *middelweg*, enz., schoon van *midden* afkomstig; verder het bezigen van de *t* in *antwoord*,

woord, *mits*, *voortaan*, *voortbrengen*, enz., niet *andwoord*, *voordaan*, alhoewel men *verder*, *vorderen*, enz. zegt; zoo ook de verwisseling van *g* en *k* in *aanvankelijk*, *afhankelijk*, *vergankelijk*, *oorspronkelijk* en *koninklijk*.

§ 55. Zelden echter is de uitspraak, zelf bij het beschaafdste gedeelte eener Natie, geheel zuiver, en deze zuiverheid ontstaat voornamelijk uit het acht geven op de afleiding der woorden, welke wil, dat men, in de spelling, op den oorsprong der woorden lette, en in afgeleide en zamengestelde, die zelfde letters gebruike, welke in de oorspronkelijke voorkomen. Zoo vordert, bij voorbeeld, de aard der taal, dat wij *milddadig* schrijven, onaangezien men in de uitspraak *mildadig* hoort. Zoo zegt men ook vrij algemeen *ordentlijk*, zelfs *ordentelijk*, *namentlijk*, *wezentlijk*, *opentlijk* enz., in plaats van *ordelijk* (als zamengesteld van *orde* en *lijk*), *namelijk*, *wezenlijk*, *openlijk*, enz., dewijl de *t* hier niet te pas komt.

§ 56. Het *gebruik*, zijnde die wijs van spreken en schrijven, welke door het grootste, beschaafdste en geoefendste gedeelte der Natie eenparig lijk in acht genomen wordt, doet, ook in weerwil der afleiding, uitspraak over de spelling. Volgens dit gebruik heet hij, die anderen bedient,

dient, *een bediende*, strijdig met den aard der lijdende deelwoorden. Zoo zegt men ook *het wijf*, onaangezien hierdoor eene vrouw bedoeld wordt. Het gebruik verkiest *dertien*, *veertien*, schoon het anders *drie* en *vier* bezigt. Het wil *met*, schoon anders *mede*, *nooddruft*, niet *nooddurft*, *vorst* niet *vrost*, *veelligt*, niet *het viel ligt* (het gebeurde ligt), *misschien* niet *magschien*, of *het mag geschien*, schoon de afleiding voor de laatste spelling zoude pleiten.

§ 57. Sedert eenige jaren heeft men getracht, ten aanzien van sommige andere woorden, het gebruik tegen te werken, en *bevoorderen*, *verscheel*, *onverschelig*, *gebrekig*, *overtallig*, *eensgelijks*, *wijleer*, *lezenaar*, enz. te zeggen en te schrijven, onder voorwendsel van daardoor de afleiding en de regelmaat te herstellen. Doch men onderwerpe zich aan de wetten, door het gebruik gegeven, en zegge en schrijve *bevorderen*, *verschil*, *onverschillig*, *gebrekkig*, *overtollig*, *insgelijks*, *weleer*, *lessenaar*, enz.

§ 58. Het lijdt geene tegenspraak, dat, ten aanzien van de spelling, de *welluidendheid* mede in aanmerking komt, ten gevalle van welke dikwerf eene letter weggelaten of bijgevoegd wordt. Om deze reden bezigt men *meest*, niet *meerst*, *best*, niet *betst*, *elders*, niet *ellers*, *minder*, niet

min-

minner, *hoenders* van *hoen*, *boenders* van *boenen*, enz.; zoo ook *tweederlei*, enz.; *schielijk*, niet *schierlijk*, *zinnelijk*, niet *zinnenlijk*, *zedeleer*, niet *zedenleer*, enz.

§ 59. Even zeker is het echter, dat men het gezag der welluidendheid niet willekeurig mag doen gelden, noch hetzelve verder mag uitstrekken, dan de regelmaat der tale en het achtbare gebruik gedoogen. Daardoor wordt, bij voorbeeld, de invoeging van eene *d* bij woorden, welke den uitgang *er* achter de *r* hebben, algemeen gewettigd, als in *zwaarder*, *hoorder*, enz., doch niet, bij woorden, waarin de uitgang *er* op *l* of *n* volgt, uitgezonderd alleen in die weinige, waaromtrent het gebruik zulks stellig gebiedt. Zoo zegt en schrijft men, vrij algemeen: *ijdeler*, *bediller*, *schooner*, *gunner*, enz. Ook wordt de *t* dikwerf, ter ondersteuning der uitspraak aangenomen, als in *mijnenthalve*, *uwentwege*, enz.; doch bijzonderlijk in woorden op *nis* uitgaande, als: *bekentenis*, *gebeurtenis*, enz. Om dezelfde reden, wordt de zachte *e* in sommige woorden ingelascht, als *huwelijk*, *willekeurig*, enz.; zoo ook in woorden, op *ling*, *aar*, *ier* en *nis* uitgaande, als: *vondeling* (*), *ambtenaar*, *hovenier*, *gedachte-*

(*) Van deze op *ling* uitgaande woorden zijn die uitgezon-

tenis, enz.; wijders in woorden, welke den uitgang *lijk* en *loos* hebben, als: *vrijelijk*, *krachteloos*, enz. Doch daar deze laatste regel aan eenige uitzondering onderhevig is, zullen wij denzelven wat nader bepalen.

§ 60. 1. De woorden, welke met de *b*, of *p*, op de *l* stuiten, vorderen de inlassching der zachte *e*, als: *hebbelijk*, *hopeloos*, enz.; 2. die, waarin de *d*, of *t*, op de *l* stuit als: *dadelijk*, *aanstootelijk*, *prachteloos*, enz.; 3. die, waarin de *f* op de *l* stuit, als: *liefelijk*, *straffeloos*, enz.; (*) 4. die, waarin de *g* voor de *l* komt, als: *bedriegelijk*, *zorgeloos*, enz.; 5. die, waarin *lijk* op *aai*, *oei*, of *ui* volgt, als: *fraaijelijk*, *verfoeijelijk*, *luijelijk*; 6. die, waarin de *k* op de *l* stuit, als: *gebruikelijk*, *sprakeloos*, enz.; 7. die, waarin de *l* door de *m* wordt voorgegaan, als: *namelijk*, *toomeloos*, enz.; 8. die, welke de *n* voor de *l* hebben, als: *mannelijk*, *zinneloos*, enz.; (†) 9. die,

zonderd, welke de *r* voor de *l* hebben, als: *huurling*, *keurling*, *leerling*, *inboorling*, *zonderling*, enz.

(*) Van de woorden, waarin de *f* op de *l* stuit, wordt *vergeeflijk* uitgezonderd.

(†) Hiervan zijn die woorden uitgezonderd, welke met eene lange en sleepende lettergreep op de *l* stuiten, als: *aanzienlijk*, *gewoonlijk*, *doenlijk*, enz.

9. die, welke den uitgang *lijk* achter de *s* hebben, als: *wijsselijk*, *gewisselijk*, enz.; (*) 10. die, welke *sch* voor den uitgang *lijk* hebben, als: *menschelijk*, *vleeschelijk*, enz.; eindelijk die, waarin de *w* voor de *l* gaat, als: *vrouwelijk*, *trouweloos*, enz.

§ 61. In opzigt tot de woorden, welke de *l* of *r* voor den uitgang *lijk* of *loos* hebben, merken wij aan, dat dezelve de zachte e niet behoeven, als: *heilloos*, *snellijk*, *gevaarlijk*, *kinderloos*, enz.; gelijk die ook in *leerling*, *huurling*, enz.; en in de woorden op *nis* uitgaande, als: *stoornis*, enz., niet gebezigd wordt.

2. *Over de gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden.*

§ 62. Van tijd tot tijd heeft men eenen regel zien invoeren, volgens welken gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, in de spelling, moeten onderscheiden worden, zoo dat men *waaren* (goederen) en *waren* (wij waren), *baaden* (in het bad zijn) en *baden* (van bidden), *zucht* (begeerte) en *zugt* (eene diepe ademhaling) moet

(*) Hiervan worden *geneeslijk* en *verkieslijk* uitgezonderd.

moet schrijven; en zoo in vele andere woorden; doch deze onderscheiding is, in ver de meeste gevallen, onuitvoerlijk. Hoe toch zal men *arm* (een deel van het menschelijk ligchaam) en *arm* (behoeftig), *lokken* (het meervoud van *lok*) en *lokken* (werkwoord), en honderd anderen, door de spelling onderscheiden? Ook is deze regel geheel willekeurig, dewijl hij, om dezelfde reden, omgekeerd kan worden.

§ 63. Echter zijn reeds eenige woorden op die leest geschoeid, wier onderscheidene spelling vrij algemeen is aangenomen, als: *nog* (verbindend voegwoord) en *noch* (uitsluitend voegwoord), *ligt* (niet zwaar) en *licht* (van den dag), *hert* (een dier) en *hart* (een deel van het ligchaam), *doch* (maar) en *dog* (een hond).

3. *Over uitheemsche en uit andere talen ontleende woorden.*

§ 64. Er zijn, in onze taal, ongetwijfeld vele uit andere talen ontleende woorden, welke, door het gebruik, bij ons reeds het burgerregt verkregen hebben in vorm, gedaante en uitspraak aan de Nederduitsche woorden gelijk gemaakt zijn, en daarom ook overeenkomstig met de spelling van Nederduitsche woorden geschreven worden. Tot de-

dezelve behooren *agent*, *apostel*, *artikel*, *barbier*, *bisschop*, *diaken*, *engel*, *glorie*, *kamer*, *kanaal*, *kasteel*, *kerker*, *klooster*, *kroon*, *lantaarn*, *leek*, *munnik*, *paleis*, *paradijs*, *persoon*, *pest*, *poezij*, *tafel*, *tempel*, *titel*, *wijn* en zeer vele anderen.

§ 65. Ten aanzien van de woorden *koor*, *kantoor*, *kleur*, *klasse*, *karakter*, *kanselief*, *nimf*, *punt*, *feniks*, *filozoof*, (*) *profeet*, *schepter*, *sekse*, *sekte*, *singel*, *triumf*, enz. denkt men niet zoo eenstemmig, dewijl sommigen daarvoor *choor*, *comptoir*, *coleur* enz. bezigen, schoon de eerste schrijfwijs ongetwijfeld de verkieslijkste is, zoo omdat zij aan de gewone uitspraak best voldoet, als omdat deze woorden het aanzien van uitheemsche reeds verloren hebben, en in de Nederduitsche woorden als ingelijfd zijn.

§ 66. Tot eene andere klasse van uitheemsche en in onze taal opgenomene woorden behooren die, in welke het gebruik de eene of andere uitheemsche letter bewaard heeft, als: *ceder*, *cel*, *cement*, *cijfer*, *cijns*, *cipier*, *cirkel*, *oceaan*, *cilinder*, *cijmbaal*, *citer*, *Christus*, *christen*, *apotheker*,

(*) Voor het woord *filozoof*, hebben wij een ander zeer goed Nederduitsch, namelijk *wijsgeer*, hetwelk den voorrang verdient.

ker, *advocaat*, *procureur*, *commissaris*, *collecteur*, *cachet*, *fiscaal*, *genie*, *natie*, *secretaris*, *officier* en meer anderen (*).

§ 67. Eigenlijk gezegde vreemde woorden zijn of basterdwoorden, of vreemde eigennamen. Eene zoo rijke taal als de onze mag eigenlijk niet door basterdwoorden ontsierd worden, wanneer wij daarvoor goede, algemeen verstaanbare Nederduitsche woorden hebben. In geval men echter basterdwoorden gebruikt, moet men dezelve, alleen met verandering van den uitgang, hunnen oorspronkelijken vorm laten behouden, en, bij voorbeeld, *justitie*, *executie*, *beneficie*, *attestatie*, *citatie*, enz. schrijven; en niet, gelijk sommigen willen, *justicie*, *eksekusie*, enz.

§ 68. Schoon wij in de plaats van de boven genoemde, en zelfs van de meeste basterdwoorden, goede Nederduitsche woorden kunnen stellen, van welke men zich ook in den deftigen spreek-

en

(*) Schoon men, voor *officier*, *krijgsbevelhebber* zou kunnen nemen, kunnen de meeste der hier genoemde woorden echter in onze taal niet gemist worden. Men behoudt in dezelve dan ook gewoonlijk de oorspronkelijke en van ons taaleigen afwijkende spelling, en plaatst, bij voorbeeld, de *h* achter de *t* in *apotheker*, en geeft aan de *g* in *genie*, aan de *ch* in *cachet*, aan de *t* in *natie*, eene uitspraak, welke die letters in onze taal niet hebben.

en schrijftrant moet bedienen, zoo zijn er echter nog veel, waarvan men zich, zonder eene langwijlige omschrijving, en zonder minder verstaanbaar te worden, niet wel onthouden kan, als: *acte*, *actie*, *cessie*, *recepis*, *vacantie* en vele andere; gelijk ook eene menigte van kunstwoorden, in staats- regts- en oorlogzaken, in den vestingbouw, de natuurkunde en andere wetenschappen, en in de benoeming van de kleederdragt, inzonderheid van de optooisels onzer jufferschap, gebruikelijk.

§ 69. Ten aanzien van de vreemde eigennamen geldt, in het algemeen, de regel, dat men in dezelve, zoo na mogelijk, de oorspronkelijke spelling moet bewaren, en derhalve *Cato*, *Cesar*, *Cicero*, *Codrus*, *Corinthe*, *Cupido*, *Cyrenius*, *Creta*, *Mattheus*, *Timotheus*, *Quintus*, *Rhodus*, *Alexander*, *Anaxagoras*, *Egypte*, *Judea*, *Phrygie*, *Phaëton*, *Phebus*, *Philippus*, enz. moet schrijven. Van deze laatste met *ph* gespelde eigennamen, zijn echter zulke uitgezonderd, welke als inlandsche kunnen beschouwd worden, en welker uitgang geene vreemde herkomst verraadt, als: *Jozef*, *Filip*, of *Flip*; even als de namen *Jacobus*, *Cornelius*, *Catharina*, enz., als Nederduitsche woorden gebezigd wordende, ongetwijfeld met de *k*, *Jakob*, *Kornelis*, *Katrijn*, enz. behooren geschreven

te worden; gelijk ook, om de spelling beter aan de uitspraak te doen beantwoorden, in sommige woorden de zachte *z* in de plaats der scherpe *s* gesteld wordt, als: *Azie*, *Mozes*, *Jeruzalem*, *Jezus* en anderen; waarvan echter alle romeinsche eigennamen, als: *Cesar*, *Cesarea*, enz. uitgezonderd zijn, dewijl de *z* aan de latijnsche taal vreemd is.

*

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE ONDERSCHEIDENE TAALDEELEN, OF DEELEN DER REDE.

Algemeen overzigt.

§ 70. Thans gaan wij over tot de beschouwing der onderscheidene taaldeelen, welke ter vorming van eene volkomene rede noodzakelijk zijn. Zij bevatten of uitdrukkingen onzer gewaarwordingen, of onzer voorstellingen, waarvan de eerste *tusschenwerpsels*, en de andere eigenlijke woorden heeten. Men noemt dezelve *deelen der rede* (*partes orationis*), welke, behalve de genoemde tusschenwerpsels (*interjectiones*), drie hoofdsoorten uitmaken, en wel 1. naamwoorden (*nomina*), onder welke algemeene benaming de zelfstandige naamwoorden (*substantiva*), met hun-

 ne

ne lidwoorden (*articuli*), bijvoegelijke naamwoorden (*adjectiva*) en voornaamwoorden (*pronomina*) begrepen zijn; 2. werkwoorden (*verba*), en 3. kleinere rededeelen, als: telwoorden (*numeralia*), voorzetsels (*praepositiones*), bijwoorden (*adverbia*) en voegwoorden (*conjunctiones*).

A. OVER DE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§ 71. Ieder ons bekend voorwerp in de natuur, het zij ligchamelijk of geestelijk, heeft zijnen naam; deze naam wordt zelfstandig naamwoord genoemd, en duidt, op zich zelf, eene zelfstandigheid aan, als: *man*, *huis*, *stoel*, enz. Ook stelt het iets alleen in beschouwing bestaande als zelfstandig voor, als: *deugd*, *schoonheid*, enz.

§ 72. De zelfstandige naamwoorden zijn *eigene*, of *gemeene*; en door de eerste verstaan wij alle eigennamen, als: *Nederland*, *Berlijn*, *Willem*, enz.; door de laatste, die naamwoorden, waardoor vele dingen van dezelfde soort aangeduid worden, als: *mensch*, *man*, *vrouw*, *visch*, *stad*, *water*, *volk*, enz.

§ 73. Ook hebben wij onder de zelfstandige naamwoorden *verkleinwoorden*, waardoor een

voor-

voorwerp als verkleind aangeduid wordt; en deze verkleining geschiedt door achteraanvoeging van den uitgang *je*, *tje* en *pje*, als: *huisje*, *koetje*, *zoompje*, enz. Voor *je* zegt men ook *jen*, *en ken*, of *sken*, als *draadjen*, *draadken*, *jongsken*, enz.

1. *Over de getallen, of het enkel en meervoud der zelfstandige naamwoorden.*

§ 74. Het enkelvoudige getal stelt eene zaak als eene *eenheid* voor; het meervoudige duidt eene zaak als eene *meerderheid* aan, bij voorbeeld: *man*, *mannen*, *tafel*, *tafels*, enz.

§ 75. Eenige zelfstandige naamwoorden worden alleen in het enkelvoudige getal gebruikt, als: *roof*, *stof*, *vee*, enz.; zoo ook die, welke eene stoffelijkheid beteekenen, als: *aarde*, *vet*, *spek*, *ijzer*, *goud*, *blik*, *koorn*, *zand*, *meel*, enz. Worden sommige dezer woorden in het meervoud gebezigd, dan heeft dit eene geheel andere beteekenis. Zoo heeft, bij voorbeeld, *ijzer*, in den zin van een stuk ijzer, in het meervoud *ijzers;* zoo ook *aarde*, in het meervoud *aarden*, voor de soorten van aarde, enz.

Hiertoe behooren ook die woorden, welke, met woordvoeging van *ge*, van de werkwoorden afgeleid worden: *gehuil*, *gezucht*, *gekraak*, enz.

Zoo ook de namen van deugden, ondeugden en hartstogten; *argwaan*, *hulde*, *overspel*, *lof*, *vrees*, *hoop*, enz.; gelijk ook die, welke eenen toestand aanduiden: *slaap*, *dood*, *leven*, *honger*, enz.; verder die, welke eene eigenschap aan iets toekennen: *zwaarte*, *koude*, *rust*, *moeite*, enz.; en eindelijk de onbepaalde wijs der werkwoorden en het onzijdige geslacht der bijvoegelijke naamwoorden, als zelfstandig beschouwd: *het zitten*, *het schoone*, enz.

§ 76. Sommige naamwoorden, daarentegen, worden alleen in het meervoud gebezigd: *inkomsten*, *onkosten*, *ouderen*, *Alpen*, *hersens*, *lieden*, *gebroeders*, enz.

§ 77. Het meervoudige getal wordt door het aannemen van *s*, *n* en *en* gemaakt: *akker*, *akkers*, *hoogte*, *hoogten* (*), *kracht*, *krachten*, enz. *Lid* heeft *leden*, *schip schepen*, *stad steden*, *smid smeden*, *spit speten*, van het oude *led*, *schep*, *sted*, *smed*, *spet*, enz. Alle in *heid* (oulings *hede*) uitgaande zelfstandige naamwoorden hebben *heden*: *waarheid*, *waarheden*. Sommige hebben *ers* en *eren*, als: *kind*, *kinders*, *kinderen*, *rund*, *run-*

(*) In *begeertens*, *behoeftens*, enz. is derhalve de *s* geheel overtollig, welke alleen te pas komt, wanneer het enkelvond op *en* eindigt, als: *genoegen*, *genoegens*, enz.

runders, *runderen*, *kalf*, *kalvers*, *kalveren*, *blad*, *bladers*, *bladeren* (ook *bladen*), enz. Andere verdubbelen den medeklinker, als: *bron*, *bronnen*, *klip*, *klippen*, enz.

2. *Over de geslachten der zelfstandige naamwoorden.*

§ 78. De Nederduitsche naamwoorden hebben driederlei geslacht, *het mannelijke*, *vrouwelijke* en *onzijdige*. Deze onderscheiding van geslacht is, in onze taal, van de vroegste tijden af, waargenomen. Sommige woorden echter hebben, door den tijd, eenige verandering van geslacht ondergaan, terwijl andere in alle drie de geslachten gebezigd worden. Zoo wordt, bij voorbeeld, *tijd* en *dood*, zoo wel vrouwelijk als mannelijk, en *oorlog* bovendien nog onzijdig gebruikt.

§ 79. Ook zijn er nog *gemeenslachtige* en *gelijk-* of *zelfslachtige* woorden. De eerste zijn die, welke mannelijk zijn, wanneer zij voor eenen man, en vrouwelijk, wanneer zij voor eene vrouw gebezigd worden, als: *bode*, *gemaal*, *echtgenoot*, *zuigeling*, enz. De laatste bevatten beide de seksen onder een der drie geslachten. Hiertoe behooren de mannelijke woorden *arend*, *reiger*, *vos*, enz., ook voor de wijfjes genomen; de vrouwelij-

lijke *muis*, *rot*, *haagdis*, enz. ook van de mannetjes gebezigd. Zoo ook het vrouwelijke *kat*, het onzijdige *paard* en *kind*.

§ 80. Tot nadere bepaling van de geslachten dient het volgende:

Tot het *mannelijke* geslacht behooren 1. alle eigennamen van mannen; *Jakob*, *Pieter*, enz.; 2. alle namen van mannelijke eigenschappen en bedieningen, *heer*, *koopman*, enz.; 3. alle woorden, op *aar* en *er* uitgaande, en van werkwoorden afkomstig, wanneer zij de werking tot eenen mannelijken persoon overbrengen; *makelaar*, *kuiper*, enz.; of die de werking van een werkwoord tot een werktuig overbrengen: *snuiter*, *stamper*, enz.; of die van een ander zelfstandig naamwoord afgeleid zijn: *zondaar*, *schuldenaar*, enz.; ook met den uitgang *ier*, als: *hovenier*, *herbergier*, enz.; schoon niet de uitgang maar wel de bedoelde persoon het geslacht bepaalt, als blijkt uit *baker*, *kamenier*, enz.; 4. woorden, welke, schoon een ander geslacht hebbende, als benamingen van mannen aangemerkt worden, als: *ondeugd*, *booswicht*, *albedrijf*, enz.; 5. de namen van steenen wanneer zij eenen bijzonderen steen aanduiden: *agaat*, *diamant*; 6. zulke, welke in *dom* uitgaan, en eene gesteldheid, magt, of eenen staat aanduiden: *adeldom*, *rijkdom*, enz. Van de on-

zij-

zijdige woorden in *dom* zal straks nader gesproken worden. De woorden, welke in *em*, *sem*, *lm*, *rm* uitgaan, zijn mede doorgaans mannelijk: *adem*, *balsem*, *halm*, *arm*, enz.

§ 81. *Vrouwelijk* zijn 1. de eigennamen van vrouwen: *Maria*, *Jozina*, enz.; 2. de namen van vrouwelijke eigenschappen en bedieningen: *zuster*, *dienstmaagd*, enz.; ook die den uitgang *in*, *es* of *ster* hebben: *vorstin*, *zondares*, *zangster*, enz. Van dezen regel is het onzijdige *wijf* uitgezonderd; 3. die, welke op *schap* uitgaande, van bijvoegelijke naamwoorden afstammen, en eene hoedanigheid beteekenen: *gramschap*; of van zelfstandige naamwoorden afgeleid, eene algemeenheid van personen in een vergaderd ligchaam aanduiden: *de priesterschap*, enz.; van de onzijdige woorden op *schap* zal beneden gehandeld worden; 4. die in *ing* eindigende van eenig werkwoord afkomstig zijn, en deszelfs werking beteekenen, als: *vermaning*, enz.; waarvan zulke, die niet van werkwoorden afkomen, als *kring*, enz., en andere in *ling* eindigende, als: *vreemdeling*, enz. onderscheiden zijn; 5. die op *ij* uitgaan, en eenen staat, eene bediening, of werking aanduiden: *abdij*, *dieverij*, *maatschappij*, enz.; 6. die op *nis* eindigen: *ergernis*, *belijdenis*, enz., waarvan het onzijdige *vonnis* echter uitgezonderd is; 7. die in *heid*

heid en *te* uitgaan: *wijsheid*, *hoogte*, *moeite*, *begeerte*, *gedachte*, enz.; 8. eindelijk de letters van het *abé* en de cijfergetallen: *eene groote a*, *de zes*, *de twintig*, enz., doch bij verzameling onzijdig, als: *het honderd*, enz.

§ 82. *Onzijdig* zijn 1. alle namen van landen, steden, dorpen en plaatsen: *het kooprijke Amsterdam*, enz.; terwijl die, welke met een lidwoord, zonder bijvoegelijk naamwoord, gebezigd worden, van onderscheiden geslacht zijn, als: *de Betuw*, *het Gooi*, enz.; 2. die, welke eene algemeenheid van stof of erts aanduiden, *het graan*, *het koper*, *het diamant*, enz.; 3. die welke met voorzetting van *ge*, van werkwoorden afkomen: *gejammer*, *geraas*, *gerij*, *gebak*, enz.; of met andere voorzetsels, als: *beslag*, *ontslag*, *verslag*, *toeval*, *verval*, *voorval*, enz.; 4. die, welke met *ge* beginnende, en met *te* eindigende, van oorspronkelijke zelfstandige naamwoorden afgeleid worden: *het gebergte*, *gebloemte*, *gestoelte*, *gevogelte*, enz.; 5. alle verkleinwoorden: *mannetje*, *jongsken*, enz.; 6. die, welke in *sel* uitgaan: *schepsel*, *baksel*, enz.; 7. die, welke in *schap* eindigen en eene bediening of waardigheid beteekenen: *het priesterschap*, enz.; 8. zoo ook de woorden in *dom* uitgaande, wanneer zij een gezelschap van personen aanduiden: *christendom*, enz. Eindelijk mer-

merken wij nog aan, dat in de zegswijzen: *op de been komen*, *in de wapen brengen*, *onder de voet werpen*, *de visch koken*, geene verwaarlozing van het geslacht, gelijk sommigen gemeend hebben, maar eene verkorting van het meervoud plaats vindt, en dat derhalve *op de been komen*, enz. gezegd wordt voor op *de beenen*, enz. Zoo ook blijkt uit de spreekwijs *de beest spelen*, het oude vrouwelijke geslacht van *beest*, dat anders onzijdig is.

3. *Over de naamvallen.*

§ 83. De naamvallen (*casus*) zijn eigenlijk de verbuigingen, welke de naamwoorden en lidwoorden, in hunne onderscheidene betrekkingen, ondergaan, als: *mans*, *heeren*, *des*, *der*, *des eenes*, *eener*, *eenes*, enz. Onze naamwoorden, zonder lidwoorden gebruikt, hebben derhalve slechts twee naamvallen, doch met lidwoorden gebezigd, vier, welke wij liefst den *eersten*, *tweeden*, *derden* en *vierden* naamval noemen (*), bij voorbeeld: 1. *de man*

(*) Gemeenlijk noemt men de naamvallen *nominativus*, *genetivus*, *dativus*, *accusativus*; doch deze benaming is, zoo wel als de bepaling van *zes* naamvallen, eene navolging

man, *de liefde*, *het huis;* 2. *des mans*, *der liefde*, *des huizes;* 3. *den man*, of, (met een voorzetsel) *aan den man*, *de*, *der liefde*, of *aan de liefde*, *den huize*, of *aan het huis;* 4. *den man*, *de liefde*, *het huis*. Zoo ook met *een: een zoon*, *eene dochter*, *een kind*, enz.

§ 84. De *eerste* naamval heeft plaats, wanneer een persoon, of eene zaak, als werkende, lijdende, wordende, zijnde, of aangesproken voorkomt: *het kind leert*, *de hond wordt geslagen*, *de waarheid is kenbaar*, *o man!* enz. De *tweede* naamval is die, welke betrekkingen der naamwoorden op elkander aanwijst: *Gods geboden*, *moeders* (*) *zuster*, *de heer des huizes*, *de zeden dezer eeuw*, *eene menigte volks*, *een duim gronds*, *de beste der menschen*, *des doods schuldig;* en bij eenige werkwoorden: *zich eener zaak schamen*. Ook bedient men zich dikwerf, in plaats van den tweeden naamval, van het voorzetsel *van*. *een man van geringe afkomst*, *een ring van goud*, *een kind*

ging van het Latijn, terwijl *de vocativus* bij ons altoos aan den eersten naamval gelijk is, en de *ablativus* door een voorzetsel aangeduid wordt.

(*) De *s* schijnt het hoofdteeken des tweeden naamvals in alle de geslachten geweest te zijn. Zoo zegt men ook *stadspoort*, enz.

kind van twee jaren. De *derde* naamval wordt vereischt, wanneer aan iemand iets gegeven, toegeschikt, of ontnomen wordt; of, wanneer, in plaats van denzelven, de voorzetsels *aan* of *voor* kunnen gebezigd worden: *geef hem zijn geld, ontneem hem zijn mes, dit is hem schadelijk, deze is hem gelijk.* De *vierde* naamval heeft dan plaats, wanneer eene handeling tot zeker voorwerp overgaat; welk voorwerp dan in den vierden naamval staat: *de vreugd overwint de droefheid.* Hier is *vreugd* de eerste, en *droefheid* de vierde naamval; en omgekeerd: *de droefheid overwint de vreugd;* is *droefheid* de eerste en *vreugd* de vierde. Voor het overige wordt de vierde naamval door voorzetsels beheerscht: *naar huis gaan, in de stad komen, op eenen boom zitten,* enz. Zie bij de *voorzetsels* (*).

B. OVER DE LIDWOORDEN.

§ 85. De *lidwoorden* strekken, om de beteeke-

(*) In den deftigen stijl, en ter bevordering van de welluidendheid komt achter den tweeden naamval der vrouwelijke naamwoorden somwijlen de zachte *e: de schoonheid dezer vrouwe;* zoo ook achter den derden naamval, in alle geslachten: *Gode; zijner zorge toevertrouwd; den volgenden geslachte,* enz.

kenis der zelfstandige naamwoorden algemeen te maken, of te bepalen, en wijzen tevens het geslacht der naamwoorden aan. Zij zijn twee in getal, namelijk het bepalende *de*, waardoor eene zaak bepaald en duidelijk aangewezen wordt, en het niet bepalende *een*, het welk eene zaak algemeen, en zonder bepaling laat. Zeg ik, bij voorbeeld: *geef mij een boek*, dan spreek ik onbepaald, zonder zeker boek te bedoelen; dan is het mij hetzelfde, welk boek men mij geve; maar zeg ik: *geef mij het boek*, dan bedoel ik zeker boek, in onderscheiding van alle andere boeken. Zoo vinden wij in de uitdrukkingen: *een zoon eens Konings*, *een zoon des Konings*, *de zoon eens Konings*, *de zoon des Konings*, vier verschillende beteekenissen.

§ 86. De verbuiging dezer lidwoorden geschiedt op de volgende wijs:

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. *De*,	*De*,	*Het*,
2. *Des*,	*Der*,	*Des*,
3. *Den*,	*De*, *der*,	*Den*, *het*,
4. *Den*.	*De*.	*Het*.

MEER-

MEERVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
De,	*De*,	*De*,
Der,	*Der*,	*Der*,
Den,	*De*, *der*,	*Den*,
De.	*De*.	*De*.
Een,	*Eene*,	*Een*,
Eens,	*Eener*,	*Eens*,
Eenen,	*Eene*, *eener*,	*Eenen*, *een*,
Eenen.	*Eene*.	*Een*.

Het lidwoord *een* heeft natuurlijk geen meervoudig getal.

C. OVER DE BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

1. *Derzelver aard.*

§ 87. De *bijvoegelijke* naamwoorden, waartoe ook de van werkwoorden afgeleide deelwoorden behooren, duiden de hoedanigheid der personen of zaken aan, welke door de zelfstandige naamwoorden beteekend worden: *groot*, *klein*, *dapper*, *eerlijk*, *loopend*, *geleerd*, enz. Zegt men, bij voorbeeld, *de dappere krijgsman*, dan is *dapper*

 het

het bijvoegelijke naamwoord, als de eigenschap des krijgsmans aanduidende. Zoo ook *de zingende vogel*, *het geliefde kind*, enz.

§ 88. Zij zijn of oorspronkelijk, als: *groot*, *breed*, *smal*, *goed*, *kwaad*, enz., of afgeleid, als: *eerlijk*, *goedhartig*, enz. De voornaamste uitgangen der afgeleide bijvoegelijke naamwoorden zijn *baar*, *ig*, *lijk*, *loos*, *zaam*, *achtig*, *haftig*, als: *vruchtbaar*, *handig*, *goddelijk*, *zorgeloos*, *deugdzaam*, *witachtig*, *heldhaftig*, enz. Eenige andere woorden door middel van de uitgangen *sch*, *de*, *ste*, *lei* en *hande* afgeleid, als: *aardsch*, *de tweede*, *de duizendste*, *eenerlei*, *velerhande*, enz.

§ 89. Eindelijk dient nog aangemerkt te worden, dat de bijvoegelijke naamwoorden somwijlen de plaats van zelfstandige bekleeden, als: *de wijze*, *de geleerde*, *het goede*, *het kwade*, enz.

2. *Nadere ontwikkeling der bijvoegelijke naamwoorden.*

§ 90. Zij schikken zich in geslacht, getal en naamval naar de zelfstandige naamwoorden, tot welke zij behoeren, en worden gemeenlijk voor dezelve geplaatst; welk alles uit de voorbeelden van verbuiging zal blijken. Sommigen echter blijven

ven in alle geslachten en naamvallen onveranderd, en wel 1. die op *lei* en *hande* uitgaan, als: *allerlei menschen, velerhande geld*, enz.; 2. alle stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden, als: *gouden, houten, marmeren vaten*, enz.; 3. die van een land of eene stad ontleend zijn, en op *er* uitgaan, als: *straatsburger snuif, amsterdammer schipper*, enz. Van die, welke van telwoorden ontleend zijn, wordt alleen het laatste verbogen: *de een en dertigste, in den honderd drie en veertigsten psalm*, enz.

§ 91. In het mannelijke en vrouwelijke geslacht ontvangen zij eene *e*: *groote dienst, die wijze man, mijne lieve dochter; zie daar, waarde broeder!* niet *waard broeder. Geachte vriend! o lieve moeder!* enz. Zoo ook bij onzijdige bijvoegelijke naamwoorden, met het, dit, of dat; *dit zoete kind, het sterke paard*, enz. Daarentegen zegt men zonder *e*: *wit paard, een hoog huis, zeker schoon gebouw*, enz. (*)

§. 92. Persoonlijke naamwoorden van het mannelijke geslacht, welke eenen ambtenaar, bestierder of dienaar aanduiden, en op *er, aar, ier*, of

(*) Het spreekt van zelf, dat de welluidendheid en vloeibaarheid hier in aanmerking komen; want men zegt, bij voorbeeld, *eene hoogere verordening*, maar integendeel *eene verhevener verordening*, en niet *verhevenere*.

of *ling* uitgaan, als: *arbeider*, *leeraar*, *hovenier*, *hoveling*, als mede onze woorden *koning*, *vorst*, *prins*, *admiraal*, *overste*, *heer*, *meester*, *knecht*, *onderdaan*, *vriend*, *vijand*, *huisvader*, *man* en *mensch*, vereischen, dat hunne bijvoegelijke naamwoorden, wanneer die op derzelver werking en niet op de personen zien, zonder *e*, onverbuigelijk gebezigd worden, als: *een groot krijgsman*, *zeker goed koning*, enz., dat is, die als krijgsman groot, en als koning goed is; daarentegen *een groote krijgsman*, enz., dat is, die groot van gestalte is.

§ 93. Achter hunne zelfstandige naamwoorden geplaatst, of door het werkwoord *zijn*, of *worden*, van dezelve afgescheiden, worden zij onverbogen, en als bijwoorden gebezigd: *dit paard is sterk*, *die paarden zijn sterk*, niet *sterke*. In dit voorbeeld behoort *sterk* tot *paarden*, en is derhalve een onverbogen bijvoegelijk naamwoord: maar zegt men: *dit paard loopt*, *die paarden loopen sterk*, dan behoort *sterk* tot *loopen*, en is derhalve een bijwoord.

3. *Trappen van Vergelijking.*

§ 94. Zij hebben twee trappen van vergelijking, den *vergrootenden* en den *overtreffenden*

trap;

trap; wordende de eerste door *er*, de laatste door *st* gevormd: *hoog*, *hooger*, *hoogst*, enz. (*) Zoo ook de deelwoorden: *drukkend*, *drukkender*, *drukkendst*, *gedrukt*, *gedrukter*, *gedruktst*, enz. Eenigen echter, als: *beminnend*, *hatend*, enz. lijden deze vergrooting niet. In sommige gevallen worden *meer* en *meest* gebezigd: *meer*, *meest doordrongen*, *meer*, *meest gedachtig*, enz. Dikwerf wordt *aller* voor den overtreffenden trap gevoegd, *allergrootst*, enz.

§ 95. Bij zamengestelde woorden geschiedt de vergrooting alleen aan het laatste: *welluidender*, *goedhartiger*, *goedkooper*, (†) enz., niet: *beterluidend*, enz. Zulke zamen gestelde woorden, bij welker eerste gedeelte geene vergrooting meer kan gedacht worden, lijden geene vergrooting: *beendroog*, *ijskoud*, *sneeuwwit*, enz. Zoo ook zijn: *de eerste*, *schriftelijk*, *vierkant*, *zesjarig*, enz., uit hoofde hunner beteekenis, voor geene vergrooting vatbaar.

§ 96.

(*) Somwijlen verbiedt de welluidendheid de verbuiging der trappen van vergelijking. Men zegge derhalve niet: *Ik heb nooit eenen hatelijkeren man gezien*, maar wel, bij verkorting: *ik heb nooit een' hatelijker man gezien.*

(†) Dat *goed* in de zamenstelling onverbuigelijk is, blijkt hieruit, dat men niet zegt *goedekoopwaren*, maar *goedkoope waren*.

§ 96. Eenigen hebben eene onregelmatige vergrooting, als: *goed*, *beter*, *best*, *veel*, *meer*, *meest*, *weinig*, *minder*, *minst* (ook *weiniger*, *weinigst*). Bij anderen is slechts de overtreffende trap in gebruik: *uiterst*, *achterst*, *benedenst*, *bovenst*, *onderst*.

4. *Voorbeelden van verbuiging.*

§ 97. Met een lidwoord en bijvoegelijk naamwoord.

ENKELVOUDIG.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1.	*De leeuw*,	*De daad*,	*Het veld*,
2.	*Des leeuws*,	*Der daad*,	*Des velds*,
3.	*Den leeuw*,	*De*, *der daad*,	*Het veld*, *den velde*,
4.	*Den leeuw*.	*De daad*.	*Het veld*.

MEERVOUDIG.

De leeuwen,	*De daden*,	*De velden*,
Der leeuwen,	*Der daden*,	*Der velden*,
Den leeuwen,	*De*, *der daden*,	*Den velden*,
De leeuwen.	*De daden*.	*De velden*.

EN-

ENKELVOUDIG.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Een sterke leeuw,	*Eene brave daad,*	*Een vruchtbaar veld,*
Eens sterken leeuws,	*Eener brave daad,*	*Eens vruchtbaren velds,*
Eenen sterken leeuw,	*Eene, eener brave daad,*	*Een vruchtbaar veld, eenen vruchtbaren velde,*
Eenen sterken leeuw.	*Eene brave daad.*	*Een vruchtbaar veld.*

MEERVOUDIG.

De sterke leeuwen,	*De brave daden,*	*De vruchtbare velden.*
Der sterke leeuwen,	*Der brave daden,*	*Der vruchtbare velden,*
Den sterken leeuwen,	*De, der brave daden,*	*Den vruchtbaren velden,*
De sterke leeuwen.	*De brave daden.*	*De vruchtbare velden.*

§ 98. In geval de bijvoegelijke naamwoorden de plaats der zelfstandige bekleeden, worden zij ook

ook als zelfstandige naamwoorden verbogen. Het gebruik heeft hieromtrent, ten aanzien van het *meervoud*, volkomen beslist, en men zegt: *de vromen, de geleerden, de armen*, enz.; als mede *sommigen, anderen*, enz.; doch in opzigt tot het mannelijke geslacht van het *enkelvoud* wil het gebruik geheel anders, wanneer een mannelijke persoon, of een voorafgaand zelfstandig naamwoord daaronder verstaan wordt, als: *de vrome, des vromen (mans) — de Almagtige, des Almagtigen (Gods.) Ik hoorde het van Pieter en Willem, maar ik geloofde zoo min den eenen als den anderen.* Zoo ook in het *meervoud*, wanneer een voorafgaand zelfstandig naamwoord, om eene onaangename herhaling te vermijden, weggelaten wordt: *alle menschen moeten sterven, rijke zoo wel als arme* (menschen), niet *rijken*, enz.

D. OVER DE VOORNAAMWOORDEN.

§ 99. De *voornaamwoorden* bekleeden de plaats der zelfstandige naamwoorden, en worden gemeenlijk in deze zes soorten verdeeld, 1. *persoonlijke;* 2. *wederkeerende;* 3. *bezittelijke;* 4. *vragende;* 5. *aanwijzende;* 6. *betrekkelijke.*

§ 100. 1. De *persoonlijke* voornaamwoorden zijn driederlei, namelijk, de *eerste*, of sprekende

per-

persoon, *ik* (in het meervoud *wij*); de *tweede*, of aangesprokene persoon, *gij* (ook in het meervoud); de *derde* persoon, of die, van welken gesproken wordt, *hij*, *zij*, *het* (in het meervoud *zij*); de twee eerste in beide geslachten. Zij worden dus verbogen:

EERSTE PERSOON.

Enkelvoudig.	Meervoudig.
Ik,	*Wij*,
Mijns.	*Onzer*,
Mij,	*Ons*,
Mij.	*Ons*.

TWEEDE PERSOON.

Gij,	*Gij*,
Uws,	*Uwer*,
U,	*U*,
U.	*U*.

DERDE PERSOON.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Hij,	*Zij*,	*Het*,
Zijns,	*Harer*,	*Zijns*,
Hem,	*Haar*,	*Het*,
Hem.	*Haar*.	*Het*.

MEER-

MEERVOUDIG.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Zij,	*Zij*,	Als in het mannelijke geslacht.
Hunner,	*Harer*,	
Hun, (*)	*Haar*,	
Hen.	*Haar*.	

§ 101. 2. De *wederkeerende* voornaamwoorden *zich*, *zijn*, *haar*, *hun* behooren eigenlijk tot den derden persoon. Wanneer deze persoon eene werking verrigt, welke op hem zelven terugkeert, dan geschiedt de verbuiging van *hij*, *zij*, *het*, op deze wijs:

ENKELVOUDIG.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Zijns (*van zich*),	*Harer* (*van haar*),	Zoo als in het mannelijke geslacht.
Zich (*aan zich*),	*Zich* (*aan zich*),	
Zich.	*Zich*.	

MEER-

(*) De tweede en derde naamval *hunner* en *hun* worden ook met voorzetsels gebezigd, en dan is het *van hen*, *aan hen*.

MEERVOUDIG.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Hunner (*van zich*), *Zich* (*aan zich*), *Zich.*	Zoo als in het enkelvoud.	Zoo als in het mannelijke geslacht.

De persoonlijke en wederkeerende voornaamwoorden nemen somwijlen de woordjes *alleen* en *zelf* bij zich, als: *ik alleen was daar; gij zelf hebt hem gezien; hij sloeg zich zelven voor het hoofd*, enz. (*)

§ 102.

(*) Dit alleen ondergaat geene verandering; doch *zelf* wordt verbogen, en schikt zich naar het woord, waarbij het gevoegd is: *hij zelf*, *zij zelve; zij bedroog zich zelve; dit is op zich zelf niets; de zaak op zich zelve beschouwd*, enz. Ook wordt dit *zelf* achter andere zelfstandige naamwoorden gevoegd, of met een voorzetsel op zich zelf gebezigd, terwijl het gebruik mede wil, dat het als bijvoegelijk genomen en verbogen worde, b. v.: *ik zag den man zelven*, *de vrouw zelve*, *het kind zelf; deze zaak spreekt van zelve; het ontwerp verviel van zelf;* in welke twee laatste voorbeelden misschien eene uitlating van het voornaamwoord *zich* plaats heeft. Dit *zelf* ontvangt geene *s* achter aan, dan alleen in den tweeden naamval *mijns zelfs*, enz., buiten dit is *zelfs* een bijwoord, zoo veel als *ook* beteekenende.

§ 102. 3. De *bezittelijke* voornaamwoorden zijn die, welke eene bezitting aanduiden: *mijn*, *ons*, *uw*, *zijn*, *haar*, *hun*. Die des derden persoons, *zijn*, *haar*, *hun*, beteekenen zoo wel het geslacht des bezitters, als dat der bezitting. Zegt men derhalve *zijn akker*, *zijne kamer*, dan blijkt uit *zijn* en *zijne*, voor eerst, dat de persoon, wien de akker en de kamer als een eigendom toegekend worden, van het mannelijke geslacht is; en ten andere blijkt uit *zijn akker*, dat *akker* mannelijk, en uit *zijne kamer*, dat *kamer* vrouwelijk is. Behoort nu de bezittende persoon tot het vrouwelijke geslacht, dan zegt men: *haar akker*, *hare kamer*. En zoo ook in het meervoud, *hun akker*, *hunne kamer*, *haar a*[illegible]*hare kamer*, *hunne akkers*, *hunne kamers*, enz.

§. 103. Het bezittelijke voornaamwoord *mijn* wordt dus gebogen:

ENKELVOUDIG.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Mijn,	*Mijne*,	*Mijn*,
Mijns,	*Mijner*,	*Mijns*,
Mijnen,	*Mijne*, *mijner*,	*Mijner*,
Mijnen.	*Mijne*.	*Mijn*.

MEER-

MEERVOUDIG.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Mijne,	Zoo als in het	Zoo als in het
Mijner,	enkelvoud.	mannelijke ge-
Mijnen,		slacht.
Mijne.		

Zoo ook *ons*, *uw*, *zijn*, *haar* (*) en *hun;* met dit onderscheid, dat *ons* in den eersten naamval van het mannelijke geslacht en het enkelvoudige getal *onze* heeft: *onze vader;* wijders, dat *hun*, in de verbuiging, eene *n* aanneemt: *hunne*, enz.

§ 104. 4. De *vragende* voornaamwoorden zijn *wie*, *welke*, *wat* en *hoedanige*. De verbuiging geschiedt aldus:

ENKELVOUDIG.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Wie,	*Wie,*	*Wat,*
Wiens,	*Wier,*	*Wiens(van wat),*
Wien,	*Wie,*	*Wat,*
Wien.	*Wie.*	*Wat.*

MEER-

(*) *Haar* en *heur* zijn, waarschijnlijk, slechts onderscheidene tongvallen. Het eerste is echter meest in gebruik, en het laatste kan alleen gebezigd worden, om eene onaangename herhaling van denzelfden klank te vermijden.

MEERVOUDIG.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Wie,	Zoo als in het mannelijke geslacht.	Zonder meervoud.
Wier,		
Wie,		
Wie.		

ENKELVOUDIG.

Wélke,	*Welke*,	*Welk*,
Welks,	*Welker*,	*Welks*,
Welken,	*Welke*,	*Welk*, *welken*,
Welken.	*Welke.*	*Welk.*

MEERVOUDIG.

Welke,	*Welke*,	Zoo als in het mannelijke geslacht.
Welken,	*Welker*,	
Welken,	*Welke*, *welker*,	
Welke.	*Welke.*	

Wat blijft in alle geslachten en naamvallen onverbogen: *Wat doet gij? Wat is dat? Aan wat tafel hebt gij gezeten?*

Hoedanig heeft deze verbuiging: *hoedanige man*, *hoedanige vrouw*, *hoedanig kind* — *hoedanigen mans*, of *van hoedanigen man*; verder als *welke*. Van *hoedanig een*, *welk een* en *wat voor*

een

een wordt alleen het laatste verbogen, als *een*, zonder meervoud.

§ 105. 5. De *aanwijzende* voornaamwoorden zijn *deze*; *die*, *gene*, *degene*, *diegene*, *dezelve*, *dezelfde*, *zulke*, *zekere*, *desgelijke*, *dergelijke*, *dusdanige*, *zoodanige*. Zij worden dus verbogen:

ENKELVOUDIG.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Deze,	*Deze*,	*Dit*,
Dezes,	*Dezer*,	*Dezes*,
Dezen,	*Deze*, *dezer*,	*Dit*, *dezen*,
Dezen.	*Deze*.	*Dit*.

MEERVOUDIG.

Deze,	*Deze*,	Zoo als in het mannelijke geslacht.
Dezer,	*Dezer*,	
Dezen,	*Deze*, *dezer*,	
Deze.	*Deze*.	

Die, *dat* wordt verbogen, als *wie*, *wat*.

ENKELVOUDIG.

Gene,	*Gene*,	*Gene*,
Genes,	*Gener*,	*Genes*,
Genen,	*Gene*, *gener*,	*Gene*, *genen*,
Genen.	*Gene*.	*Gene*.

MEERVOUDIG.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Gene,	*Gene,*	Zoo als in het
Gener,	*Gener,*	mannelijke ge-
Genen,	*Gene, gener,*	slacht.
Gene.	*Gene.*	

In *degene* en *diegene* behouden *de* en *die* hunne buiging, en worden, tegen den aard der zamengestelde woorden, zoo verbogen, als of zij niet zamengesteld waren, b. v. *degene, hetgene,* of *hetgeen — desgenen, dergene,* enz.

Zoo ook *dezelve, dezelfde* (*), *hetzelve, hetzelfde — deszelfs, deszelven, deszelfden, derzelver, derzelfder, deszelfs, deszelven, deszelfden,* enz.

Dusdanige, zoodanige worden verbogen als *hoedanige;* als mede *dergelijke, desgelijke.* Van *zulk een, dergelijk een,* enz., wordt alleen het laatste verbogen, als *een,* zonder meervoud.

§ 106. 6. De *betrekkelijke* voornaamwoorden, welke op iets, dat vooraf gaat, betrekking hebben,

(*) *Dezelfde* bepaalt de zaak nader, b. v. *meent gij niet uwen broeder? Denzelfden. Het was dezelfde man, vraagde denzelven.*

ben, zijn *welke*, *dewelke*, *die*, *wie* (*), b. v. *gij zijt de eerste, die mij dit zegt. Hij is het, wiens vriendschap mij dierbaar is. Zij is gestorven, welke ik hoogachtte*, enz. Somwijlen bezigt men *wiens*, hetwelk mannelijk is, als den tweeden naamval van het onzijdige geslacht, doch verkeerd. Men zegge derhalve: *de man wiens geleerdheid* enz. *Het land, welks ligging* enz. *Welke* wordt verbogen, als het vragende voornaamwoord *welke; dewelke*, als *dezelve*, doch heeft in den tweeden naamval niet *deswelks*, maar *deswelken*. *Wat* lijdt, als betrekkelijk, geene verbuiging.

E. OVER DE WERKWOORDEN.

1. *Derzelver aard en rangschikking.*

§ 107. Door de *werkwoorden* worden beweging, rust, tijd, bestaan, worden, werken en lijden

(*) *Wie* komt dikwerf zoo voor, dat het betrekking heeft op iets, dat volgt, b. v. *wien ik mijn woord geef, dien zal ik niet misleiden.* Doch, daar dit volgende zich gevoegelijk vooraan laat plaatsen: *dien zal ik niet misleiden, wien ik mijn woord geef*, zoo blijft *wie* een waar betrekkelijk voornaamwoord.

den uitgedrukt, als: *zijn*, *worden*, *beminnen*, *staan*, *loopen*, enz. Men onderscheidt, in onze taal, voornamelijk drie rangen van werkwoorden: 1. *ongelijkvloeijende*, 2. *gelijkvloeijende*, 3. *onregelmatige*.

§ 108. *Ongelijkvloeijende* zijn die, welke in de vervoeging den wortelklinker veranderen, en in het verledene deelwoord *en*, met een voorgevoegd *ge* hebben, als: *spreken*, *sprak*, *gesproken*, enz. Vele ongelijkvloeijende werkwoorden nemen, in de vervoeging, denzelfden klinker aan: *schrijven*, *schreef*, *geschreven*, — *sluiten*, *sloot*, *gesloten*, — *vinden*, *vond*, *gevonden*; eenige veranderen alleen in den onvolmaakt verledenen tijd van wortelklinker: *eten*, *at*, *gegeten* (*), — *laten*, *liet*, *gelaten*, — *dragen*, *droeg*, *gedragen*, — *wasschen*, *wiesch*, *gewasschen*, — *vangen*, *ving*, of *vong*, *gevangen*, — *loopen*, *liep*, *geloopen*, enz., andere, zoo wel in den onvolmaakt verledenen tijd, als in het lijdende deelwoord: *breken*, *brak*, *gebroken*, — *zweren*, *zwoer*, of *zwoor*, *gezworen*, — *bidden*, *bad*, *gebeden*, — *helpen*, *hielp*, of *holp*, *geholpen*, enz.; bij nog andere is de onvolmaakt verleden tijd, door verloop, reeds ge-

lijk-

(*) Eigenlijk *geëten*, doch om de welluidendheid, *gegeten*. Ook zeide men oulings zoo wel *geten*, als *eten*.

lijkvloeijend geworden: *bakken*, *bakte*, (oulings *biek*), *gebakken*, — *braden*, *braadde* (oulings *bried*), *gebraden*, enz.

§ 109. *Gelijkvloeijende* werkwoorden zijn die, welke in alle hunne vervoegingen geene verandering van wortelklinker ondergaan, en in den onvolmaakt verledenen tijd *de* of *te*, en in het verleden deelwoord *d*, of *t*, insgelijks met een voorgevoegd *ge* hebben: *leven*, *leefde*, *geleefd*, — *blaken*, *blaakte*, *geblaakt*, — *jagen*, *jaagde*, *gejaagd*, — *vragen*, *vraagde*, *gevraagd*, enz.; zoo ook *weigeren*, *weigerde*, *geweigerd*; en verder alle dubbelstaartige: *bevlijtigen*, *bevlijtigde*, *bevlijtigd*, — *verzamelen*, *verzamelde*, *verzameld*, enz.

§ 110. Ook zijn de werkwoorden, gevormd van zelfstandige naamwoorden, welke van ongelijkvloeijende werkwoorden afgeleid zijn, gelijkvloeijend. Zoo komt, b. v., van *ik gaf*, ons zelfstandige *gaaf*, en hiervan *begaven*, *begaafde*, *begaafd*; van *ik zoog* ons zelfstandige *zog*, en hiervan *zogen*, dat is, laten zuigen; van *ik krijg* ons zelfstandige *krijg*, en hier van *krijgen* (krijg voeren), enz. En een algemeene regel is deze: dat van naamwoorden afgeleide werkwoorden gelijkvloeijend zijn: *tafelen*, *tafelde*, *getafeld*, van *tafel*, — *verwelkomen*, *verwelkomde*, *verwelkomd*, van *welkom*, enz.

§ 111. *Onregelmatige* werkwoorden zijn die, welke van de genoemde soorten, in een of ander opzigt, afwijken. Zoo gaan *slaan*, *gaan*, *staan*, *doen* en *zien*, in de onbepaalde wijs, slechts op *n*; en niet op *en* uit. Zoo hebben *kunnen*, *willen*, *mogen* en *moeten* geene gebiedende wijs, terwijl de drie eersten de *t* missen in *hij kan*, *wil* en *mag*; daar *brengen*, *plegen*, *denken*, *koopen*, *zoeken* en *denken*, even als *mogen*, in den eersten en derden persoon van den onvolmaakt verledenen tijd, met eene *t* gebezigd worden, schoon zij in het zakelijke deel der onbepaalde wijze geene *t* hebben, als: *ik* en *hij bragt*, *plagt*, *dacht*, *kocht*, *zocht*, en *mij dacht*.

§ 112. Tot de onregelmatige werkwoorden worden inzonderheid de hulpwoorden *hebben*, *zijn*, *zullen* en *worden* gebragt. Zij dragen den naam van hulpwoorden, omdat zij den werkwoorden, in het gene aan derzelver vorm en tijden ontbreekt, te hulp komen, als: *ik heb geschreven*, *zal komen*, *werd geslagen*, en *ben gevangen*; schoon zij, uitgezonderd *zullen*, ook op zich zelve gebezigd worden: *ik heb geld*, *gij zijt rijk*, *hij wordt arm*.

2. Be-

2. *Bedrijvende, lijdende, onzijdige, wederkeerige en onpersoonlijke werkwoorden.*

§ 113. 1. Een *bedrijvend* werkwoord is zulk een, welks werking op een ander voorwerp overgaat, als: *onderwijzen*, *slaan*, *dragen*, enz., b. v.: *de vader onderwijst zijnen zoon*; hier gaat de werking van den vader tot den zoon over. Men kent deze werkwoorden inzonderheid daaraan, dat zij altoos in den lijdenden vorm kunnen overgebragt worden: *de zoon wordt onderwezen van den vader*.

§ 114. 2. Wanneer wij de handeling van een ander werkend wezen lijden, dan wordt het werkwoord, dat deze handeling aanduidt, een *lijdend* werkwoord genoemd. De Nederduitsche werkwoorden hebben geenen eigen lijdenden vorm, maar ontleenen dien van het verledene deelwoord en de hulpwoorden *zijn* en *worden*, als: ik *word bemind*, *ben geslagen*, enz.

§ 115. 3. *Onzijdige* werkwoorden zijn zulke, welke noch als bedrijvend, noch als lijdend kunnen beschouwd worden, b. v.: *staan*, *zitten*, *liggen*, *blijven*, *bloeijen*, *gaan*, *visschen*, enz. Zij worden met de hulpwoorden *hebben* en *zijn* vervoegd. Tot de eerste soort behooren *arbeiden*, *bijstaan*, *grazen*, *heerschen*, *blijven*, *lagchen*, *razen*,

zen, *stormen*, *vechten*, *woeden*, *zitten*, *zondigen*, enz., als: *ik heb gearbeid*, *gezeten*, enz. Tot de laatste soort behooren *aanbreken*, *beschimmelen*, *gelukken*, *komen*, *sterven*, *verdorren*, *zinken*, enz. als: *de dag is aangebroken*, *ik ben gekomen*, *enz.*

§ 116. Vele onzijdige werkwoorden, welke eene beweging aanduiden, worden met *hebben* en *zijn* beide vervoegd; en wel met *zijn*, wanneer daarbij tevens de plaats wordt aangewezen, waar de beweging geschiedt: *hij heeft lang gegaan*, maar: *hij is tot aan de poort gegaan*, — *hij heeft gestruikeld*, maar: *hij is over dezen steen gestruikeld*, enz.

§ 117. Sommige werkwoorden zijn, volgens hunne natuur, onzijdig, als: *beven*, *barsten*, *spruiten*, *zwellen*, enz.; andere komen ook als bedrijvend voor: *de klok slaat* (onzijd.); *ik sla den hond* (bedrijv.), *de deur klemt* (onzijd.), *ik klem mijne hand* (bedrijv.), enz. Zoo zegt men ook *eenen goeden tred gaan*, *zich ziek lagchen*, *daar wordt gewandeld*, enz. Ook worden de onzijdige werkwoorden, het voorvoegsel *be* aannemende, bedrijvend, als: *lagchen*, *iemand belagchen*, — *weenen*, *iemand beweenen*, enz.

§ 118. 4. *Wederkeerige* werkwoorden zijn zulke, die de werking, welke zij uitdrukken, tot den persoon terug voeren, van wien zij uit-

ging,

ging, b. v.: *zich schamen*, *ik schaam mij*, *gij schaamt u*, enz. Zoo ook *zich verwonderen*, *behelpen*, *aanmatigen*, *beroemen*, *bezinnen*, *vergissen*, enz.; en deze zijn volstrekte, of eigenlijke wederkeerige werkwoorden; terwijl de meeste bedrijvende werkwoorden ook als wederkeerig kunnen gebezigd worden, als: *zich wasschen*, *bedriegen*, *snijden*, *vereenigen*, *branden*, enz.

§ 119. 5. *Onpersoonlijke* werkwoorden worden die genoemd, welke de persoonlijke voornaamwoorden *ik*, *gij*, *hij*, enz. niet voor zich dulden, en over het algemeen, door de voorzetting van het woordje *het* gekend worden: *het dondert*, *regent*, enz.; *het berouwt mij*, *het spijt u*, enz. Wel ingezien zijn deze woorden eigenlijk niet onpersoonlijk; dewijl de derde persoon of daar onder verstaan, of door iets anders vervangen wordt; want *het dondert*, enz. zegt zoo veel als *daar is donder*, enz., en *het lust mij aan u te schrijven* is hetzelfde als *aan u te schrijven lust mij*.

3. *Wijzen der werkwoorden.*

§ 120. De verscheidene *wijzen*, waarop eene zaak voorgesteld kan worden, noemt men de *wijzen* (*modi*) der werkwoorden. Zij zijn *de onbepaal-*

paalde, *aantoonende*, *gebiedende* en *aanvoegende wijs*.

§ 121. 1. De *onbepaalde* wijs is die, welke de handeling van het werkwoord, algemeen, en slechts met aanwijzing van tijd, voorstelt: *hooren*, *gehoord te hebben*; *te zullen hooren*, enz. De *deelwoorden*, dus genoemd, omdat zij iets zoo wel van de werkwoorden als van de bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden in zich bevatten, en dus aan beide *deel* hebben, zijn bedrijvend en lijdend; de eerste gaan uit op *de*, de laatste op *d*, of *t*, met voorvoeging van *ge*, als: *hoorende*, *gehoord*, *drukkende*, *gedrukt*, enz. Sommige lijdende deelwoorden gaan uit op *en*: *geslagen*, *gegeven*, enz.; bij anderen valt dit *ge* weg, wanneer derzelver werkwoorden met een der onscheidbare voorzetselen: *be*, *ge*, *her*, *ont*, *ver* zamengesteld zijn: *beleven*, *beleefd*, *vervloeken*, *vervloekt*, *hernemen*, *hernomen*, enz.

§ 122. 2. De *aantoonende* wijs is die, waardoor men de daad, welke een werkwoord uitdrukt, naar de verscheidenheid der tijden, regtstreeks aantoont: *ik hoor*, *heb gehoord*, *zal hooren*, *ben gehoord*, enz. Hiertoe behooren dan ook alle stellige vragen: *zal hij ons hooren? Weet gij het zeker?* enz.

§ 123. 3. De *gebiedende* wijs wordt gebruikt, wan-

wanneer men iemand iets gebiedt, verzoekt, of hem tot iets opwekt en vermaant: *hoor*, *hoort*, enz. Zij heeft geene tijden, en alleen den tweeden persoon in het enkel- en meervoud, terwijl zij het persoonlijke voornaamwoord achter zich neemt: *hoor* en *hoort gij*, *treed* en *treedt gij*, enz.; terwijl die werkwoorden, welke in het zakelijke deel eene *t* hebben, geen onderscheid tusschen het enkel- en meervoud dulden, als: *haat*, *weet*, *giet*, *stoot*, enz.

§ 124. 4. De *aanvoegende* wijs is die, waardoor iets twijfelachtig, of onzeker gezegd, waardoor een wensch, eene voorwaarde, toegeving, of aandrijving uitgedrukt wordt: *hij leve! leefde hij nog, ik zou mij verblijden; hij ga, waar hij wil*, enz.; *gaan wij*, enz. Ook met voegwoorden: *och, dat ik hem gezien hadde! dat hij, zoo het hem lust, zijne gezondheid wage; ik spreek, opdat ik gehoord worde; dat hij zich haaste*, enz. Ook met andere voegwoorden: *ik twijfel, of hij mijn vriend wel zij; ik zal niet rusten, tenzij men mij voldoening geve*, enz. De aanvoegende wijs hangt hier echter van de voegwoorden niet af, maar is in den aard, in het twijfelachtige en onzekere dezer uitdrukkingen zelve gelegen.

4.

4. *De tijden der werkwoorden.*

§ 125. De tijden der werkwoorden zijn vijf in getal, de *tegenwoordige*, *onvolmaakt verledene*, *volmaakt-* en *meer dan volmaakt verledene*, en *de toekomende tijd*; waarvan de twee eerste door verbuiging van het werkwoord zelf, de drie laatste door middel van de hulpwoorden *hebben*, *zijn* en *zullen* gevormd worden.

§ 126. De *tegenwoordige* tijd duidt aan, dat de zaak, waarvan men spreekt, in het zelfde oogenblik, waarin men spreekt, plaats heeft: *ik spreek*, *gij zingt*, enz. In den tweeden en derden persoon hebben alle werkwoorden eene *t*: *gij en hij zegt*, *leest*, *brandt*, *didt*, enz. *Hij is*, *kan*, *zal*, *mag* en *wil* zijn hiervan uitgezonderd.

§ 127. De *onvolmaakt verledene tijd* duidt eene handeling aan, welke wel begonnen, maar niet geëindigd is: *hij sliep*, *ik las* — *toen ik hem prees*, *lachte hij*, enz. Bij de ongelijkvloeijende werkwoorden wordt deze tijd gevormd door den wortelklinker op onderscheidene wijzen te veranderen: *lezen*, *las*, *strijken*, *streek*, *vinden*, *vond*, enz.; en bij de gelijkvloeijende, door achter het zakelijke deel *de* of *te* te voegen: *krabben*, *krabde*, *zagen*, *zaagde*, *leven*, *leefde*, *blaffen*, *blafte*, *schrikken*, *schrikte*, *lagchen*, *lachte*, enz. De twee-

tweede persoon heeft insgelijks altoos eene *t* achter op: *gij bondt*, *greept*, *krabdet*, *schriktet*, enz. welke *t* echter wegvalt, wanneer het werkwoord in het zakelijke deel eene *t* heeft, als: *sluiten*, *gij sloot*, enz., terwijl het gebruik wil, dat de korte *a* van *ik gaf*, *las*, *nam*, *at*, *lag*, enz. in den tweeden persoon verdubbeld worde: *gij gaaft*, *laast*, *naamt*, enz. De eerste en derde persoon, welke altoos aan elkander gelijk zijn, hebben nooit eene *t* achter op, behalve wanneer die tot het zakelijke deel des werkwoords behoort: *Ik had*, *hij had* — *ik*, *hij las* — *ik*, *hij leefde*, enz.; daarentegen *ik*, *hij at*, *zat*, enz. Van dezen regel, zijn de onregelmatige werkwoorden, *plegen*, *brengen*, *denken*, *mogen*, *koopen*, *zoeken* en *dunken* uitgezonderd.

§ 128. De *volmaakt verledene tijd* stelt eene zaak voor als geheel geëindigd, op den tijd, waarin men spreekt: *ik heb bemind*, *gij hebt gediend*, *wij hebben geslapen*, *zij zijn gestorven*, enz.

§ 129. *De meer dan volmaakt verledene tijd* beteekent, dat eene zaak reeds geheel voorbij is, wanneer eene andere begint: *ik had bemind*, *gij hadt gediend*, *wij hadden geslapen*, *zij waren gestorven*. *Ik had mijnen brief geschreven*, *toen zij kwamen*, enz.

§ 130. De *toekomende tijd*, welke te kennen

geeft,

geeft, dat iets zal geschieden, is tweederlei, de *eerste* en *tweede* toekomende tijd. De *eerste* zegt, eenvoudiglijk, dat eene zaak toekomend is, op den tijd, waarin men spreekt: *ik zal prijzen, zij zullen sterven*, enz. De *tweede* drukt uit, dat iets toekomend is, op den tijd, waarin men spreekt, maar verleden zijn zal, op den tijd, waarvan men spreekt: *ik zal gesproken hebben, zij zullen gestorven zijn*, enz. Zoo ook in de *aanvoegende* wijs, alwaar de *eerste* beteekent, dat iets voorwaardelijk, of op eene onderstelling, toekomend is: *ik zoude prijzen, zij zouden sterven*, enz. De *tweede* duidt aan, dat iets voorwaardelijk toekomend geweest is: *ik zoude geprezen hebben, zij zouden gestorven zijn*, enz.

5. *Voorbeelden van vervoeging.*

§ 131. Het hulpwoord *hebben*.

ONBEPAALDE WIJS.	DEELWOORDEN.
Tegenw. tijd: *hebben.*	Tegenw. tijd: *hebbende.*
Verled. tijd: *gehad hebben.*	Verl. tijd: *gehad hebbende.*
Toekom. tijd: *te zullen hebben.*	Toekom. tijd: *zullende hebben.*

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
TEGENW. TIJD.	
Enkelv.	Enkelv.
Ik *heb*,	Dat ik *hebbe*,
Gij *hebt*,	Dat gij *hebbet*,
Hij *heeft*.	Dat hij *hebbe*.
Meerv.	Meerv.
Wij *hebben*,	Dat wij *hebben*,
Gij *hebt*,	Dat gij *hebbet*,
Zij *hebben*.	Dat zij *hebben*.
ONVOLM. VERL. TIJD.	
Ik *had*,	Dat ik *hadde*,
Gij *hadt*,	Dat gij *haddet*,
Hij *had*.	Dat hij *hadde*.
Wij *hadden*,	Dat wij *hadden*,
Gij *hadt*,	Dat gij *haddet*,
Zij *hadden*.	Dat zij *hadden*.
VOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *heb gehad*,	Dat ik *hebbe gehad*,
Gij *hebt gehad*,	Gat gij *hebbet gehad*,
Hij *heeft gehad*.	Dat hij *hebbe gehad*.

Wij

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
Wij *hebben gehad,*	Dat wij *hebben gehad,*
Gij *hebt gehad,*	Dat gij *hebbet gehad,*
Zij *hebben gehad.*	Dat zij *hebben gehad.*

MEER DAN VOLM. VERLED. TIJD.

Ik *had gehad,*	Dat ik *hadde gehad,*
Gij *hadt gehad,*	Dat gij *haddet gehad,*
Hij *had gehad.*	Dat hij *hadde gehad.*
Wij *hadden gehad,*	Dat wij *hadden gehad,*
Gij *hadt gehad,*	Dat gij *haddet gehad,*
Zij *hadden gehad.*	Dat zij *hadden gehad.*

EERSTE TOEKOM. TIJD.

Ik *zal hebben,*	Dat ik *zoude hebben,*
Gij *zult hebben,*	Dat gij *zoudet hebben,*
Hij *zal hebben.*	Dat hij *zoude hebben.*
Wij *zullen hebben,*	Dat wij *zouden hebben,*
Gij *zult hebben,*	Dat gij *zoudet hebben,*
Zij *zullen hebben.*	Dat zij *zouden hebben.*

TWEE-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
TWEEDE TOEKOM. TIJD.	
Ik *zal gehad hebben*,	Dat ik *zoude gehad hebben*,
Gij *zult gehad hebben*,	Dat gij *zoudet gehad hebben*,
Hij *zal gehad hebben*,	Dat hij *zoude gehad hebben*,
Wij *zullen gehad hebben*,	Dat wij *zouden gehad hebben*;
Gij *zult gehad hebben*,	Dat gij *zoudet gehad hebben*,
Zij *zullen gehad hebben*.	Dat zij *zouden gehad hebben*.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv: *heb* gij. Meerv: *hebt* gij.

§ 132. Het hulpwoord *zullen*.

ONBEPAALDE WIJS.	DEELWOORD.
Te zullen.	*Zullende.*

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
TEGENW. TIJD.	
Ik *zal*,	Ik *zoude*,
Gij *zult*,	Gij *zoudet*,
Hij *zal*,	Hij *zoude*,

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
Wij *zullen*,	Wij *zouden*,
Gij *zult*,	Gij *zoudet*,
Zij *zullen*.	Zij *zouden*.

§ 133. Het hulpwoord *zijn*.

ONBEPAALDE WIJS.	DEELWOORDEN.
Tegenw: *zien*, of *wezen*.	Tegenw: *zijnde*, of *wezende*.
Verled: *geweest zijn*.	Verled: *geweest zijnde*.
Toekom: *te zullen zijn*, of *wezen*.	Toekom: *zullende zijn*, of *wezen*.

AANTOON. WIJS.	AANVOEG. WIJS.
TEGENW. TIJD.	
Ik *ben*,	Dat ik *zij*,
Gij *zijt*,	Dat gij *zijt*,
Hij *is*,	Dat hij *zij*,
Wij *zijn*,	Dat wij *zijn*,
Gij *zijt*,	Dat gij *zijt*,
Zij *zijn*.	Dat zij *zijn*.
ONVOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *was*,	Dat ik *ware*,

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
Gij *waart*,	Dat gij *waret*,
Hij *was*,	Dat hij *ware*,
Wij *waren*,	Dat wij *waren*,
Gij *waart*,	Dat gij *waret*,
Zij *waren*.	Dat zij *waren*.

VOLM. VERLED. TIJD.

Ik ben *geweest*,	Dat ik *zij geweest*,
Gij *zijt geweeet*,	Dat gij *zijt geweest*,
Hij *is geweest*,	Dat hij *zij geweest*,
Wij *zijn geweest*,	Dat wij *zijn geweest*,
Gij *zijt geweest*,	Dat gij *zijt geweest*,
Zij *zijn geweest*.	Dat zij *zijn geweest*.

MEER DAN VOLM. VERLED. TIJD.

Ik *was geweest*,	Dat ik *ware geweest*,
Gij *waart geweest*,	Dat gij *waret geweest*,
Hij *was geweest*,	Dat hij *ware geweest*,
Wij *waren geweest*,	Dat wij *waren geweest*,
Gij *waart geweest*,	Dat gij *waret geweest*,
Zij *waren geweest*.	Dat zij *waren geweest*.

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
EERSTE TOEKOM. TIJD.	
Ik *zal zijn*,	Dat ik *zoude zijn*,
Gij *zult zijn*,	Dat gij *zoudet zijn*,
Hij *zal zijn*,	Dat hij *zoude zijn*,
Wij *zullen zijn*,	Dat wij *zouden zijn*,
Gij *zult zijn*,	Dat gij *zoudet zijn*,
Zij *zullen zijn*.	Dat zij *zouden zijn*.
TWEEDE TOEKOM. TIJD.	
Ik *zal geweest zijn*,	Dat ik *zoude geweest zijn*,
Gij *zult geweest zijn*,	Dat gij *zoudet geweest zijn*,
Hij *zal geweest zijn*,	Dat hij *zoude geweest zijn*,
Wij *zullen geweest zijn*,	Dat wij *zouden geweest zijn*,
Gij *zult geweest zijn*,	Dat gij *zoudet geweest zijn*,
Zij *zullen geweest zijn*.	Dat zij *zouden geweest zijn*.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv.: *wees* gij. Meerv: *zijt*, of *weest gij*.

§ 134. Het hulpwoord *worden*.

ONBEPAALDE WIJS.	DEELWOORDEN.
Tegenw. tijd: *worden*.	Tegenw: *wordende*.
Verled: *geworden zijn*.	Verl: *geworden zijnde*.
Toekom: *te zullen worden*.	Toekom: *zullende worden*.

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
TEGENW. TIJD.	
Ik *word*,	Dat ik *worde*,
Gij *wordt*,	Dat gij *wordet*,
Hij *wordt*;	Dat hij *worde*,
Wij *worden*,	Dat wij *worden*,
Gij *wordt*,	Dat gij *wordet*,
Zij *worden*.	Dat zij *worden*.
ONVOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *werd*,	Dat ik *wierde*,
Gij *werdt*,	Dat gij *wierdet*,
Hij *werd*,	Dat hij *wierde*,
Wij *werden*,	Dat wij *wierden*,
Gij *werdt*,	Dat gij *wierdet*,
Zij *werden*.	Dat zij *wierden*.
VOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *ben geworden*,	Dat ik *zij geworden*,
Gij *zijt geworden*,	Dat gij *zijt geworden*,
Hij *is geworden*,	Dat hij *zij geworden*.
Wij *zijn geworden*, *enz*.	

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
MEER DAN VOLM. VERL. TIJD.	
Ik *was geworden*,	Dat ik *ware geworden*,
Gij *waart geworden*,	Dat gij *waret geworden*,
Hij *was geworden*;	Dat hij *ware geworden*.
Wij *waren geworden*, enz.	
EERSTE TOEKOM. TIJD.	
Ik *zal worden*,	Dat ik *zoude worden*,
Gij *zult worden*,	Dat gij *zoudet worden*,
Hij *zal worden*,	Dat hij *zoude worden*.
Wij *zullen worden*, enz.	
TWEEDE TOEK. TIJD.	
Ik *zal geworden zijn*,	Dat ik *zoude geworden zijn*,
Gij *zult geworden zijn*,	Dat gij *zoudet geworden zijn*,
Hij *zal geworden zijn*,	Dat hij *zoude geworden zijn*.
Wij *zullen geworden zijn*, enz.	

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv: *word* gij. Meerv: *wordt* gij.

§ 155.

§ 155. Het *gelijkvloeijende* werkwoord *drukken*.

(*Bedrijvende vorm.*)

ONBEPAALDE WIJS.	DEELWOORDEN.
Tegenw. tijd: *drukken.*	Tegenw: *drukkende.*
Verled: *gedrukt hebben.*	Verled: *gedrukt hebbende.*
Toekom: *te zullen drukken.*	Toek: *zullende drukken.*

AANTOON. WIJS.	AANVOEG. WIJS.
TEGENW. TIJD.	
Ik *druk*,	Dat ik *drukke*,
Gij *drukt*,	Dat gij *drukket*,
Hij *drukt*,	Dat hij *drukke*,
Wij *drukken*,	Dat wij *drukken*,
Gij *drukt*,	Dat gij *drukket*,
Zij *drukken.*	Dat zij *drukken.*
ONVOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *drukte*,	Dat ik *drukte*,
Gij *druktet*,	Dat gij *druktet*,
Hij *drukte*,	Dat hij *drukte*,

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
Wij *drukten*,	Dat wij *drukten*,
Gij *druktet*,	Dat gij *druktet*,
Zij *drukten*.	Dat zij *drukten*.

VOLM. VERLED. TIJD.

Ik *heb gedrukt*,	Dat ik *hebbe gedrukt*,
Gij *hebt gedrukt*,	Dat gij *hebbet gedrukt*,
Hij *heeft gedrukt*,	Dat hij *hebbe gedrukt*.

Wij *hebben gedrukt*, enz.

MEER DAN VOLM. VERL. TIJD.

Ik *had gedrukt*,	Dat ik *hadde gedrukt*,
Gij *hadt gedrukt*,	Dat gij *haddet gedrukt*,
Hij *had gedrukt*,	Dat hij *hadde gedrukt*.

Wij *hadden gedrukt*, enz.

EERSTE TOEKOM. TIJD.

Ik *zal drukken*,	Dat ik *zoude drukken*,
Gij *zult drukken*,	Dat gij *zoudet drukken*,
Hij *zal drukken*,	Dat hij *zoude drukken*.

Wij *zullen drukken*, enz.

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
TWEEDE TOEKOM. TIJD.	
Ik *zal gedrukt hebben*,	Dat ik *zoude gedrukt hebben*,
Gij *zult gedrukt hebben*,	Dat gij *zoudet gedrukt hebben*,
Hij *zal gedrukt hebben*,	Dat hij *zoude gedrukt hebben*.
Wij *zullen gedrukt hebben*, enz.	

GEBIED. WIJS.

Enkelv: *druk* gij. Meerv: *drukt* gij.

(*Lijdende vorm.*)

ONBEP. WIJS.	DEELWOORDEN.
Tegenw. tijd: *gedrukt worden*.	Tegenw: *gedrukt wordende*.
Verled: *gedrukt geworden zijn*.	Verled: *gedrukt geworden zijnde*.
Toekom: *gedrukt te zullen worden*.	Toekom: *gedrukt zullende worden*.

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
TEGENW. TIJD.	
Ik *word gedrukt*,	Dat ik *gedrukt worde*,
Gij *wordt gedrukt*,	Dat gij *gedrukt wordet*,
Hij *wordt gedrukt*,	Dat hij *gedrukt worde*.
Wij *worden gedrukt*, enz.	
ONVOLM. VERL. TIJD.	
Ik *werd gedrukt*,	Dat ik *gedrukt wierde*,
Gij *werdt gedrukt*,	Dat gij *gedrukt wierdet*,
Hij *werd gedrukt*,	Dat hij *gedrukt wierde*.
Wij *werden gedrukt*, enz.	
VOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *ben gedrukt geworden* of *geweest*,	Dat ik *gedrukt geworden zij*, of *geweest zij*,
Gij *zijt* enz.	Dat *gij* enz.
Hij *is* enz.	Dat *hij* enz.
Wij *zijn* enz.	
MEER DAN VOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *was gedrukt geworden*, of *geweest*,	Dat ik *gedrukt geworden ware*, of *geweest ware*.
Gij *waart* enz.	Dat *gij* enz.
Hij *was* enz.	Dat *hij* enz.
Wij *waren* enz.	

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.

EERSTE TOEKOM. TIJD.

Ik *zal gedrukt worden*,	Dat ik *gedrukt zoude worden*,
Gij *zult* enz.	Dat *gij* enz.
Hij *zal* enz.	Dat *hij* enz.
Wij *zullen* enz.	

TWEEDE TOEKOM. TIJD.

Ik *zal gedrukt geworden zijn*, of *geweest zijn*,	Dat ik *zoude gedrukt geworden zijn*, of *geweest zijn*.
Gij *zult* enz.	Dat *gij* enz.
Hij *zal* enz.	Dat *hij* enz.
Wij *zullen* enz.	

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv: *word* gij *gedrukt*. Meerv: *wordt* gij *gedrukt*.

§ 136. Het *ongelijkvloeijende* werkwoord *geven*.

ONBEPAALDE WIJS.	DEELWOORDEN.
Tegenw. tijd: *geven*.	Tegenw: *gevende*.
Verled: *gegeven hebben*.	Verled: *gegeven hebbende*.
Toekom: *te zullen geven*.	Toekom: *zullende geven*.

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.

TEGENW. TIJD.

Ik *geef*,	Dat ik *geve*,
Gij *geeft*,	Dat gij *gevet*,
Hij *geeft*,	Dat hij *geve*,
Wij *geven*,	Dat wij *geven*,
Gij *geeft*,	Dat gij *gevet*,
Zij *geven*.	Dat zĳ *geven*.

ONVOLM. VERLED. TIJD.

Ik *gaf*,	Dat ik *gave*,
Gĳ *gaaft*,	Dat gĳ *gavet*,
Hĳ *gaf*,	Dat hĳ *gave*,
Wĳ *gaven*,	Dat wĳ *gaven*,
Gĳ *gaaft*,	Dat gĳ *gavet*,
Zĳ *gaven*.	Dat zĳ *gaven*.

VOLM. VERLED. TIJD.

Ik *heb gegeven*,	Dat ik *hebbe gegeven*,
Gĳ *hebt* enz.	Dat *gĳ* enz.
Hij *heeft* enz.	Dat *hĳ* enz.
Wij *hebben* enz.	

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.

MEER DAN VOLM. VERLED. TIJD.

Ik *had gegeven*,	Dat ik *hadde gegeven*,
Gij *hadt* enz.	Dat *gij* enz.
Hij *had* enz.	Dat *hij* enz.
Wij *hadden* enz.	

EERSTE TOEKOM. TIJD.

Ik *zal geven*,	Dat ik *zoude geven*,
Gij *zult* enz.	Dat gij *zoudet* enz.
Hij *zal* enz.	Dat hij *zoude* enz.
Wij *zullen* enz.	

TWEEDE TOEKOM. TIJD.

Ik *zal gegeven hebben*,	Dat ik *zoude gegeven hebben*,
Gij *zult* enz.	Dat gij enz.
Hij *zal* enz.	Dat hij enz.
Wij *zullen* enz.	

GEBIED. WIJS.

Enkelv: *geef* gij. Meerv: *geeft* gij.

(*Lijdende vorm*, als *gedrukt worden*.)

§ 137.

§ 137. Het *onregelmatige* werkwoord *slaan*.

ONBEPAALDE WIJS.	DEELWOORDEN.
Tegenw. tijd: *slaan*.	Tegenw: *slaande*.
Verled: *geslagen hebben*.	Verled: *geslagen hebbende*.
Toekom: *te zullen slaan*.	Toek: *zullende slaan*.

AANTOON. WIJS.	AANVOEG. WIJS.
TEGENW. TIJD.	
Ik *sla*,	Dat ik *sla*,
Gij *slaat*,	Dat gij *slaat*,
Hij *slaat*,	Dat hij *sla*.
Wij *slaan*,	Dat wij *slaan*,
Gij *slaat*,	Dat gij *slaat*,
Zij *slaan*.	Dat zij *slaan*.
ONVOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *sloeg*,	Dat ik *sloege*,
Gij *sloegt*,	Dat gij *sloeget*,
Hij *sloeg*,	Dat hij *sloege*,
Wij *sloegen*,	Dat wij *sloegen*,
Gij *sloegt*,	Dat gij *sloeget*,
Zij *sloegen*.	Dat zij *sloegen*.

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
VOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *heb geslagen*,	Dat ik *hebbe geslagen*,
Gij *hebt* enz.	Dat gij enz.
Hij *heeft* enz.	Dat hij enz.
Wij *hebben* enz.	
MEER DAN VOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *had geslagen*,	Dat ik *hadde geslagen*,
Gij *hadt* enz.	Dat gij enz.
Hij *had* enz.	Dat hij enz.
Wij *hadden* enz.	
EERSTE TOEKOM. TIJD.	
Ik *zal slaan*,	Dat ik *zoude slaan*,
Gij *zult* enz.	Dat gij enz.
Hij *zal* enz.	Dat hij enz.
Wij *zullen* enz.	
TWEEDE TOEKOM. TIJD;	
Ik *zal geslagen hebben*.	Dat ik *zoude geslagen hebben*.

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
Gij *zult* enz.	Dat gij enz.
Hij *zal* enz.	Dat hij enz.
Wij *zullen* enz.	

GEBIED. WIJS.

Enkelv: *sla* gij. Meerv: *slaat* gij.

§ 138. Het *wederkeerige* werkwoord *zich schamen.*

ONBEPAALDE WIJS.	DEELWOORDEN.
Teg. tijd: *zich schamen.*	Tegenw: *zich schamende.*
Verl: *zich geschaamd hebben.*	Verled: *zich geschaamd hebbende.*
Toekom: *zich te zullen schamen.*	Toekom: *zich zullende schamen.*

AANTOON. WIJS. AANVOEG. WIJS.

TEGENW. TIJD.

Ik *schaam mij*,	Dat ik *mij schame*,
Gij *schaamt u*,	Dat gij *u schamet*,
Hij *schaamt zich*,	Dat hij *zich schame*,

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
Wij *schamen ons*,	Dat wij *ons schamen*,
Gij *schaamt u*,	Dat gij *u schamet*,
Zij *schamen zich*.	Dat zij *zich schamen*.

ONVOLM. VERLED. TIJD.

Ik *schaamde mij*,	Dat ik *mij schaamde*,
Gij *schaamdet u*,	Dat gij *u schaamdet*,
Hij *schaamde zich*,	Dat hij *zich schaamde*,
Wij *schaamden ons*,	Dat wij *ons schaamden*,
Gij *schaamdet u*,	Dat gij *u schaamdet*,
Zij *schaamden zich*.	Dat zij *zich schaamden*.

VOLM. VERLED. TIJD.

Ik *heb mij geschaamd*,	Dat ik *mij hebbe geschaamd*,
Gij *hebt u* enz.	Dat gij *u* enz.
Hij *heeft zich* enz.	Dat hij *zich* enz.
Wij *hebben ons* enz.	

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
MEER DAN VOLM. VERLED. TIJD.	
Ik *had mij geschaamd*,	Dat ik *mij hadde geschaamd*,
Gij *hadt u* enz.	Dat gij *u* enz.
Hij *had zich* enz.	Dat hij *zich* enz.
Wij *hadden ons* enz.	
EERSTE TOEKOM. TIJD.	
Ik *zal mij schamen*,	Dat ik *mij zoude schamen*,
Gij *zult u* enz.	Dat gij *u* enz.
Hij *zal zich* enz.	Dat hij *zich* enz.
Wij *zullen ons* enz.	
TWEEDE TOEKOM. TIJD.	
Ik *zal mij geschaamd hebben*,	Dat ik *mij zoude geschaamd hebben*,
Gij *zult u* enz.	Dat gij *u* enz.
Hij *zal zich* enz.	Dat hij *zich* enz.
Wij *zullen ons* enz.	

GE-

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv: *schaam* gij *u*. Meerv: *schaamt* gij *u*.

§ 139. De *onpersoonlijke* werkwoorden *donderen* en *berouwen*.

Donderen.

ONBEPAALDE WIJS.	DEELWOORDEN.
Tegenw. tijd: *donderen*.	Tegenw: *donderende*.
Verl: *gedonderd hebben*.	Verl: *gedonderd hebbende*.
Toek: *te zullen donderen*.	Toek: *zullende donderen*.

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
TEGENW. TIJD.	
Het *dondert*.	Dat het *dondere*.
VOLM. VERLED. TIJD.	
Het *donderde*.	Dat het *donderde*.
ONVOLM. VERLED. TIJD.	
Het *heeft gedonderd*.	Dat het *hebbe gedonderd*.

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
MEER DAN VOLM. VERLED. TIJD.	
Het *had gedonderd.*	Dat het *hadde gedonderd.*
EERSTE TOEKOM. TIJD.	
Het *zal donderen.*	Dat het *zoude donderen.*
TWEEDE TOEKOM. TIJD.	
Het *zal gedonderd hebben.*	Dat het *zoude gedonderd hebben.*

Berouwen.

ONBEPAALDE WIJS.	DEELWOORDEN.
Tegenw. tijd: *berouwen.*	Tegenw: *berouwende.*
Verled: *berouwd hebben.*	Verled: *berouwd hebbende.*
Toekom: *te zullen berouwen.*	Toekom: *zullende berouwen.*

AANTOON. WIJS.	AANVOEG. WIJS.
TEGENW. TIJD.	
Het *berouwt mij,*	Dat het *mij berouwe,*
. . . . . *u* enz.	. . . *u* enz.
. . . . . *ons,*	. . . *ons,*
. . . . . *u* enz.	. . . *u* enz.

AAN-

AANTOONENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
ONVOLM. VERLED. TIJD.	
Het *berouwde mij.*	Dat het *mij berouwde.*
VOLM. VERL. TIJD.	
Het *heeft mij berouwd.*	Dat het *mij berouwd hebbe.*
MEER DAN VOLM. VERLED. TIJD.	
Het *had mij berouwd.*	Dat het *mij berouwd hadde.*
EERSTE TOEKOM. TIJD.	
Het *zal mij berouwen.*	Dat *het mij zoude berouwen.*
TWEEDE TOEKOM. TIJD.	
Het *zal mij berouwd hebben.*	Dat het *mij zoude berouwd hebben.*

6. *Zamengestelde werkwoorden.*

§ 140. Sommige werkwoorden zijn zamengesteld met zelfstandige naamwoorden: *handhaven*, *kiel-*

kielhalen, enz.; eenige met bijwoorden: *weerlichten*, *liefkozen*, enz.; andere met voorzetsels: *aanspreken*, *bijblijven*, *ontvangen*, *verliezen*, enz. Bij de eerste dezer met voorzetsels zamengestelde werkwoorden, valt de klemtoon op het voorzetsel: *áánspreken*, *bij'blijven*, enz.; en bij de laatste op het zakelijke deel des werkwoords *ontvángen*, *verlíézen*, enz. De voorzetsels, welke den nadruk ontvangen, worden *scheidbaar* genoemd, omdat zij van de werkwoorden kunnen afgescheiden worden: *áánspreken*, *ik sprak aán* enz.; en die, welke den klemtoon niet hebben, worden *onscheidbaar* genoemd, omdat zij onafscheidelijk aan het werkwoord gehecht blijven: *ontvángen*, *ik ontving* enz.

§ 141. De werkwoorden, welke met scheidbare voorzetsels zamengesteld zijn, vormen hun verleden deelwoord met inlassching van *ge*: *aangesproken*, enz., en ontvangen, in de onbepaalde wijs, somtijds, tusschen het voorzetsel en het werkwoord *te*: *aan te spreken* enz., terwijl de werkwoorden, welke onscheidbare voorzetsels hebben, dit *ge* missen, en *te* voorop nemen: *beminnen*, *bemind*, *te beminnen* enz.

§ 142. Sommige met zelfstandige naamwoorden en bijwoorden zamengestelde werkwoorden blijven met hunne voorvoegselen, schoon die den klem-

klemtoon ontvangen, vereenigd: *dagdieven*, *kielhalen*, *liefkozen*, *weerlichten*, enz. — *dagdiefde*, *kielhaalde*, *liefkoosde*, *weerlichte*, enz.; en al zulke werkwoorden nemen *ge* in het verledene deelwoord aan, en hebben in de onbepaalde wijs, *te* vóorop, b. v.: *handhaven*, *kortwieken* enz. — *gehandhaafd*, *te handhaven*, *gekortwiekt*, *te kortwieken*, enz.

§ 143. Bij eenige met voorzetsels zamengestelde werkwoorden, valt de klemtoon dan op het voorzetsel, en dan op het zakelijke deel des werkwoords; en wordt, in gevolge daarvan, het voorzetsel al of niet verplaatst; zoo zegt men, b. v.: *ondergaan*, *ik onderga*, *onderging*, *heb ondergaan*, *te ondergaan*, maar: *óndergaan*, *ik ga onder*, *ging onder*, *ben onder gegaan*, *onder te gaan*. Zoo ook *onderhoúden* en *ónderhouden*, *omgéven* en *ómgeven*, *overléggen* en *óverleggen*, *overwégen* en *óverwegen*, *overwínnen* en *óverwinnen*, *voorzéggen* en *vóórzeggen*, *voldoén* en *vóldoen*, *misdoén* en *mísdoen*, *misgaán* en *mísgaan*, *misgríjpen* en *mísgrijpen*, *mistéllen* en *místellen*, enz. De verschillende beteekenis dezer woorden is ligtelijk op te maken, b. v.: *overwégen*, *ik overweeg*, dat is, ik bepeins; en *óverwegen*, *ik weeg over*, dat is, ik weeg nog eens. En zoo in alle andere dergelijke werkwoorden.

 F, OVER

F. OVER DE KLEINERE REDEDEELEN.

1. *Telwoorden.*

§ 144. De *telwoorden* worden verdeeld in hoofd- of grondgetallen en algemeene telwoorden. De *hoofdgetallen* zijn deels wortelwoorden, *een*, *twee*, *drie*, tot *tien*; deels afgeleid: *twintig*, *dertig*, enz.; deels zamengesteld: *elf*, *twaalf*, *dertien*, *veertien*, enz.

§ 145. *Een* wordt als het lidwoord *een* verbogen, en heeft den klemtoon *één man*. Met *de* of *deze* voor zich ontvangt het eene *e*; *de eene*, *het eene*, *deze eene*, *die eene* — *des eenen*, *der eene*, enz.; derhalve ook *de eene en de andere*. Zoo ook *mijn eene*, *mijne eene*, *zijn*, *uw eene*, *zijne eene*, *uwe eene*, enz.; *mijn eene kind*, *uw eene broeder*, enz.; doch hiervoor bezigt men liever *een mijner kinderen*, enz.

§ 146. Somwijlen lijden zij eenige verbuiging: *met ons vieren*, *na zessen*, enz.; somwijlen worden zij als zelfstandig gebezigd: *de drie*, *eene twee*, *drie zessen*, enz., *het twintig* enz., *een zestiger*, *acht en veertiger*, enz. Ook worden zij met het woordje *half* zamengesteld: *anderhalf*, *derdhalf*, *zesthalf*, enz.

§ 147. De *algemeene* telwoorden duiden het ge-

getal slechts algemeen aan: *al*, *ieder*, *iegelijk*, *elk*, *geen*, *weinig*, *menig*, *eenig*, *ettelijke*, *sommige*.

§ 148. *Al*, *alle* wordt met zelfstandige naamwoorden en voornaamwoorden, in het meervoud, gebezigd: *alle menschen*, *zij allen*, *u aller vriend*, *ons aller moeder*, enz.; ook zonder: *voor aller oogen*, *allen zeggen het*, enz. En in het enkelvoud: *alle hoop op herstel*, enz.; *zich aan allen wellust overgeven*. Wanneer enkelvoudige zelfstandige naamwoorden in eene meervoudige beteekenis gebezigd worden, blijft *alle* onverbogen, *aan alle kant*, *onder alle volk*, *alle dag*, enz., d. i. *aan alle kanten*, enz. Voor het bepalende lidwoord en de bezittelijke voornaamwoorden wordt *al* mede niet verbogen: *hij deed al den arbeid; al de menschen; in al uwen wandel; in al mijne bekommeringen* enz.

§ 149. *Elk*, *ieder*, *eenig*, *menig* en *geen* worden, bij een zelfstandig naamwoord, als bijvoegelijke naamwoorden verbogen. *Elk*, *ieder*, zoo ook *elkeen*, *iedereen*, en *een ieder* zijn, als zelfstandig, in de verbuiging, *elks*, *ieders*, *elkeens*, *iedereens*, *eens ieders*, *eens iederen*, enz.; zoo ook *iegelijk*, *een iegelijk*; allen zonder meervoud. *Veel* en *weinig* worden niet verbogen, en hebben eenen tweeden naamval bij zich: *ik heb niet veel tijds*;

 hij

hij is niet veel mans; veel hoofden, veel zinnen; het kost mij weinig moeite; voor weinig dagen, enz. Echter zegt men *de weinige moeite*, enz.; *het weinige geld; om deze weinige redenen*, enz.; maar wederom: *water met een weinig wijns*, enz. Zoo ook de vergrootende trap van *veel* en *weinig*: *meer gelds, minder vreugd, meer menschen, minder zorgen*, enz.; doch daarentegen: *ik schrijf den minderen indruk zijner redenen daaraan toe*, enz. *Meest, minst*, of *weinigst*, volgt de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden. *Velen* en *weinigen, meerderen* en *minderen* zijn zelfstandig: *velen willen, dat*, enz.

2. *Bijwoorden.*

§ 150. De *bijwoorden* worden bij de werkwoorden gevoegd, om eene hoedanigheid of omstandigheid der werking, lijding, of des bestaans uit te drukken: *vroeg komen, wel lezen*, enz. Zij worden verdeeld in bijwoorden van TIJD: *heden, morgen*, enz.; van PLAATS: *daar, hier*, enz.; van HOEGROOTHEID: *veel, weinig*, enz.; van HOEDANIGHEID: *wel, kwalijk*, enz.; van BEVESTIGING: *ja, gewis*, enz.; van ONTKENNING: *neen, geenszins*, enz.; van TWIJFELING: *misschien, mogelijk*, enz.; van AANSPORING: *welaan, voort*, enz.; van VERZAMELING:

LING: *te gelijk*, *gezamenlijk*, enz.; van AFZONDERING: *alleen*, *bijzonderlijk*, enz.; van VERGELIJKING: *als*, *gelijk*, enz.; van VERMINDERING: *naauwelijks*, *schier*, enz.; van VERKIEZING: *veel*, *meer*, *vooral*, enz.; van AANWIJZING: *zoo*, *namelijk*, enz.; van ONDERVRAGING: *hoe*, *waarom*, enz.: van ORDE: *eerst*, *daarna*, enz.; van HERHALING: *eens*, *dikwerf*, enz. Behalve deze bijwoorden zijn er verscheidene bewoordingen, welke als bijwoorden gebezigd worden: *ten eerste*, *op nieuw*, *van dag tot dag*, *naar binnen*, *naar buiten*, *van alle zijden*, enz.

§ 151. Eenige bijwoorden zijn tweede naamvallen: *vergeefs*, *hedendaags*, *links*, *regts*, enz.; waarvan sommige, door het aannemen van *ch*, bijvoegelijke naamwoorden worden: *vergeefsche moeite*, *hedendaagsche gewoonte*, enz. Eenige andere bijwoorden worden ook, zonder eenige verandering, als bijvoegelijke naamwoorden gebezigd: *tegenwoordig*, *vroeg*, *eerlijk*, *langzaam*, enz.; *de tegenwoordige tijd*, enz. Ook hebben sommige bijwoorden trappen van vergrooting: *na*, *nader*, *naast* — *hoog*, *hooger*, *hoogst* — *ver*, *verder*, *verst*, enz.

§ 152. De bijwoorden bepalen, eigenlijk, de wijs der werking van een werkwoord: *de wond bloedt sterk*; *de vogel vliegt hoog*. Ook duiden zij

de

de hoedanigheid der bijvoegelijke naamwoorden aan: *een regt vrolijk kind.* Hier behoort *regt* niet tot *kind*, maar tot *vrolijk*; en de meening is: *een kind, dat regt vrolijk is.*

8. *Voorzetsels.*

§ 153. De *voorzetsels*, welke zoo wel bij de voornaamwoorden, als bij de werkwoorden gevoegd, en aan dezelve gehecht worden, en de betrekkingen aanduiden, welke tusschen de naamwoorden en de werkwoorden plaats hebben, laten zich gevoegelijk in twee soorten verdeelen, in *onscheidbare* en *scheidbare*. Tot de eerste soort behooren *be*, *ge*, *her*, *ont*, *ver*, als *bedenken*, *geleiden*; *herkennen*, *ontvangen*, *vergeven*; waarbij nog *ant*, *mis*, (dat echter niet altoos onscheidbaar is) *on* en *wan* kunnen gevoegd worden, in *antwoorden*, *miskennen*, *ontrouw*, *wanhopen*. Tot de laatste soort behooren *aan*, *naar*, *bij*, *door*, *uit*, *met*, *in*, *naast*, *rondom*, enz. Van beide deze soorten hebben wij bij de zamengestelde werkwoorden, in zoo verre als zij met de werkwoorden verbonden worden, reeds gesproken. Hier ter plaatse zullen wij omtrent de *scheidbare* voorzetsels nog iets in het midden brengen.

§ 154. De voorzetsels ontleenen hunnen naam van

van daar, dat zij gemeenlijk voor de woorden gevoegd worden, hetwelk, ten aanzien van de *onscheidbare*, zonder uitzondering plaats heeft; doch de *scheidbare* komen ook dikwerf achter de woorden, tot welke zij behooren: *ik reed door de stad*, en *ik reed de stad door*.

§ 155. Schoon voorzetsels oudtijds meestal met den tweeden naamval gebezigd werden, als blijkt uit *voor 's hands*, *binnen 's lands*, *in der daad*, enz., en men dit gebruik der oudheid in deze en alle andere soortgelijke in zwang zijnde zegswijzen dient te behouden, zoo beheerschen zij echter, naar het tegenwoordige gebruik, alleen den vierden naamval; terwijl de tweede en derde naamval gevormd wordt, of door verbuiging, of door voorzetsels, welke den vierden naamval regeren. Zoo zegt men, b. v.: *het bevel des Konings*; of: *het bevel van den Koning*, niet *van des Konings*; en in het meervoud: *ik heb het den kinderen*, of *aan de kinderen gegeven*, niet *aan den*, enz. *Dit is sommigen menschen*, of *voor sommige menschen nadeelig*, niet *voor sommigen*, enz. Men zegt derhalve: *de hoed hangt aan den wand*, en: *ik hing den hoed aan den wand*; en in beide deze uitdrukkingen, schoon de eene eene rust in, en de andere eene beweging naar eene plaats behelst,

helst, heeft het voorzetsel *aan* eenen vierden naamval bij zich.

4. *Voegwoorden.*

§ 156. Tot de *voegwoorden*, welke de betrekking van de eene rede op de andere, en van derzelver leden op elkander aanduiden, behooren *en*, *ook*, *maar*, *want*, *insgelijks*, *ofschoon*, *niet alleen*, enz. Ten aanzien van hunne beteekenis kunnen zij in de volgende soorten onderscheiden worden: VERBINDENDE: *en*, *ook* enz.; VERHALENDE: *dat*, *hoe*, enz.; OOGMERK AANDUIDENDE: *opdat*, *ten einde*, enz.; REDEN GEVENDE: *dewijl*, *want*, enz.; REDEN VOORTZETTENDE: *ten eerste*, *verder*, enz.; VERKLARENDE: *als*, *dat is*, enz.; BESLUITENDE: *zoo*, *derhalve*, enz.; TEGENSTELLENDE: *daarentegen*, *nogtans*, enz.; UITSLUITENDE: *behalve dat*, *uitgezonderd*, enz.; VOORWAARDELIJKE: *indien*, *ten zij*, enz.; TOEGEVENDE: *schoon*, *toch*, enz.; TIJDSOPVOLGING AANDUIDENDE: *terwijl*, *zoo dra als*, enz.

Men houde in het oog, dat *doch* een tegenstellend, en *toch* een toegevend voegwoord is, b. v.: *ik had u beloofd te komen*, *doch ik kom nu niet*; *ik zal morgen toch mijn woord houden*; wijders, dat

dat *dewijl* een reden gevend, en *terwijl* een tijdsopvolging aanduidend voegwoord is, b. v.: *dewijl ik ziek werd, vertrok ik niet, — terwijl ik met hem sprak, dacht ik daar aan*, enz.

5. *Tusschenwerpsels.*

§ 157. De *tusschenwerpsels* zijn de uitdrukkingen van zekere gewaarwordingen der ziel, maar niet van zekere denkbeelden, en als zoodanig behooren zij eigenlijk niet tot de taaldeelen, en kunnen geene buiging noch afleiding hebben.

§ 158. Men onderscheidt de gewaarwordingen in *in-* en *uitwendige*, en derhalve ook derzelver uitdrukkingen. Tot de *eerste* behooren die van blijdschap: *ha! heisa!* van droefheid: *ach! helaas!* van verwondering: *o!* van verachting: *fi! foei!* van geroep: *he! holla! hem!* van bevel om stil te houden: *hei! hou! sus!* die, welke eenen wensch aanduiden: *och! och of!* die, welke men bij het smeeken bezigt: *ei! ei lieve!* De bewoordingen *gave God! dat God verhoede!* enz. stellen een klaar begrip der gewaarwordingen voor, en kunnen derhalve niet, dan in eenen ruimen zin, onder de tusschenwerpsels gerangschikt worden. Tot de *laatste* behooren die *tusschenwerpsels*, welke eenen van buiten ontvangenen indruk, door

na-

nabootsing van het geen in de natuur gehoord wordt, aanduiden: *bons*, *klets*, *krak*, *plomp*, enz. Schoon zij den naam van *tusschenwerpsels* dragen, worden zij echter niet altijd tusschen de reden gevoegd, maar kômen ook dikwerf aan derzelver begin en einde voor, gelijk in de WOORDVOEGING zal blijken.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

OVER DE

WOORDVOEGING.

EERSTE HOOFDSTUK.

Algemeen overzigt.

§ 159. De *woordvoeging*, anders *syntaxis* genoemd, is een van de gewigtigste deelen der taalkunde, dewijl zij leert, op welk eene wijze enkele woorden tot eene zamenhangende rede met elkander moeten verbonden worden; zij is de aanwijzing van die onderlinge betrekking en beheersching der woorden, welke, volgens de natuurlijke orde en betrekking der denkbeelden in 's menschen geest, en volgens de bijzondere eigenschappen en wetten der taal gevorderd wordt.

A. OVER

A. OVER HET GEBRUIK DER LIDWOORDEN.

§ 160. Om eene zaak bepaald te noemen, en als met den vinger aan te wijzen, wordt het lidwoord gebezigd: *geef mij de kaas;* doch algemeen en onbepaald genomen heeft het naamwoord geen lidwoord bij zich: *geef mij kaas.* Zoo worden de lidwoorden ook bij eigennamen weggelaten: *daar is Jan; ik ging naar Frankrijk.* Somwijlen echter worden zij voor eigennamen gebezigd, wanneer zij door eenig ander woord nader omschreven worden: *de held Washington, het volkrijke Amsterdam,* enz.

§ 161. In vele zegswijzen, welke eene algemeene beteekenis hebben, wordt het lidwoord weggelaten: *op roof uitgaan; geduld hebben; buit maken; adem halen,* enz. Zoo ook in vele spreekwoordelijke en figuurlijke uitdrukkingen: *nood breekt wet, armoede zoekt list,* enz. Ook wanneer verscheidene zaken achter elkander opgeteld worden, bijzonderlijk in den hartstogtelijken stijl: *goed, eer, leven, ja alles is verloren.*

§ 162. De lidwoorden staan voor de zelfstandige naamwoorden, en derzelver bijvoegelijke naamwoorden, en komen met hunne naamwoorden in geslacht, getal en naamval overeen, *ik heb het*

het groote huis van N. gekocht; wij wandelden in eenen fraaijen tuin. Voor zamengestelde naamwoorden volgen zij het geslacht van het laatste: *het hulpmiddel.*

§ 163. Het bepalende lidwoord wordt dikwerf bij meer dan een naamwoord gevoegd: *de gierigheid, hoogmoed en argwaan van dezen man,* enz. Maar zijn de naamwoorden van verschillend geslacht, dan is de herhaling noodzakelijk: *de dood en het leven.* Vooral in de verbogene naamvallen: *voor den tijd en de eeuwigheid.* Ook wanneer het eene naamwoord enkelvoudig en het andere meervoudig is: *ik bezag de boekerij en de kunstkamers van,* enz.

§ 164. Om den nadruk te versterken, worden de lidwoorden dikwerf herhaald, schoon de naamwoorden van eenerlei geslacht zijn: *zoude ik het ambt, het goed, het leven in de waagschaal zetten?* Intusschen kan de gedurige herhaling van dit *het*, zonder naamwoorden, wanluidendheid veroorzaken: *veroorloof het mij, het u te zeggen, dat ik het niet gelooven kan,* waar het de twee eerste malen overtollig is. Het niet bepalend lidwoord moet in de meeste gevallen herhaald worden: *eene tulp en eene roos,* enz.

§ 165. Schoon men gewoon is, het bepalende lidwoord dikwerf te verkorten, en *d'* voor *de*,

 of

of *den*, *'t* voor *het*; en *'s* voor *des* te schrijven, als: *d'ondergang*, *'t geluk*, *'s menschen*, enz., voor *de*, of *den ondergang*, *het geluk* en *des menschen*, zoo is het echter best, zich van deze verkorte schrijfwijs altoos spaarzaam te bedienen, behalve in het algemeen aangenomene *buiten 's lands*; *binnen 's monds*; *onder 's hands*; enz.

B. OVER HET GEBRUIK DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§ 166. Twee of meer bij elkander gevoegde naamwoorden zijn dikwerf verscheidene benamingen van eene en dezelfde zaak, en staan, buiten de beheersching, in denzelfden naamval: *mijn vader de koning*, *de stad Rotterdam*, enz. Dikwerf is van twee naamwoorden het laatste de verklaring van het eerste: *Amsterdam, de grootste stad van het Bataafsche Gemeenebest. Uw broeder, mijn vriend. De boeken, onze uitspanning.* Ook met *als: Karel, als opperste veldheer*, enz.

§ 167. Veel talrijker echter zijn de gevallen, waarin de zelfstandige naamwoorden beheerscht, of in dezen of genen naamval geplaatst worden, hetwelk geschiedt door andere zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden, door werkwoorden en door voorzetsels. Hier moeten wij alleen van de verbinding der woorden, door voorzetsels, of

door

door verbuiging, of door het achterste woord onveranderd te laten, gewagen, b. v.: *zegen van den hemel; een rok van zijde; hoop op betere tijden; de kortheid des levens; een bos druiven*, enz.; doch ten aanzien dezer laatste bijzonderheid kan men aanmerken, dat bij het onveranderd blijvende woord het teeken van den tweeden naamval, of het voorzetsel, verzwegen wordt. *Een stapel boeken* is dan zoo veel als een stapel van boeken; *drie gulden winst*, winst van drie gulden, enz.

§ 168. Wanneer twee naamwoorden derwijze met elkander verbonden worden, dat zij slechts een denkbeeld uitmaken, dan wordt de *s*, als het teeken van den tweeden naamval, alleen achter het laatste gevoegd: *Koning Lodewijks dood; Graaf Hendriks lotgevallen; oom Jakobs knecht*, enz.

§ 169. Bij twee tweede naamvallen wordt de eene door den anderen beheerscht: *de verbindelijkheid der wetten der natuur.* Veroorzaken twee, of meer tweede naamvallen een wangeluid, dan wordt, in plaats van eenen derzelven, *van* gebezigd: *het uitwerksel des ijvers mijns vaders*, beter *van den ijver mijns vaders.*

§ 170. Worden meer dan twee naamwoorden door *en*, of *noch*, met elkander verbonden, dan hebben alleen de laatste naamwoorden de voeg-

woorden voor zich; *oorlog, pest en hongersnood ontvolkten het land; hij vreest God, menschen, noch wetten.* Wanneer iets met aandoening voorgesteld wordt, laat men *en* dikwerf weg: *hoogmoed, wellust, ontrouw vergiftigen hier de lucht,* enz. Om den nadruk te versterken, worden *en* en *noch*, daarentegen, bij ieder der naamwoorden gevoegd: *en oorlog, en pest, en hongersnood ontvolkten gelijktijdig het land. Hij vreeest noch God, noch menschen, noch wetten.* Ook geschiedt de verbinding door middel van andere voegwoorden: *zoo wel geluk, als eer en roem; niet de menschen, maar God vreezen,* enz.

C, OVER HET GEBRUIK DER BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

§ 171. De bijvoegelijke naamwoorden staan voor de zelfstandige naamwoorden, en komen met dezelve in getal, geslacht en naamval overeen: *het onzekere ongeluk.* Bij eigennamen echter worden zij dikwerf, ter onderscheiding, achteraan gevoegd en nemen het lidwoord *de* bij zich: *Karel de twaalfde* (de twaalfde Karel); *hij streed tegen Alexander den grooten* (tegen Alexander, den grooten Alexander). Komen de bijvoegelijke naamwoorden zonder lidwoord achter zelfstandige, dan

dan worden zij niet verbogen en even als bijwoorden gebezigd: *wij bewonderen in Washington eenen held, even menschlievend als dapper.* Ook achter de werkwoorden *zijn*, *worden*, *blijven*. Men zegt b. v.: *een dikke lucht*, maar: *de lucht blijft dik; dit is de zoete wijn*, maar: *de wijn is zoet; het worden stoute jongens*, maar: *de jongens worden stout*, enz.

§ 172. Er zijn twee gevallen, waarin een bijvoegelijk naamwoord gebruikt kan worden, zonder zijn zelfstandig naamwoord bij zich te hebben; 1. wanneer het in betrekking staat tot een vooraf gaand, of volgend zelfstandig naamwoord: *fransche koopwaren, en niet duitsche; zij draagt water in de eene, en vuur in de andere hand*, enz.; 2, wanneer het zelfstandige naamwoord ligtelijk te raden is: *voor den tienden dezer maand*, d. i., *voor den tienden dag*, enz.

§ 173. Bij zamengestelde naamwoorden bepaalt het achterste altijd het geslacht, en hiernaar schikt zich ook het bijvoegelijke naamwoord, b. v.: *de kunstige uurwerkmaker*, d. i., de uurwerkmaker, die kunstig is. Maar men zegt ook *de gouden uurwerkmaker*, en men bedoelt eenen maker van gouden uurwerken; doch volgens den aard onzer taal kan het niet anders beteekenen, dan: de uurwerkmaker, die van goud is. Het

 spreek-

spreek- en schrijfgebruik heeft echter deze en dergelijke uitdrukkingen zoo algemeen aangenomen, dat wij ons daaraan behooren te onderwerpen; schoon men, om de dubbelzinnigheid eenigzins weg te nemen, een dwarsstreepje tusschen beide kan plaatsen: *gouden-uurwerkmaker*. Zoo ook *zijden-kousenwever*, *oude vrouwenhuis*, *hoogduitsche-boekhandelaar*, enz. Zulk een dwarsstreepje wordt ook gebezigd bij twee met *en* verbondene bijvoegelijke naamwoorden, welke denzelfden uitgang hebben, wanneer het de weglating van den eenen uitgang aanduidt: *een goud- en vischrijke rivier*; *eene uit- en inwendige gewaarwording*.

§ 174. Worden twee bijvoegelijke naamwoorden bij elkander geplaatst, en moet de beteekenis van het eene door het andere nader bepaald worden, dan komt het eerste als een bijwoord voor, en wordt niet verbogen: *eene zacht ruischende beek*; *donker bruine oogen*, enz. Immers, *eene buitengewoon groote som* is iets anders, dan *eene buitengewone groote som*, enz. — *Gansch*, *geheel*, *half*, *vol*, *enkel*, *louter*, worden ook somwijlen als bijwoorden gebezigd, schoon zij zelfstandige naamwoorden bij zich hebben: *zij was enkel vreugd*, niet *enkele*; *wij waren geheel aandacht*, niet *geheele*, enz.

§ 175. De bijvoegelijke naamwoorden beheerschen

schen ook naamvallen. Den tweeden vorderen *magtig*, *zat*, *gedachtig*, *bewust*, *schuldig*, *waardig*, *moede*, *kundig*, enz.: *des verbonds gedachtig*; *der zake kundig*, enz.; en derzelver tegengestelden met *on*: *onwaardig*, enz.; echter hebben eenige dezer reeds den vierden naamval bij zich: *den dood schuldig*, enz. Den derden vorderen *gelijk*, *aangenaam*, *bekend*, *duidelijk*, *dienstig*, *gehoorzaam*, *gevaarlijk*, *nuttig*, enz.: *de knecht is*, *als mensch*, *zijnen heer gelijk*, enz.; en derzelver tegengestelden met *on*: *onaangenaam*, enz. Den vierden vorderen die, welke maat, gewigt, ouderdom en waarde beteekenen: *tien pond zwaar*, *dertig jaren oud*, enz. De deelwoorden regeren den naamval van hun werkwoord: *een hartversterkende drank*, enz.

§ 176. In plaats van den tweeden en derden naamval worden, bij eenige dezer bijvoegelijke naamwoorden, ook voorzetselen gebezigd: *van zijne onschuld bewust*; *aan het verbond gedachtig*; *tweemaal een is gelijk aan twee*, enz. Ook zegt men: *rijk in deugd*; *arm van geest*; *ligt van hoofd*; *klein van persoon*, enz.

§ 177. Achter den vergrootenden trap wordt *dan* en niet *als* gebezigd: *zoeter dan honig*; *sterker dan een paard*, enz. De overtreffende trap heeft den tweeden naamval, of een der voorzetselen

van, *uit*, *onder* bij zich: *de rijkste inwoner der stad; de aanzienlijkste uit de buurt*, enz.

D. OVER HET GEBRUIK DER VOORNAAMWOORDEN.

§ 178. 1. Ten aanzien van de *persoonlijke* voornaamwoorden merken wij aan, dat de eerste en tweede persoon *ik* en *gij* zonder onderscheid van geslacht gebruikt worden, terwijl de derde driederlei geslacht heeft, als: *hij*, *zij*, *het*. Het zelfstandige naamwoord komt met het persoonlijke voornaamwoord in getal en naamval overeen: *ik vertrouwde op hem, dien aartsschelm*. Het voornaamwoord des derden persoons volgt, bij persoonsnamen, gemeenlijk, het natuurlijke geslacht van den bedoelden persoon, en niet dat van het naamwoord, waarmede een persoon genoemd wordt: *ik zag de min* (*Cupido*), *toen hij zijne pijlen geschoten had*; niet, *toen zij*, ook niet: *ik zag den min*, *toen hij*, enz. *Hij keerde zich van het wijf*, (*het vrouwspersoon*, *het meisje*) *af*, *en liet haar staan*.

§ 179. Wanneer een werkwoord op den persoon zelve terug werkt, wordt het wederkeerige *zich* gebruikt: *hij beroemt zich*, niet *hem*; *zij beden-*

denken zich, niet *hen*, enz. Wordt er echter nog eene andere werking bij gevoegd, dan bekleedt het persoonlijke voornaamwoord de plaats van het wederkeerige zich: *hij eigende het zich niet toe, maar wenschte, dat het hem gegeven wierde.* Dikwerf wordt *zich* verkeerd gebruikt, b. v.: *zij hebben zich daar gesproken*, voor: *zij hebben elkander daar gesproken.*

§ 180. Wanneer twee of meer personen vooraf gaan, zou het dikwerf onzeker zijn, op welken van die het persoonlijke voornaamwoord betrekking heeft, b. v.: *de veldheer viel in den slag, en toen de heelmeester hem wilde verbinden, kreeg hij eenen kogel door het hoofd;* alwaar *hij* op den *veldheer* zoude slaan; en daar hier de *heelmeester* bedoeld wordt, bezigt men, in dit geval, voor *hij*, liever *die*, of *dezelve*; derhalve: *kreeg dezelve eenen kogel*, enz.

§ 181. Nog moet hier aangemerkt worden, dat *men* het geslacht en den persoon onbepaald laat: *men speelt* enz.; terwijl de verkorting van *men* tot *m'*, b. v.: *dewijl m'ons verzekerde*, voor *dewijl men*, enz., geheel af te keuren is; wijders, dat *niemand* (gelijk ook *niets*, *nergens*, *nooit*, *anders*) *dan* en niet *als* achter zich heeft: *niemand dan hij, was daar.*

§ 182. 2. De *bezittelijke* voornaamwoorden staan

staan mede voor de zelfstandige naamwoorden, en nemen derzelver geslacht en getal aan; en daar die des derden persoons zoo wel het geslacht des bezitters, als dat der bezitting beteekenen (*), zoo zegt men ook van eenen koning *zijne Majesteit*, en van eene koningin *hare Majesteit*, enz. Ook schikken zich de bezittelijke voornaamwoorden des derden persoons naar het geslacht van den persoon zelven, en niet naar dat van het woord, waarmede hij aangeduidt wordt: *de min* (*Cupido*) *schiet zijne pijlen*, niet *hare*. *Het meisje viel en brak haar been*; niet *zijn*. Hierom zegt men ook aan eenen vorst: *uwe hoogheid leeft voor zijne onderdanen;* en aan eene vorstin: *uwe hoogheid leeft voor hare onderdanen*, enz.

§ 183. In plaats van den tweeden naamval een bezittelijk voornaamwoord te bezigen, is strijdig met den aard onzer tale; b. v.: *mijn vader zijn broeder; mijne moeder hare zuster*, enz., voor *mijns vaders broeder; mijner moeders zuster*, enz.

§ 184. Wanneer het bezittelijke voornaamwoord eene misvatting zoude kunnen veroorzaken, dan wordt, in de plaats daarvan, *deszelfs*, of *derzelver* gebezigd. Zegt men, b. v.: *Titius meldt zijnen vriend, dat hij zijn huis verkocht heeft*, dan

(*) § 102.

dan wordt het huis van Titius bedoeld: maar zegt men, daarentegen: *Titius meldt zijnen vriend, dat hij deszelfs huis verkocht heeft*, dan is het zijns vriends huis.

§ 185. Ook worden de bezittelijke voornaamwoorden als bijwoorden, en dus onverbogen gebruikt: *nu is hij mijn*, d. i. de mijne; *de bezitting is uw;* ook vooraan: *uw is het rijk*, enz.

§ 186. 3. Over het gebruik der *vragende* voornaamwoorden is het noodige reeds in het *eerste Deel* gezegd. Hier merken wij alleen nog aan, dat men in denzelfden naamval moet antwoorden, waarin gevraagd wordt: *van wien is dit boek? van mij. Wien behoort dit? onzen vriend.* Wijders, dat, in plaats van de vragende voornaamwoorden, somwijlen *waar* gebezigd wordt: *waarvan spreekt gij?* d. i. van welke zaak. Spreekt men echter van personen, dan zegt men niet: *waarvoor houdt gij mij?* maar wel: *voor wien houdt gij mij?*

§ 187. 4. De *aanwijzende* voornaamwoorden, dus geheeten, omdat zij onderscheidene zaken aanwijzen, worden zoo wel met zelfstandige naamwoorden, of in betrekking tot dezelve, als op zich zelven staande gebruikt: *die man heeft het gezegd, kent gij denzelven* (namelijk *man*)? *Zulken*,

ken, die altoos wat te verhalen hebben, moet men geene geheimen toevertrouwen.

§ 188. Het voornaamwoord *die*, *dat*, wordt dikwerf overtollig gebezigd, bij voorbeeld: *mijn paard, dat kan hard loopen*, voor: *mijn paard kan hard loopen.* Somwijlen echter is zulks, om den nadruk, noodzakelijk: *de onwaardige, welke ik zoo vele weldaden bewezen heb, die is mijn verrader geworden.*

§ 189. Door *deze* duidt men iets nabij en tegenwoordig zijnde, door *gene* iets meer afgelegen aan: *aan deze zijde van het huis — in gene gelukkige tijden.* Ook in betrekking tot een zelfstandig naamwoord: *leg u op lijdzaamheid en onschuld toe; want gene* (de lijdzaamheid) *leert u de wederwaardigheden verdragen, deze* (de onschuld) *dezelve overwinnen.* Van drie zaken sprekende, welke van elkander afliggen, zegt men van de naaste *deze*, van de middelste *die*, en van de verst afgelegene *gene: ik zat in deze kamer, zij in die, en hij in gene.* Voor *deze* en *die* gebruikt men ook *hier* en *daar;* doch alleenlijk van zaken, en niet van personen sprekende, *hiervan* (van deze zaak) *sprak hij — daarnaar* (naar die zaak) *vraag ik.*

§ 190. Dikwerf gebruikt men *degene*, *hetgene*,

als

als een betrekkelijk voornaamwoord, doch verkeerd, want men kan wel zeggen: *degene*, *die dat gezegd heeft*, enz., maar niet: *die*, *degene dat gezegd heeft*, enz. Zoo ook niet: *het verdriet*, *hetgeen mijn hart verscheurt*, enz., voor: *het verdriet*, *dat*, of *hetwelk*, enz. *Hetgene*, of *hetgeen*, voor *hetgene dat*, is door het gebruik gewettigd: *hetgene ik zeg is waarheid*.

§ 191. *Dezelve* en *dezelfde* zijn daarin onderscheiden, dat het eerste alleen in betrekking tot een zelfstandig naamwoord gebezigd wordt, en op iets ziet, waarvan gesproken is, en het laatste ook bij een zelfstandig naamwoord staat, meer nadruk heeft, en aanduidt, dat niets anders bedoeld wordt: *hij wist niet*, *welke hond hem gebeten had; ik wees hem denzelven*. *Het was dezelfde hond*, *die hem gebeten had*. Om den nadruk nog te versterken, wordt voor *dezelfde* somwijlen *even* of *een* gevoegd: *hij is nog even dezelfde; wij bedoelen juist eene en dezelfde zaak*.

§ 192. 5. De *betrekkelijke* voornaamwoorden komen met het voorwerp, waarop zij betrekking hebben, in geslacht en getal overeen, maar hangen, in opzigt tot hunnen naamval, van de beheersching af: *wie is hij*, *die daar komt? De man*, *wiens goed karakter aan elk bekend is*. *De vrouw*, *over welke ik u gesproken heb*, enz.

§ 193.

§ 193. Heeft het voornaamwoord op twee of meer zelfstandige naamwoorden betrekking, dan staat het in het meervoudig getal. In dit geval pleegt men dikwerf het betrekkelijke voornaamwoord alleen op het laatste zelfstandige naamwoord te laten slaan, doch verkeerdelijk, inzonderheid, wanneer zij van onderscheiden geslacht zijn. Men zegt derhalve: *de achtingen het genoegen, welke hij daar genoot*, niet *hetwelk*. Wordt eene uitdrukking naar eene geheele rede terug gevoerd, dan wordt het betrekkelijke voornaamwoord in het onzijdige geslacht gebezigd: *hij heeft mij nog niet betaald, dat ik wel verwacht heb.* — *Welke* wordt meest in den deftigen, *die* in den gemeenzamen stijl gebruikt.

§ 194. Wanneer *die* op *wie* betrekkelijk is, dan kan *die* dikwerf wegblijven, b. v.: *wie geleerd wil worden moet zich vroegtijdig op de letteroefeningen toeleggen.* Om den nadruk echter kan het somwijlen niet weggelaten worden: *wie met zijn lot tevreden is, die is de rijkste;* ook niet in de gebogene naamvallen: *wie zoo denkt en handelt als hij, dien houd ik voor een eerlijk man.*

§ 195. Even als bij de vragende voornaamwoorden, wordt voor *welke* ook dikwerf *waar* gebezigd, wanneer men namelijk van zaken, en

niet

niet van personen spreekt: *de pen, waarmede ik schrijf*, enz.

E. OVER HET GEBRUIK DER WERKWOORDEN.

1. *De personen.*

§ 196. De voornaamwoorden des eersten en tweeden persoons worden, bij de vervoeging der werkwoorden, altijd uitgedrukt, als: *ik lees, gij leest;* en het verzwijgen dezer voornaamwoorden is strijdig met den aard onzer taal: *vriend! meent, dat u geen goeden raad gegeven heb?* voor: *meent gij, dat ik*, enz. Alleen het voornaamwoord des derden persoons kan weggelaten worden, zoodra de zaak, of de persoon zelf genoemd is: en men kan in de plaats van: *hij leest*, ook *Jakob leest*, enz. stellen. En, daar de aangesproken, of tweede persoon, in de gebiedende wijs der werkwoorden, reeds genoeg bepaald is, zoo behoeft deze geen voornaamwoord, ten zij men denzelven met nadruk wil aanduiden, b. v.: *vriend! geef mij uw woord;* doch ook: *vriend! verlaat mijn broeder mij, help gij mij dan.*

§ 197. Somwijlen wordt het persoonlijke voornaamwoord, door tusschenvoeging van een ander

 woord,

woord, van zijn werkwoord gescheiden, als; *ik ellendig mensch, hoop vergeefs op uitkomst.* In geval eene geheele rede tusschen gevoegd wordt, dient het voornaamwoord herhaald te worden: *ik, die, schoon onschuldig, van elk veracht en verlaten ben, ik hoop vergeefs op uitkomst.*

§ 198. Wanneer twee en meer werkwoorden tot eenen en denzelfden persoon behooren, wordt het voornaamwoord slechts eens gebezigd: *hij kwam, bezag de stad, verwonderde zich over hare schoone ligging, en vertrok weder.* In geval echter het werkwoord van het voegwoord gescheiden is, wordt de herhaling van het persoonlijke voornaamwoord weder noodzakelijk: *hij onderneemt het, en vermoedelijk zal hij gelukkig slagen.*

§ 199. Wanneer een naamwoord en een werkwoord eene zaak in haar geheel voorstellen, dan behoeft, bij derzelver nadere beschrijving, noch het naamwoord, noch het werkwoord herhaald te worden, b. v.: *hij en zijn broeder hebben veel geschreven, de eene over de natuurkunde, de andere over de godgeleerdheid.* Ook wordt bij twee personen het werkwoord, dat op beide betrekking heeft, dikwerf slechts eens gebezigd, b. v.: *gij verlangt dit, hij dat. Deze bemint de letteroefeningen, gene den koophandel. Hij is een man van*

groot

groot vermogen, zij eene vrouw van uitmuntende hoedanigheden.

2. *De getallen, of het enkel- en meervoud der werkwoorden.*

§ 200. De werkwoorden schikken zich altoos, ten aanzien van enkel- en meervoud, naar de personen, of zaken, op welke zij betrekking hebben: *de klok slaat, de hanen kraaijen.* Worden twee of meer enkelvoudige voorwerpen des derden persoons door *en* verbonden, dan staat het werkwoord in het meervoud: *heldenmoed en menschlievendheid waren onafscheidbaar met hem vereenigd.* Somwijlen echter wordt, in zoodanig een geval, een enkelvoudig werkwoord gebezigd, b.v.: *daar was een regtsgeleerde en een krijgsman.* Zelfs met een meervoudig naamwoord: *daar was een regtsgeleerde en twee krijgslieden.* Ook in de rekenkunst: *zes en een is zeven, zes en acht is veertien,* enz. Zoo zegt men ook: *er is meer dan een geleerde geweest*, d. i., *er zijn verscheidene geleerden geweest*, want *meer dan een* beteekent eene meerderheid; en daarom zegt men ook: *er is meer dan een geleerde geweest, die dit beweerd hebben.* Daarentegen heeft *alles* een werkwoord in het meervoud bij zich, wanneer het volgende

 zelf-

zelfstandige naamwoord meervoudig is: *dat alles zijn onschuldige vermaken.*

§ 201. Schoon het onderwerp der rede enkelvoudig is, heeft het echter, wanneer het verschillende soorten en betrekkingen aanduidt, een meervoudig werkwoord bij zich, als: *de gematigde en overdreven godsdienstijver komen daarin overeen*, enz.

Daar is er, in plaats van: *daar zijn er*, is eene oude, door kleine schrijvers menigmaal als eene fraaiheid gebezigde spreekwijs, welke hier mede in aanmerking komt: *daar is er, die zeggen*, enz.

§ 202. Wanneer onderscheidene personen bij een werkwoord gevoegd worden, dan geldt de eerste persoon boven den tweeden, en de tweede boven den derden; of, komt de eerste persoon met den tweeden of derden, of met beiden voor, dan staat het werkwoord in den eersten persoon van het meervoud, als: *gij en ik*, of *ik en gij* — *hij en ik*, of *ik en hij weten dat niet; ik, gij en hij weten dat niet.* Is nu de eene persoon de tweede, en de andere de derde, dan staat het werkwoord in den tweeden persoon van het meervoud: *gij en hij*, of *hij en gij hebt dat niet geweten.*

3. De

3. *De tijden der werkwoorden.*

§ 203. Dikwerf wordt de eene tijd voor den anderen genomen, b. v., de tegenwoordige tijd voor den volmaakt verledenen: *mijn broeder zegt, dat hij morgen bij u zal komen*, d. i. *mijn broeder heeft gezegd.* Zoo ook de tegenwoordige in plaats van den toekomenden: *ik spreek u morgen nader*, d. i., *ik zal u morgen nader spreken.*

§ 204. Vooral pleegt men, in levendige verhalen, om eene gebeurde zaak als tegenwoordig voor te stellen, den tegenwoordigen in plaats van den onvolmaakt verledenen tijd te gebruiken: *voor eenige dagen doe ik eene wandeling, struikel over eenen steen, en verwrik mijnen arm, gelukkig komt, op dat tijdstip, een heelmeester langs dien weg; ik verhaal hem mijn ongeluk, en hij brengt mijnen arm weder in het lid*, enz. Intusschen behoort deze manier van zich uit te drukken, deels tot de vertrouwelijke spreektaal, deels tot den dichterlijken stijl.

§ 205. Eindelijk moet eene rede in denzelfden tijd voortgezet worden, waarin zij begonnen is, b. v.: *ik gaf alles, wat ik had*, niet *wat ik heb*, noch *wat ik gehad heb.* Daarom moet men ook in denzelfden tijd antwoorden, waarin ge-

vraagd wordt: *hebt gij den nieuwen Keizer al gezien? Ik heb hem gezien.*

4. *De wijzen der werkwoorden.*

§ 206. Het is dikwerf niet klaar genoeg of eene zaak in de *aantoonende*, of in de *aanvoegende* wijs moet gesteld worden. Men kan echter als eenen algemeen geldenden regel opgeven, dat, wanneer eene zaak als stellig of zeker voorgedragen wordt, het werkwoord dan in de *aantoonende* wijs staat, als: *hij slaat; wij vielen; zult gij komen? Ik zeg, dat het waar is*, enz.; doch, wanneer eene zaak als twijfelachtig, als niet zeker voorgesteld wordt, in dat geval de *aanvoegende* wijs, met, of zonder voegwoorden, plaats heeft, gelijk in het voorgaande hoofdstuk, bij *de wijzen der werkwoorden*, met verscheidene voorbeelden getoond is.

§ 207. Dat de aanvoegende wijs intusschen niet van de voegwoorden, maar wel van den twijfelachtigen inhoud der rede afhangt, blijkt daaruit, dat zij, ten minste eenige, zoodra eene zaak als zeker voorgesteld wordt, weder de aantoonende wijs vereischen, b. v.: *al kwame hij nu, zou het reeds te laat zijn*, en: *al lijd ik gebrek,*

vraag

vraag ik echter niet om ondersteuning. Ik vrees, dat hij reeds overleden zij, en: *ik zie, dat het goed gedaan is.*

§ 208. De onvolmaakt verledene tijd der aanvoegende wijs duidt niet aan, dat iets verleden maar onzeker, deels tegenwoordig, deels toekomstig is: *dat hij het maar dede!* De volmaakt verledene tijd dezer wijze beteekent eene gebeurde zaak als onzeker: *ik twijfel, of hij daaraan wel moeite genoeg besteed hebbe.* De meer dan volmaakt verledene tijd der zelfde wijze duidt aan, dat iets geschiedt zoude zijn, wanneer eene andere mogelijke voorwaarde ware vervuld geworden: *hij ware een beroemd man geworden, hadde hij langer geleefd.*

§ 209. Ten aanzien van het gebruik der *gebiedende* wijs is in het voorgaande hoofdstuk reeds het een en ander gezegd. Hier merken wij alleen nog aan, dat men zich van dezelve ook dikwerf bedient, om een mogelijk geval verkort uit te drukken: *wees zonder vriend, hoe veel verliest uw leven!* dat is, wanneer gij zonder vriend zijt.

§ 210. De *onbepaalde* wijs der werkwoorden stelt eene werking algemeen voor, zonder eenige bepaling: *ik wil gaan, gij zult lagchen*, enz., en wordt ook als een zelfstandig naamwoord gebezigd: *het zingen is eene aangename uitspanning; ik*

werd door haar zingen verrukt; hoog zingen kan voor de borst schadelijk zijn; geheele verhalen zingen is niet eigenaardig.

§ 211. Over de *deelwoorden* is in het voorgaande hoofdstuk reeds in het breede gehandeld; hier maken wij nog de volgende aanmerkingen: de bedrijvende deelwoorden kunnen den naamval bij zich hebben, welken de werkwoorden, waarvan zij afgeleid zijn, beheerschen, b. v.: *de vrucht dragende aarde; de zichzelven behagende dwaas.* De verledene deelwoorden worden somwijlen ook in eenen bedrijvenden zin gebezigd, als: *de ingebeelde zieke*, die zich inbeeldt ziek te zijn; *uitgediende soldaten*, die uitgediend hebben, *een godvergeten mensch*, die God vergeet, enz.

§ 212. Eindelijk moeten wij nog gewag maken van het gebruik der deelwoorden, in zekere spreekwijs, bestaande uit een naamwoord en deelwoord, welke als buiten verband met de overige rede, en op zich zelven staan, b. v.: *dit afgedaan zijnde, ging men tot andere zaken over; de Koning gestorven zijnde, verkoos men eenen anderen*, enz. Sommigen beweren, dat hier eigenlijk de *zesde*, of liever de *derde* naamval moet gebezigd worden, en men derhalve behoort te zeggen: *den Koninggestorven zijnde*, enz.; doch het tegendeel hiervan blijkt daaruit, dat men zegt: *hij*

ge-

gesproken hebbende, zal ik beginnen, maar niet: *hem gesproken hebbende.* Intusschen schijnt deze gansche spreekwijs uit eene verkeerde navolging van het gebruik der Latijnen gesproten te zijn: waarom men best doet, dezelve in onze taal, te vermijden, en zich, bij omschrijving, dus uit te drukken: *toen dit afgedaan was, ging men*, enz. *nadat hij*, of *nadat de Koning gestorven was, verkoos men*, enz.; *als hij gesproken heeft zal ik*, enz.

5. *Over de hulpwoorden.*

§ 213. In plaats van een en hetzelfde hulpwoord bij verscheidene werkwoorden telkens te herhalen, wordt hetzelve slechts eens uitgedrukt: *ik hoop, dat hij eerlang tot inkeer komen, met schaamte naar zijn vorig gedrag terug zien, en zijn leven verbeteren zal. Het is iets, het welk ik nooit vermoed, ja waaraan ik nooit gedacht heb. Hij zal vervolgd, gevangen en gestraft worden.* Somwijlen echter wordt de herhaling der hulpwoorden gevorderd, namelijk, wanneer men den zin versterken, en eene opklimming aanduiden wil, *ik zal hem spreken, ik zal mij voor zijne voeten werpen, ik zal hem door mijne tranen bewegen.*

§ 214. Dikwerf wordt het hulpwoord *hebben* verdubbeld, doch verkeerdelijk, b. v.: *zij heeft*

het mij verzekerd gehad, voor: *zij heeft het mij verzekerd. Wij hebben met hem gesproken gehad*, voor: *wij hebben met hem gesproken*. Geheel anders is het intusschen, wanneer *hebben* voor bezitten genomen wordt, als: *ik heb geld ledig liggen gehad*. Voor verpligt zijn, zegt men ook: *ik heb heden veel te schrijven gehad*; — voor vertier hebben, werk hebben: *ik heb gisteren veel te doen gehad*; hetwelk ook kan beteekenen: ik heb gisteren veel moeten doen; doch dit moet uit den zamenhang opgemaakt worden.

6. *Over de verbinding van het eene werkwoord met het andere.*

§ 215. Deze verbinding geschiedt, of door middel van voegwoorden, als: *hij kwam en vertrok weder; ik wist het wel, maar wilde het niet zeggen*; of door twee werkwoorden bij elkander te plaatsen; welk laatste hier alleenlijk in aanmerking komt. En daartoe bedient men zich, in onze taal, of van het deelwoord, als tot het werkwoord behoorende, of van de onbepaalde wijs, met en zonder het voorvoegsel *te*.

§ 216. De verbinding der deelwoorden met de werkwoorden geschiedt aldus: *ik vond hem schreijende; en zag de rust zijner ziele gestoord*. Zoo

zegt

zegt men ook, met het verleden deelwoord: *hij kwam gereden*; *daar komt hij aangeloopen*, enz. Insgelijks: *wij gaan verloren*; *ik wil hem niet geslagen hebben*; *ik wil het gelezen hebben*, d. i., ik wil niet, dat men hem sla; ik wil, dat het gelezen worde.

§ 217. Met de onbepaalde wijs zonder *te* worden verbonden, 1. die werkwoorden, welke slechts eene algemeene omstandigheid aanduiden, terwijl de handeling zelve in de onbepaalde wijs uitgedrukt wordt. Deze zijn *durven*, *kunnen*, *laten*, *mogen*, *willen*, *moeten*, *zullen*, als: *ik durf spreken*; *hij kan niet loopen*, enz.; 2. eenige andere, waarbij de volgende onbepaalde wijs de plaats van een zelfstandig naamwoord bekleedt. Deze zijn *voelen*, *helpen*, *hooren*, *leeren*, *zien*, *noemen* en *heeten*, als: *ik voel mijn hart kloppen*; *hij hielp mij arbeiden*; *dat heet ik zingen* (voor bevelen genomen heeft *heeten* de onbepaalde wijs met *te* achter zich) enz. Zoo ook *blijven*: *hij bleef zitten*, enz.: *gaan*: *gaan zien*, enz.: en in de gemeenzame verkeering: *gaan eten*, *gaan schrijven*, *gaan zitten*, enz.; *komen*, in de beteekenis van eene nadering: *ik kom morgen bij u eten*, enz.; *vinden*: *ik vond hem bij zijnen broeder zitten*, enz.

§ 218. Hier moet nog aangemerkt worden, dat de boven genoemde werkwoorden *hooren* en

zien

zien dikwerf dubbelzinnigheid kunnen veroorzaken, dewijl sommige daarbij gevoegde onbepaalde wijzen zoo wel bedrijvend als lijdend kunnen verstaan worden, b. v.: *ik hoor hem roepen*, dat is, ik hoor, dat hij roept, of, ik hoor, dat hij geroepen wordt. *Ik zag hem slaan*, dat is, ik zag, dat hij sloeg, of, dat hij geslagen werd, enz. Zulk eene dubbelzinnigheid moet men door eene omschrijving ontwijken.

§ 219. Achter andere werkwoorden volgt de onbepaalde wijs met *te*, wanneer dezelve een voorwerp der handeling aanduidt, als: *hij begeert u te spreken; het behage u mij te hooren; ik hoop, wensch, verlang u te zien*, en vele anderen. Zoo ook met het verledene deelwoord: *hij scheen door den slaap overmeesterd te zijn; hij bekende het gedaan te hebben*, enz. Hiertoe behooren ook *zijn* en *hebben*, als: *hij is daar altoos te vinden*, kan daar altoos gevonden worden, enz. *Ik heb nog veel te doen*, moet nog veel doen, enz. — Om het oogmerk, of de beweegredenen der handeling nader te doen blijken, wordt het woordje *om* daarbij gevoegd: *ik kwam om u te vragen*, enz.; *alleen om u te zien, ben ik hier gekomen*, enz.

§ 220. Ook volgt de onbepaalde wijs met *te* op het woord *zonder*: *hij vertrok zonder afscheid te nemen*; ook op verscheidene bijvoegelijke naamwoor-

woorden, als: *begeerig*, *moeijelijk*, *waardig*, enz. Is de onbepaalde wijs het onderwerp der rede, dan wordt zij insgelijks met *te* gebezigd: *God te dienen is de eerste pligt:* en omgekeerd: *de eerste pligt is God te dienen*, enz.

§ 221. Die werkwoorden, welke de onbepaalde wijs zonder *te* achter zich hebben, behouden, in den volmaakt en meer dan volmaakt verledenen tijd, de gedaante der onbepaalde wijs, als: *ik heb helpen dragen; hij heeft zien vallen*, enz. Die, daarentegen, welke de onbepaalde wijs met *te* achter zich hebben, worden, in den genoemden tijd, op de gewone wijs vervoegd, als: *ik heb getracht, wetenschap te verkrijgen*, niet: *ik heb wetenschap trachten te verkrijgen*, enz. *Staan*, *liggen*, *zitten*, zijn hiervan uitgezonderd: *ik heb staan wachten*, *liggen slapen*, *zitten schrijven*, enz. Hiervan is *komen*, voor gebeuren, onderscheiden, door *te* achter zich te nemen: *hij is komen te overlijden*, enz.

7. *Verbinding van een werkwoord met een zelfstandig naamwoord.*

§ 222. De verbinding van een werkwoord met een zelfstandig naamwoord geschiedt op tweederlei wijs. Vooreerst, wanneer het zelfstandige naam-

naamwoord het werkwoord beheerscht, ten andere, wanneer het zelfstandige naamwoord door het werkwoord beheerscht wordt.

§ 223. In het eerste geval schikt het werkwoord zich, in getal en persoon, naar het zelfstandige naamwoord, als: *Jan leest; de klokken slaan; gij, mannen, hebt het gezegd.* Geschiedt de beheersching in de onbepaalde wijs, dan bekomt dezelve de woordjes *te*, *om te*, of ook wel *van*, b. v.: *heb ik het geluk, u wel te zien? Gij hebt vrijheid, te vertrekken*, of *om te vertrekken. Hij sprak met kracht van zeggen.*

§ 224. In het andere geval wordt de beheersching door verbuiging van het zelfstandige naamwoord, of deszelfs lidwoord, en, waar die niet toereikende is, door behulp van voorzetselen uitgedrukt, als: *ik sloeg den hond; zich zijner roekeloosheid schamen*, of *over zijne roekeloosheid*, enz.

§ 225. Alleen die naamwoorden, welke door een bedrijvend werkwoord in den vierden naamval geplaatst worden, kunnen, bij een lijdend werkwoord, in den eersten naamval staan, b. v.: *ik sloeg den hond*, en *de hond werd geslagen door mij.* Wanneer een naamwoord door een bedrijvend werkwoord in den derden naamval geplaatst wordt, kan hetzelve in een' lijdenden vorm, ook niet anders dan in den derden naamval staan, b. v.: *men*

bood-

boodschapte mij — gaf te kennen, dat, enz., derhalve: *mij werd geboodschapt — te kennen gegeven, dat*, enz., niet: *ik werd geboodschapt*, enz. Zoo ook: *men leert* (onderwijst) *mij de aardrijkskunde;* alwaar *mij* wederom de derde naamval is; derhalve ook: *mij wordt de aardrijkskunde geleerd*, niet *ik word*, enz. Hebben de werkwoorden, in den bedrijvenden vorm, twee vierde naamvallen bij zich, dan vorderen zij, in den lijdenden vorm, ook twee eerste naamvallen, als: *men noemt hem vader*, derhalve ook: *hij wordt vader genoemd*, enz.

§ 226. Ook kunnen de werkwoorden *zijn*, *worden*, *blijven*, *heeten* en *schijnen*, twee eerste naamvallen bij zich hebben, als: *Salomo was een Koning; hij wordt een man*, enz.; insgelijks vele andere werkwoorden, met het woordje *als* b. v.: *hij bloeit als eene roos; hij sneuvelde als een held*, enz.

§ 227. Bij de wederkeerige werkwoorden volgt het zelfstandige naamwoord, dat *als* voor zich heeft, het persoonlijke voornaamwoord. Zoo zegt men: *hij gedroeg zich als een held*, niet *als eenen held;* dewijl het zoo veel is als: *hij gedroeg zich zoo als een held zich gedraagt.* Zoo ook bij de onpersoonlijke wederkeerige werkwoorden: *het behaagde u, als eenen vader, die*, enz.

§ 228.

§ 228. Sommige werkwoorden hebben ook eenen *tweeden* naamval bij zich, b. v.: *gedenk onzer — ontferm u onzer*, enz. Doch zij worden thans meestal met voorzetselen gebruikt, als: *aan iemand gedenken*, *zich over iemand ontfermen*, *erbarmen*, enz.

§ 229. Vele werkwoorden, zoo bedrijvende als onzijdige, hebben den *derden* naamval bij zich. Bedrijvende: *iemand iets onthouden*, *betalen*, enz. Onzijdige: *dat geviel mij; de haren vallen hem uit; u geschiedt onregt*, enz.

§ 230. Alle bedrijvende werkwoorden vorderen eigenlijk eenen vierden naamval, als dat geen, waartoe de werking zich onmiddellijk uitstrekt; welke vierde naamval, in den lijdenden vorm, altoos de eerste wordt: *ik zag hem — hij werd door mij gezien; de storm vernielde mijne woning — mijne woning werd door den storm vernield*, enz. Hiertoe behoort ook, doch zonder lijdenden vorm, het werkwoord *laten*, met de onbepaalde wijs van een ander werkwoord bij zich: *laat hem loopen; laat mij gaan; laat ons bidden*, enz. niet: *laat ik*, *laat hij*, *laten wij*.

§ 231. Bij de wederkeerige werkwoorden staat het wederkeerige voornaamwoord ook in den vierden naamval: *ik bezin mij; gij verheugt*

u,

u, enz. (*) Zoo ook bij vele onpersoonlijke werkwoorden: *het betreft u* — *het berouwt mij*, enz.

§ 232. Vele onzijdige werkwoorden hebben, in sommige gevallen, mede eenen vierden naamval bij zich, b.v.: *zich eenen bogchel lagchen*; *bloed zweeten*; *de trappen op- en afloopen*, enz. Zoo ook eenige onpersoonlijke, als: *het sneeuwt groote vlokken*; *het hagelt heele steenen.*

§ 233. Eindelijk wordt de bepaling van tijd mede door den vierden naamval uitgedrukt, en wel 1. op de vraag *wanneer? Hij kwam den tienden dag na zijn vertrek weder te huis*; 2. op de vraag *hoe lang? Ik heb den ganschen dag naar hem gewacht*; 3. op de vraag *hoe dikwerf? Ik zie hem elken dag.* Zoo ook de grootte, breedte, zwaarte, waarde en prijs van eenig ding: *hij is eenen duim gegroeid*; *het kost eenen gulden*; *het weegt een pond*, enz. In verscheidene andere gevallen hangt de vierde naamval van de voorzetselen af. Zie D. I. bij de VOORZETSELEN.

F. OVER

(*) Anders is het met *zich iets herinneren*, *iemand iets toevertrouwen*, alwaar de vierde naamval der zaak, en de derde des persoons plaats heeft.

F. OVER HET GEBRUIK DER KLEINERE REDEDEELEN.

Telwoorden.

§ 234. Gemeenlijk worden de telwoorden voor hunne naamwoorden geplaatst, als: *acht duiten; vier dagen*, enz.; echter komen zij somwijlen ook achteraan, als: *in het jaar een duizend acht honderd en zes.* Zoo ook, maar liefst met cijferletteren: boek 1, hoofdst. 4, vers 6, enz. Ten aanzien van de uren-getallen heeft dit bijzonders plaats, dat het meerv. *uren* een werkwoord in het enkelv. bij zich heeft: *het is vier, vijf uren*, d. i. het is zoo laat, dat de klok vier, vijf uren slaat. Somwijlen wordt het woord *uur* verzwegen: *het slaat, of de klok slaat drie, half-vier*, enz. Zoo ook: *hij kwam voor vijven, na vieren*, enz. Anders zegt men: *voor vier uren, om, na vijf uren, te zes uren*, enz.

§ 235. Natuurlijk staat bij een meervoudig telwoord een meervoudig zelfstandig naamwoord, als: *dertien brooden, honderd kazen*, enz.; doch wanneer het getal een boven honderd of duizend is, dan staat het zelfstandige naamwoord in het enkelvoud, als: *drie honderd en eene pen; vier dui-*

duizend en een jaar, enz., d. i. bij uitlating, voor: honderd pennen en eene pen, enz. Wanneer, maten, sommen en gewigten als vereenigd beschouwd worden, staan zij in het enkelvoud, schoon het telwoord meervoudig is, b. v.: *daar is vier last tarw*; wanneer deze hoeveelheid op eenen hoop ligt. Zoo ook: *daar is honderd gulden*; wanneer men alleen de som, en niet de bijzondere munt bedoelt. Wordt, daarentegen, iedere last afzonderlijk aangewezen, en bedoelt men honderd enkele guldens, dan zegt men: *daar zijn vier lasten tarw*, *daar zijn honderd guldens*. Zoo ook: *tien ponden koffij* (ieder pond afzonderlijk gewogen en gepakt) en: *een baaltje koffij van honderd pond*. Ook hebben de telwoorden met het woord *half* zamengesteld, schoon altoos eene meerderheid aanduidende, een naamwoord in het enkelvoudige getal bij zich: *anderhalf jaar*; *in vierdhalven dag*, enz.

§ 236. Wanneer men *aller* bij den overtreffenden trap der bijvoegelijke naamwoorden bezigt; als: *de allerbeste*, *de allergrootste*, d. i. de beste, de grootste van allen, dan moeten vele personen of zaken (ten minste *drie*) voorhanden zijn, van welke alleen een de *beste*, de *grootste*, enz. en dus de *allerbeste*, de *allergrootste* is; het welk van *twee* niet kan gezegd worden.

2. *Bijwoorden.*

§ 237. Het is altoos verkeerd, daar een bijwoord te gebruiken, waar de zin der rede een bijvoegelijk naamwoord vordert. Men zegt, b. v., wel: *hij heeft den mond vol; ik gaf hem de handen vol*, omdat het bijwoord *vol* eigenlijk op het werkwoord *hebben* en *geven* slaat; maar niet: *hij heeft de wangen rood*, enz., in plaats van: *hij heeft roode wangen*, dewijl *rood* tot *wangen* en niet tot *hebben* behoort.

§ 238. Somwijlen kan het bijwoord zoo wel tot het bewerkt wordende voorwerp, als tot het werkwoord betrekkelijk gemaakt worden, b. v.: *hij beschrijft hem eenvoudig*. Doch wanneer het bijwoord *eenvoudig* niet op *beschrijven*, maar op *hem* moet slaan, dan neemt men de dubbelzinnigheid liefst door eene nadere bepaling weg, en zegt: *hij beschrijft hem als eenvoudig*, of *als eenen eenvoudigen man*.

§ 239. De bijwoorden staan altoos daar, waar hunne werking vereischt wordt, als: *het is een altoos werkzaam man*, niet: *het is altoos een werkzaam man. Het is ons niet geoorloofd, dit te doen*, niet: *het is ons geoorloofd, dit niet te doen*, het welk iets anders beteekent.

§ 240. Om eene gelijkheid in de wijs van

werken aan te duiden, bezigt men de woordjes *zoo* en *als: hij zingt zoo fraai als zij*. Om eenen ongelijken graad van werking uit te drukken, gebruikt men het woordje *dan: hij zingt liefelijker dan zij*. Verheft men eene zaak, ten aanzien dezer werking, boven alle overige; dan bezigt men den overtreffenden trap: *hij zingt het beste*. Of met *ten* en *op het: ten ernstigste, ten sterkste*, enz.

§ 241. Het ontkennend bijwoord *niet* mag bij geen werkwoord gebezigd worden, waarin reeds eene ontkenning ligt opgesloten, b. v.: *hij ontkende het niet gedaan te hebben*, voor: *hij ontkende het gedaan te hebben*. Zelfs, wanneer de ontkenning niet zoo duidelijk is: *wacht u; het niet te zeggen*, voor: *wacht u, het te zeggen*. Somwijlen strekt *niet*, om de bevestigende uitdrukking te versterken: *o! wat heb ik van hem niet al gehoord!*

3. *Voorzetsels.*

§ 242. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden hetzelfde voorzelsel bij zich hebben, dan kan het of telkens herhaald, of slechts eenmaal gebezigd worden, b. v.: *door list, bedrog en verraad*, of *door list, door bedrog*, enz. Wanneer iets met nadruk gezegd wordt, kan de herhaling van het voorzetsel noodzakelijk zijn,

 b. v.:

b. v.: *ik heb niet alleen, over mijne, maar ook over uwe, en over uws broeders zaak gesproken.*

§ 243. Twee onmiddellijk op elkander volgende voorzetsels veroorzaken doorgaans eene onaangename hardheid, als: *met van inkt doortrokkene pennen kan men niet goed schrijven*, beter: *met pennen, welke van inkt doortrokken zijn, kan men*, enz.

§ 244. Sommige voorzetsels worden altoos achter de woorden geplaatst, als: *vriendschapshalve, ambtswege, stadwaarts, oostwaarts, mijwaarts*, enz.

§ 245. Het voorzetsel *te* wordt bij sommige zelfstandige naamwoorden gevoegd, welke daardoor eene soort van bijwoorden worden, als: *te moede — blijd, droef te moede zijn*, enz. Zoo ook schreef men voorheen *te vrede;* doch dit woord heeft reeds geheel den aard en de gedaante van een bijvoegelijk naamwoord aangenomen, en men schrijft *tevreden: een met zijn lot tevreden mensch*, niet *te vrede*. Zoo ook *tevredenheid, ontevreden*, enz.

4. *Voegwoorden.*

§ 246. De naamwoorden, tusschen welke de verbindende en uitsluitende voegwoorden geplaatst

wor-

worden, komen altijd in naamval, doch niet in geslacht en getal, overeen, als: *dat is hem en ons gebeurd, ik heb noch hem noch haar gezien. Ik gaf het den vader en zijnen kinderen.*

§ 247. Men zegt doorgaans, dat deze of gene voegwoorden de aantoonende of aanvoegende wijs der werkwoorden beheerschen; doch dat deze stelling geenen grond heeft, is boven reeds aangemerkt, alwaar wij tevens gezien hebben, dat de wijs, waarin een werkwoord geplaatst moet worden, alleen van de zekerheid of twijfelachtigheid des voorstels afhangt. Onaangezien dit, ontvangen vele voegwoorden de aanvoegende wijs nimmer achter zich, terwijl andere deze wijs altoos vorderen. Tot de eerste soort behooren *want, omdat, dewijl, vermits, naardien, zoodat, waarom* en meer anderen, welke bij geene onzekere voorstellen passen: *dewijl de dag voorbij is; vermits ik het goed reeds ontvangen heb*, enz. Tot de laatste soort behooren *opdat, ten einde, mits* en *ten zij*, b. v.: *ik zal hem helpen, opdat hij zijn oogmerk moge bereiken, ten einde hij zijn oogmerk bereike, mits hij mijnen raad volge, ten zij hij het zich geheel onwaardig make*, enz.

5. *Tusschenwerpsels.*

§ 248. Dewijl de *tusschenwerpsels*, slechts zekere aandoeningen, en geene klare voorstellingen uitdrukkende, voor geene onderlinge verbinding vatbaar zijn, zoo kunnen zij ook eigenlijk noch iets beheerschen, noch door eenig woord beheerscht worden. Zij komen echter met naamvallen voor; doch deze worden alleen door de betrekking bepaald, waarin men zich de zaken of personen voorstelt, als: *ach, ik ellendige! wel hem!* enz. *wee u!* enz. Men plaatst dezelve aan het begin, in het midden en aan het einde eener uitdrukking, b. v.: *ach, hoe klopt mij het hart, ben ik dan, helaas, voor het ongeluk geschapen! wat zal ik zeggen, ach!*

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE ORDE, WAARIN DE WOORDEN IN EENE REDE OP ELKANDER VOLGEN.

1. *Over de schikking der woorden in het algemeen.*

§ 249. Wanneer wij spreken of schrijven is het niet onverschillig, waar wij onze woorden plaatsen. De schikking van dezelve hangt van de schikking onzer voorstellingen en begrippen af; en ten aanzien van deze heeft de Nederduitsche taal tot eenen grondregel aangenomen, dat men van het minder bepaalde tot het bepaaldere moet overgaan; zoo dat de rede eene ware opklimming is,

overeenkomstig met den aard en de werking van het menschelijk verstand, het welk zich de denkbeelden niet terstond in hunne volle uitgebreidheid voorstelt, maar dezelve langzamerhand en trapswijze ontwikkelt.

§ 250. De natuurlijke schikking der woorden is die, waarbij men het onderwerp der rede met deszelfs verschillende wijzigingen en bepalingen vooraan plaatst, en daarop de werking en eigenschap des onderwerps, bestaande in het werkwoord met deszelfs bepalingen, laat volgen, als: *mijn vriend; mijn goede vriend; de waarlijk wijze man volgt de voorschriften der deugd.*

§ 251. Alle woorden, welke ter nadere bepaling en omschrijving van een zelfstandig naamwoord dienen, worden voor hetzelve geplaatst, en wel in deze orde: *drie paarden; onze drie paarden; deze onze drie paarden; alle deze onze drie paarden; alle deze onze drie schoone paarden.* Wordt er een voorzetsel bij gebruikt, dan gaat dit voor al de overige woorden: *in alle mijne drukkende omstandigheden.*

§ 252. Is het een zelfstandig naamwoord, het welk ter nadere bepaling of verklaring van een ander zelfstandig naamwoord moet dienen, dan staat het eerste doorgaans achter: *mijn vader de Koning.* Hier strekt het woord *Koning* ter nadere be-

bepaling of omschrijving van het woord *vader*. Zegt men, *de Koning mijn vader*, dan is het geval omgekeerd.

§ 253. Een vervoegd werkwoord heeft dat geen, waardoor het nader bepaald wordt, gewoonlijk achter zich, b. v.: *die vogel zingt fraai*, en niet: *die vogel fraai zingt*. Wordt echter in plaats van het zelfstandige naamwoord een voornaamwoord gebezigd, dat op een voorafgaand zelfstandig naamwoord betrekking heeft, dan komt het vervoegd werkwoord achter: *een vogel, die fraai zingt*. Ook met eenige voegwoorden: *ik kocht dien vogel, omdat hij fraai zingt*.

§ 254. Wanneer de derde naamval als het persoonlijke, en de vierde als het zakelijke voorwerp achter een werkwoord komt, dan staat de derde naamval gewoonlijk voor den vierden: *die zoon doet zijnen vader eer aan*. Heeft echter de vierde naamval een voornaamwoord bij zich, dan treedt hij gemeenlijk voor den derden: *hij heeft zijn huis eenen vreemdeling verkocht*. *Geef dezen raad aan alle menschen*. Doch wordt de derde naamval meer bedoeld dan de vierde, dan zegt men weder, b. v.: *geef uwen broeder dezen raad*. Is een van beide de naamvallen een voornaamwoord, dan volgt hetzelve onmiddellijk op het werk-

werkwoord: *geef hem dezen raad; geef hetzelve uwen broeder.*

§ 255. Heeft een werkwoord twee vierde naamvallen bij zich, dan wordt die, welke het persoonlijke voornaamwoord uitdrukt, vooraan geplaatst, b. v.: *men heeft hem eenen verrader genoemd.* Heeft een werkwoord, behalve het onmiddellijk beheerschte woord, nog een zelfstandig naamwoord met zijn voorzetsel bij zich, dan komen deze laatste woorden achteraan, als: *dat maakte eenen diepen indruk op onze gemoederen.* Tijd en plaats staan meestal vooraan, b. v.: *dat maakte, in die oogenblikken, eenen diepen indruk op onze gemoederen.*

§ 256. Heeft een werkwoord verscheidene zelfstandige naamwoorden met hunne voorzetselen bij zich, dan staat dat naamwoord het laatste, het welk op het werkwoord de naaste betrekking heeft. Tijd en plaats gaan voor de overige beschrijvingen: *de ongevoelige bleef, op dien dag, in het verrukkendste oord, bij al de bekoorlijkheden der lagchende Natuur, geheel zonder aandoening.* Wanneer het echter door te groote omschrijvingen te ver van het werkwoord zou verwijderd zijn, kan het ook vooraan, of bij het werkwoord gevoegd worden, b. v.: *de ongevoelige bleef, op*

dien

dien dag, in het verrukkendste oord, geheel zonder aandoening, terwijl de lagchende Natuur al hare bekoorlijkheden rondom hem ten toon spreidde.

§ 257. Zoo staan ook alle bijwoorden achter het vervoegde werkwoord, terwijl die van tijd en plaats weder voorop gaan, en die van hoedanigheid volgen, b. v.: *de wind waait hard; de wind waait verschrikkelijk hard; de wind waait heden verschrikkelijk hard; de wind woei, gisteren morgen, verschrikkelijk hard; de wind woei, gisteren morgen, bij ons, verschrikkelijk hard.* Zoo ook met een bedrijvend werkwoord: *ik zag hem, nog dezen morgen, hier, geheel opgeruimd.* En met de onbepaalde wijs eens werkwoords: *ik zag gisteren tegen den avond, de zwarte onweerswolken schielijk over het bosch heendrijven.*

§ 258. Wordt een werkwoord door middel van een hulpwoord vervoegd, dan staan alle omschrijvingen tusschen hetzelve en het deelwoord, of de onbepaalde wijs, b. v.: *wij zijn gisteren ongemeen vriendelijk door hem ontvangen geworden. Hij zal, waarschijnlijk, heden nog in de stad komen.* Ook, wanneer twee onbepaalde wijzen bij een werkwoord komen, b. v.: *ik heb hem, terstond na die gewigtige ontdekking, laten gaan.* Insgelijks, wanneer drie onbepaalde wijzen in eene rede voorkomen: *ik heb hem die zaak met al mijn ver-*

vermogen willen helpen uitvoeren. Doch daar dit dikwerf duisterheid veroorzaakt, moet men het zoo veel mogelijk vermijden.

§ 259. De onbepaalde wijs met *te* komt achter het werkwoord en deszelfs nadere bepalingen: *ik beval hem, dezen morgen, in allen ernst, te gaan.* Somwijlen komt nog eene onbepaalde wijs bij het werkwoord; in welk geval de onbepaalde wijs met *te* voorgaat, als: *ik wenschte hem te leeren kennen.*

2. *Over de verhalende, vragende en verbindende woordschikking.*

§ 260. 1. Wanneer men datgeen, hetwelk men ondervonden heeft, of weet, zoo als men het ondervonden heeft, of weet, aan anderen mededeelt; wanneer men zijne gewaarwordingen en voorstellingen, zonder eenige gemoedsbeweging, of kunstige verbinding van de zinsneden, op eene eenvoudige wijs voordraagt, dan noemt men dit de *verhalende* woordschikking. Men plaatst dan het onderwerp der rede met deszelfs verschillende wijzigingen en bepalingen vooraan, en men laat daarop de werking en eigenschap des onderwerps, bestaande in het werkwoord met deszelfs bepalingen, volgen, b. v.: *het regent; men spreekt daar-*

van;

van; de waarlijk wijze man volgt de voorschriften der deugd; uw naam worde geheiligd!

§ 261. De meeste voegwoorden veranderen wel de *verhalende* orde der woorden, b. v.: *ik vraagde naar hem, dewijl ik hem noodzakelijk moest spreken*, enz.; echter zijn er eenige, welke deze orde onveranderd laten, als: *want, naar, doch*; zoo ook *echter, daarom, evenwel, gevolgelijk, anders, veelmeer, nogtans, toch* en *daarentegen*, wanneer zij niet aan het begin van eenen volzin staan, b. v.: *ik had hem meer moeten geven, maar ik kon niet. Men verwachtte, dat hij zich nu stil zoude houden, en hij heeft daarentegen alles in rep en roer gebragt.*

§ 262. 2. De andere soort van woordschikking is de *vragende*, dus genoemd, omdat zij bijzonder in vragen gebezigd wordt, schoon zij ook in andere gevallen voorkomt. Zij bestaat daarin, dat het werkwoord hier de plaats van het onderwerp der rede inneemt, welk laatste anders voor het werkwoord komt; gelijk uit de boven bijgebragte voorbeelden blijkt.

§ 263. Deze woordschikking wordt gebezigd, *vooreerst*, in onmiddellijke vragen, b. v.: *vindt men wel rozen zonder doornen? Is hij het? Wat gaat hij doen? Wat voor eene misdaad heeft hij begaan?* Men merke hierbij op, dat *wat voor* liefst ver-

vereenigd blijft. *Hoe veel geeft gij daarvoor?* Herhaalt men de woorden van een' ander, dan geschiedt dit met de *verhalende* woordschikking; en de toon der stem alleen moet de vraag aanduiden: *hoe! hij heeft het gedaan?*

§ 264. *Ten andere* heeft dezelfde woordschikking plaats, bij bevelen, opwekken, enz., wanneer dit in de gebiedende wijs der werkwoorden geschiedt, b. v.: *zeg gij het, laat ons gaan.* Bezigt men, in plaats van het voornaamwoord een zelfstandig naamwoord, dan kan het van voren, in het midden, of aan het einde staan: *o God! wees mij genadig!* of: *wees, o God!* enz. Doch wordt de aangesproken persoon omschreven, dan staat die vooraan: *o God, die een ontfermende vader der menschen zijt, wees mij genadig!*

§ 265. *Wijders*, wanneer een uitroep vraagswijze voorgesteld wordt, b. v.: *hoe gelukkig zijn zij, die weinig behoeven!* Ook, wanneer een wensch in den verledenen tijd geschiedt, en zonder voegwoord gebezigd wordt: *gave God, dat het alzoo geschiede!* In den tegenwoordigen tijd zegt men: *God geve*, enz.

§ 266. *Verder*, wanneer in eene rede de voegwoorden *indien*, *wanneer*, *schoon*, en andere weggelaten worden: *komt hij, dan is het goed*, d. i., *wanneer*, of *indien hij komt. Ware ik ook arm*,

zoo

zoo zoude ik echter niet stelen, d. i. *schoon ik ook arm ware.*

§ 266. Eindelijk heeft deze woordschikking plaats achter het vergelijkende *zulk*, *zulk een*, en achter alle bijwoorden, welke eenen volzin beginnen, b. v.: *zulk eenen dag heb ik nooit beleefd; daar wil ik wezen; morgen zal ik komen; misschien kom ik heden nog*, enz.

§ 267. 3. De derde soort van woordschikking is de *verbindende*. En deze heeft plaats, wanneer de zinsneden, door middel van voegwoorden, of betrekkelijke voornaamwoorden, met elkander verbonden worden, terwijl het werkwoord de laatste plaats inneemt, b. v.: *ik zal het u geven, zoodra ik het heb. Hij doe wat hij wil, nogtans zal het hem niet baten. Het is een man, die alleen op zijn eigen voordeel ziet.*

§ 268. Dezelfde woordschikking wordt gebezigd bij de vraagwoorden *waar*, *van waar*, *waarom*, *wat*, *hoe*, enz., wanneer daarmede niet gevraagd wordt, b. v.: *hij schreef mij, waar ik hem konde spreken; ik weet niet, waarom hij mij dit gezegd heeft*, enz.

5. *Over de omzettingen, of afwijkingen van de gewone woordschikking.*

§ 269. Wij zijn aan de drie voorgedragene soorten van woordschikking eigenlijk niet gebonden, maar kunnen en mogen daarvan afwijken, en de plaatsing der woorden zoodanig veranderen, als het einde, waartoe wij spreken of schrijven, vordert. Wij kunnen namelijk een denkbeeld, hetwelk wij boven andere willen doen uitsteken, uit zijne gewone plaats ligten, en hetzelve daar zetten, waar het de opmerkzaamheid het meest naar zich trekt. En dit geschiedt bijzonderlijk, wanneer wij dit denkbeeld de plaats van het onderwerp der rede doen innemen. Ben ik gisteren, b. v., met mijnen zoon naar Delft gereden, en iemand vraagt mij: wat hebt gij gisteren gedaan? dan antwoord ik: *ik ben gisteren met mijnen zoon naar Delft gereden.* En dit is de gewone woordschikking. Vraagt men mij verder: *met wien zijt gij naar Delft gereden?* dan is mijn antwoord: *met mijnen zoon ben ik gereden.* Vraagt men: *wanneer zijt gij naar Delft gereden?* dan antwoord ik: *gisteren ben ik met mijnen zoon*, enz. Wil men weten, waarheen ik gereden ben, dan zeg ik: *naar Delft ben ik gisteren*, enz. Wil men ein-

eindelijk weten: of ik gevaren, gegaan of gereden ben, dan zeg ik: *gereden ben ik gisteren*, enz.

§ 270. Uit de boven bijgebragte voorbeelden blijkt, dat altoos dat woord vooraan geplaatst wordt, hetwelk als het gewigtigste of als het hoofddenkbeeld voorkomt. Zoo zegt men ook: *zij, die alles opmerken en zelden spreken, zijn gevaarlijk*, en: *gevaarlijk zijn zij, die*, enz.; *ik mag niet stelen, en wil niet bedelen*, en: *stelen mag ik niet, en bedelen wil ik niet*; *de stervende onschuld geniet zulk eene rust*, en: *zulk eene rust geniet de stervende onschuld; zoude ik hem gehoorzaam zijn?* en: *hem zoude ik gehoorzaam zijn?* ook: *ik zoude hem gehoorzaam zijn?* Dit heeft ook plaats bij geheele zinsneden: *ik begrijp niet, waarom hij het gedaan heeft*, en: *waarom hij het gedaan heeft, begrijp ik niet.*

§ 271. Somwijlen bezigt men, doch verkeerdelijk, zoodanige omzettingen, waarbij de vierde naamval onkenbaar, en dus de zin twijfelachtig wordt, b. v.: *eene beweent uw graf de liefde*, voor: *eene beweent de liefde uw graf.* Zoo ook: *ligtzinnige jongelingen overrompelen de bekoorlijkheden der ondeugd*, voor: *de bekoorlijkheden der ondeugd overrompelen ligtzinnige jongelingen.*

4. *Over de verkeerde woordschikkingen.*

§ 272. Er wordt ten aanzien der woordschikking groote omzigtigheid vereischt, omdat de onderlinge betrekking der woorden voornamelijk door het plaatsen van dezelve moet aangeduid worden. Eene verkeerde plaatsing, b. v. van de bijwoorden *alleen*, *voornamelijk*, *ten minste*, *niet*, *althans*, enz., kan den zin twijfelachtig, of zelfs geheel onkenbaar maken. Het is toch iets anders: *ik alleen heb hem gezien*, en: *ik heb hem alleen gezien*: *het staat u vrij niet te zweren*, en: *het staat u niet vrij te zweren.*

§ 273. Die woorden, welke natuurlijk, of door een koppelwoord, aan elkander verbonden zijn, mogen niet, door tusschenschuiving van eenig ander woord, gescheiden worden, b. v.: *teeder ziet hij haar en zuchtend aan*, voor: *teeder en zuchtend ziet hij haar aan. Ter neder geslagen en in droefheid verzonken, hebt gij, o vrede! het menschdom weder vertroost en opgebeurd*, voor: *gij hebt, o vrede! het ter neder geslagen en in droefheid verzonken menschdom weder vertroost*, enz. *Het is dwaasheid, zich tegen de ongevallen des levens te willen wapenen, door de opeenstapeling van schatten, tegen welke ons niets*

kan

kan beveiligen, dan de goede voorzienigheid van God, voor: *het is dwaasheid, zich door de opeenstapeling van schatten, tegen de ongevallen des levens te willen wapenen, tegen welke*, enz.

5. *Over de volzinnen.*

§ 274. De zaak, van welke wij iets beweren of ontkennen, heet het onderwerp der rede; en hetgeen daarvan beweerd of ontkend wordt, is de daaraan toegeschrevene werking, of eigenschap; terwijl beide te zamen genomen eenen volzin uitmaken: *het kind slaapt; regeren is eene moeijelijke kunst; groot en klein zijn betrekkelijke denkbeelden*, enz. Een volzin is zamengesteld, wanneer ik zeg: *Sempronius is dood, en Cajus leeft.* Dezelve wordt ook nader omschreven; b. v.: *de goede Sempronius is gisteren gestorven, maar de brave Cajus leeft nog;* en verder uitgebreid: *de goede Sempronius, de eenige zoon van Cajus, is gestorven*, enz.

§ 275. De zamengestelde volzinnen zijn zoo veelvuldig, als er betrekkingen tusschen twee en meer volzinnen zijn, welke door voegwoorden kunnen aangeduid worden; b. v.: *hij is niet alleen roekeloos, maar hij is in der daad ook slecht.*

De vorst wilde, dat overal opzieners over de scholen benoemd zouden worden. Ik had pen, papier, noch inkt, gevolgelijk konde ik niet schrijven. En zoo met de overige voegwoorden.

§ 276. Somwijlen wordt, in omschrijvende volzinnen, het woordje *dat* op eene zeer onaangename wijze herhaald, b. v.: *zou mijn broeder niet weten, dat het ons smert, dat hij niet wil dulden, dat zijn zoon met ons gaat?* Somwijlen echter is deze herhaling noodzakelijk, wanneer namelijk al de daarin vervatte uitdrukkingen van de eerste zinsneden afhangen, b. v.: *ik weet, dat gij het gedaan hebt, dat gij het echter ontkend hebt, dat gij er geen berouw over gevoelt.*

6. *Over de zamentrekking der volzinnen.*

§ 277. Somwijlen worden twee volzinnen, door middel van als bijwoorden gebruikte bijvoegelijke naamwoorden, en ook door deelwoorden, zoo wel verledene als tegenwoordige, tot eenen volzin zamen getrokken, b. v.: *altoos is de deugd eene bron van gelukzaligheid, rijk in troost, vol van streelende verwachtingen*, d. i., *zij is rijk in troost*, enz. *Moede van de reis viel hij in slaap*, d. i., *hij was moede van de reis en viel in slaap.*

Eene

Eene verordening, den menschen heilzaam, der Godheid waardig, d. i., *welke den menschen heilzaam, en der Godheid waardig is. Te arm om iets groots te kunnen ondernemen, zag hij van zijn ontwerp af*, d. i., *dewijl*, of *daar hij te arm was*, enz. *Hij kwam ongenoodigd*, d. i., *zonder dat hij genoodigd was. Genomen*, (*aangenomen*), *men spreekt daarvan*, d. i., *wanneer men aanneemt, dat men daarvan spreekt. Lagchende kwam hij in de kamer*, d. i., *hij kwam in de kamer en lachte. De vleijer, laag voor u bukkende, houdt intusschen den dolk op u gerigt*, d. i., *de vleijer bukt laag voor u neder, en houdt den dolk op u gerigt.*

§ 278. Deze zamentrekking der volzinnen wordt echter dikwerf verkeerd gebezigd, en wel, wanneer meer dan een onderwerp voorkomt: b. v.: *mijn vader het begeerende zal ik het doen*; voor: *wanneer mijn vader het begeert, zal ik het doen.* Ook wanneer het onzeker wordt, waarop het bijvoegelijke naamwoord, of deelwoord, zijne betrekking heeft, als: *vlied de ondeugd, zwart als de duisternis der nacht*, voor: *vlied de ondeugd, welke zwart is als de duisternis der nacht. In diepen rouw gedompeld, zag ik haar bij het lijk van haren echtgenoot nederknielen*, voor: *ik zag haar, in diepen rouw gedompeld*, enz.

7. *Over de perioden.*

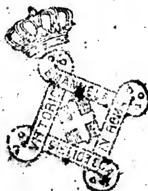
§ 279. Wordt een volzin aanmerkelijk verlengd, of worden verscheidene volzinnen tot een geheel zamen gevoegd, dan ontstaat eene *periode*. Zoo wordt, b. v. de eenvoudige volzin: *het gezigt is de voortreffelijkste onzer zinnen*, dus tot eene periode uitgebreid: *het gezigt verschaft aan de ziel de rijkste verscheidenheid van denkbeelden; het houdt zich bezig met zijne voorwerpen op den versten afstand, en blijft den langsten tijd werkzaam, zonder van zijn eigen genot vermoeid of verzadigd te worden; en dus is het gezigt het volmaaktste en aangenaamste van alle onze zintuigen.*

§ 280. De zamengestelde perioden zijn zoo veelvuldig, als het de zamengestelde volzinnen zijn, waaruit eene periode bestaat. Intusschen spreekt het van zelf, dat de perioden ligtelijk te lang worden, en uit te veel leden bestaan kunnen, dewijl daardoor het oor van den lezer of hoorder overladen, en zijne aandacht vermoeid wordt. Door de opstapeling van tusschenzinnen, geraakt men buiten staat, om het verband der enkele deelen wel te begrijpen, en het geheel in eens over te zien. Dikwerf tracht men dit gebrek door zoo genaamde *parenthesen* ( ), of, ook

ook door een *zegge ik*, te verhelpen; doch de *parenthesen* zijn eigenlijk niet anders, dan hulpmiddelen, om de eene of andere gedachte te plaatsen, waarvoor men geene bekwame plaats weet te vinden; en het ingelaschte *zegge ik* moet overal, waar het voorkomt, als het teeken eener ongeschikte zamenstelling van den zin beschouwd worden. Doch deze en meer andere bedenkingen, betreffende de perioden, behooren eigenlijk tot den goeden stijl en de welsprekendheid. Voor het overige moeten de rondheid en vloeibaarheid der perioden door den smaak en een fijn gevoel geleerd worden.

E I N D E.

Bij de uitgevers dezes zijn mede gedrukt en te bekomen:

WEILAND (P.) Beknopt Nederd. Taalk. Woordenboek, 5 deelen, gr. 8vo, compleet. *f* 24.00

——— Handwoordenboek voor de Spelling der Hollandsche Taal, gr. 8vo. . . 6.00

——— Nederduitsche Spraakkunst, gr. 8vo. 2.40

——— Beginselen der Nederduitsche Spraakkunst, kl. 8vo. 0.20

——— en VAN BEMMELEN, Beginselen der Nederduitsche Spelkunst, Nederduitsch en Fransch. 0.40

——— Konstwoordenb. of verklaring van allerhande vreemde woorden, gr. 8vo. . 6.00

——— Supplement op het Konstwoordenboek, gr. 8vo. 5.00

——— en LANDRÉ, Woordenb. der Nederd. Synonymen, 3 deelen, gr. 8vo. . 13.00

SIEGENBEEK (M.) Woordenboek voor de Nederduitsche Spelling, gr. 8vo. . . 2.40

——— Verhandeling over de Nederduitsche Spelling, gr. 8vo. . . . 2.40

——— Kort Begrip der Verhandeling over de Nederduitsche Spelling, kl. 8vo. . 0.80

——— over de vocaal verdubbeling. 0.60

——— Redevoering op de Algemeene Vrede van Amiens. Uit het Latijn vertaald door A. BLUSSÉ, *de Jonge*, 8vo. . . 0.40

GEELHOED, (D.) eerste leerboekje, kl. 8vo. 0.10

KIRCHDORFFER, (J. S.) allereerste beginselen der algemeene geschiedenis voor de scholen. 0.30

KONING, (L.) aangename en leerzame oefeningen tot het leeren lezen en vertalen der Engelsche taal, 2de druk. 0.70

———— het eenvoudige gegrond op de natuur, toegepast op het leeren lezen der Fransche taal, kl. 8vo. 0.25

MAY VAN VOLLENHOVEN, (A.) vaderlandsche geschiedenis, voor de jeugd, compleet. . 1.00

MEERTEN, (Mevr. A. B. VAN) geb. SCHILPEROORD, woordoefening voor de Fransche taal, kl. 8vo. 0.30

————————————————

oefening in briefstijl, 12mo. . . 0.60

PROVILY, (J.) begins. der Meetk., voor de scholen, 1e d., 12mo, 2e druk. . . 1.50

———— oplossingen op idem. . 0.90

ROUD, (F. C.) Nouveaux Exercices de langue Franç., 3 parties. 2.60

STEVENS, (J.) Nieuw Nederl. Rekenboek, 1e deel, 4 st., kl. 8vo. 0.80

———— Idem, 2de deel. . . 0.40

———— aanwijzing in het Rekenen, tot opheldering van het Rekenboek, 1e d., kl. 8vo. 0.75

———— Idem aanwijzing, 2de d. 0.60

WAGENAAR'S verk. vaderl. historia in vragen en antwoord., kl. 8vo, nieuwe druk. . 0.30

WILDE, (J. C. DE) Eng. leesoefen., kl. 8vo. 0.75

———— Tasch. Worterb., in 12°, 2 deelen, in carton. 6.00

———— Beg. der Nederd. Spraakk., kl. 8vo, 2de druk. 0.35